

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

Юридичний факультет

Кафедра цивільного та господарського права

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА КУРС ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
«Господарський процес»
для здобувачів відокремлених
підрозділів заочної форми навчання**

Київ 2023

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА КУРС ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
«Господарський процес»**

**Для здобувачів, які навчаються у
відокремлених підрозділах за
освітньо-професійною програмою
«081 Право»
заочної форми навчання**

Укладач:

Канарик Ю. С. доцент кафедри цивільного та господарського права, к.ю.н, доцент / Навчально-методичні рекомендації та курс лекцій з дисципліни «Господарський процес» для студентів відокремлених підрозділів заочної форми навчання

Рецензенти:

Яра О.С. – декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор.

Панькова Л.О. – доцент кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук, доцент.

Навчально-методичні рекомендації та курс лекцій з дисципліни «Господарський процес» для студентів відокремлених підрозділів заочної форми навчання розглянуто і схвалено на засіданні кафедри цивільного та господарського права **Протокол засідання № 3 від 16.10.2023 року**

Навчально-методичні рекомендації та курс лекцій з дисципліни «Господарський процес» для студентів відокремлених підрозділів заочної форми навчання розглянуто і схвалено на засіданні навчально-методичної комісії юридичного факультету **Протокол засідання № 2 від 17.10.2023 року**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5-7
ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС».....	8-9
КУРС ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»	
Лекційне заняття № 1. Історико-правові передумови відокремлення господарського судочинства.....	10-21
Лекційне заняття № 2. Господарське процесуальне право: поняття, предмет, метод, система та джерел	21-31
Лекційне заняття № 3. Принципи господарського процесуального права України	31-43
Лекційне заняття № 4. Юрисдикція господарських судів	43-53
Лекційне заняття № 5. Склад суду. Відводи.	53-65
Лекційне заняття № 6. Учасники судового процесу	65-78
Лекційне заняття № 7. Представники та інші особи як учасники господарського процесу.....	78-91
Лекційне заняття № 8. Докази та доказування в господарському процесі.....	91-102
Лекційне заняття № 9. Процесуальні строки та судові витрати в господарському судочинстві.....	102-107
Лекційне заняття № 10. Заходи процесуального примусу. Забезпечення позову.....	108-117
Лекційне заняття № 11. Наказне провадження.....	118-125
Лекційне заняття № 12. Позовне провадження.....	125-139
Лекційне заняття № 13. Врегулювання господарського спору за участю судді. Відмова позивача від позову. Мирова угода.....	139-146
Лекційне заняття № 14. Розгляд справи по суті. Загальні положення.....	147-156
Лекційне заняття № 15. Судові рішення.....	156-165
СЕМІНАРСЬКІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»	166-189
ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»	190-194
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТАМИ.....	195-196
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	197

ВСТУП

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, яка спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання

Метою вивчення даної дисципліни є: сформувати у студентів систему теоретичних знань і практичних навичок застосування норм процесуального права разом з нормами матеріального права при вирішенні спорів підвідомчих господарським судам.

Завдання: вивчення та засвоєння основних понять, інститутів, принципів і джерел господарського процесуального права, положень щодо організації та діяльності господарських судів України; особливостей розгляду господарських спорів вміння застосовувати на практиці набуті знання та складати відповідні процесуальні документи.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

- основні засади господарського процесу;
- структуру господарських судів, їх компетенцію, підвідомчість і підсудність господарських спорів;
- стадії та порядок вирішення господарських спорів;
- виконання рішень, ухвал, постанов господарського суду;

вміти:

- тлумачити та застосовувати норми Конституції України, господарського процесуального і матеріального права, постанови Пленуму Верховного суду України, роз'яснення Президії Вищого господарського суду України;
- приймати обґрунтовані процесуальні рішення у спірних процесуальних ситуаціях;
- складати претензії, позовні заяви та інші процесуальні документи.

Набуття компетентностей:

Загальні компетентності(ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

ЗК15. Прагнення до збереження навколишнього середовища

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.

СК7. Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

СК9. Знання і розуміння основ правового регулювання обігу публічних грошових коштів.

СК10. Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК15. Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Результати навчання (РН):

РН1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.

РН6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН11. Володіти базовими навичками риторики.

РН12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.

РН13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.

РН15. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

РН16. Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності.

РН18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.

РН20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН22. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історико-правові передумови відокремлення господарського судочинства

Соціально-економічні передумови виникнення комерційних судів. Виникнення перших комерційних судів на українських землях. Вплив Магдебурзького права на вирішення торгових спорів. Історія комерційних судів на території сучасної України. Народження державного. Державний арбітраж. Розвиток господарських судів у незалежній Україні. Розвиток господарських судів в Україні та останні спроби їх реформування.

Тема 2. Господарське процесуальне право: поняття, предмет, метод, система та джерел

Поняття господарського процесуального права. Предмет і метод господарського процесуального права. Система господарського процесуального права. Джерела господарського процесуального права.

Тема 3. Принципи господарського процесуального права України

Поняття та класифікація принципів господарського процесуального права. Організаційні принципи господарського судочинства. Функціональні принципи господарського судочинства

Тема 4. Юрисдикція господарських судів

Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів. Територіальна юрисдикція (підсудність). Інстанційна юрисдикція.

Тема 5. Склад суду. Відводи.

Визначення складу господарського суду. Підстави для відводу (самовідводу) судді. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Змістовий модуль № 2. Звернення до господарського суду

Тема 6. Учасники судового процесу

Поняття, склад учасників судового процесу. Правовий статус судді в господарському процесі. Сторони у господарському процесі. Процесуальна співучасть та правонаступництво. Треті особи у господарському процесі.

Тема 7. Представники та інші особи як учасники господарського процесу

Участь представників у процесі. Участь у процесі прокурора. Судовий експерт в господарському процесі. Склад інших учасників судового процесу.

Тема 8. Докази та доказування в господарському процесі

Загальна характеристика доказування в господарському процесі. 2. Поняття та види доказів. Вимоги до доказів. Характеристика окремих видів доказів. Забезпечення доказів.

Тема 9. Процесуальні строки та судові витрати в господарському судочинстві

Поняття та види строків в господарському процесі. Обчислення процесуальних строків. Наслідки пропуску процесуального строку. Порядок поновлення або продовження процесуального строку. Судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи.

Тема 10. Заходи процесуального примусу. Забезпечення позову

Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу. Заходи процесуального примусу та його види. Забезпечення позову в господарському процесі. Зустрічні заходи забезпечення позову.

Змістовий модуль № 3. Проведення судів першої інстанції

Тема 11. Наказне провадження.

Судовий наказ як особлива форма судового рішення. Особливості розгляду заяв про видачу судового наказу. Зміст судового наказу. Наслідки скасування та набрання судовим наказом законної сили.

Тема 12. Позовне провадження.

Письмові заяви учасників справи. Заяви по суті справи. Пред'явлення позову. Відкриття розгляду справи по суті.

Тема 13. Врегулювання господарського спору за участю судді. Відмова позивача від позову. Мирова угода.

Підготовче провадження. Підготовче засідання. Врегулювання спору за участі судді. Відмова позивача від позову. Мирова угода сторін.

Тема 14. Розгляд справи по суті. Загальні положення.

Загальні положення розгляду справи по суті. Відкриття розгляду справи по суті. З'ясування обставин справи та дослідження доказів. Судові дебати та ухвалення рішення.

Тема 15. Судові рішення.

Види судових рішень. Порядок ухвалення судових рішень. Вимоги, що пред'являються до судових рішень. Зміст рішення. Законна сила судового рішення. Усунення недоліків винесеного рішення. Ухвали господарського суду.

**КУРС ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
«ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС» ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ВІДОКРЕМЛЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ**

**Лекційне заняття № 1. Історико-правові передумови відокремлення
господарського судочинства**

План лекції

1. Соціально-економічні передумови виникнення комерційних судів
2. Виникнення перших комерційних судів на українських землях.
3. Вплив Магдебурзького права на вирішення торгових спорів
4. Історія комерційних судів на території сучасної України в часи Російської імперії
5. Народження державного арбітражу в радянській Росії та СРСР
6. Державний арбітраж Української РСР
7. Розвиток господарських судів у незалежній Україні
8. Розвиток господарських судів в Україні та останні спроби їх реформування

1. Соціально-економічні передумови виникнення комерційних судів

Торгівля у всі часи є явищем транстериторіальним, через що має схожий шлях розвитку незалежно від національної / етнічної приналежності торговців і схожі механізми вирішення торгових спорів.

Як і будь-яка верства чи професія, торговці (купці, комерсанти) були схильні до об'єднання в спільноти (гільдії, палати), однією з цілей яких було вирішення спорів між членами спільноти та захист їхніх прав поза нею в межах юрисдикції державних інституцій на певних територіях.

З метою вирішення спорів між торговцями почали виникати арбітражні механізми: арбітрами виступали найбільш поважні торговці, які мали авторитет та досвід і дбали не просто про розв'язання конкретної суперечки, але й формування на майбутнє правил і звичаїв для різних типів торгових (комерційних) операцій. У межах певної спільноти не виникало проблем з виконанням рішень такого суду, оскільки будь-який член спільноти мав певні зобов'язання перед нею в обмін на захист та привілеї, які надавало членство.

Проте залишалися питання вирішення спорів у взаємодії торговців з іншими спільнотами та суверенною владою на територіях, на яких велася торгівля.

У таких випадках їм доводилося звертатися до суверена, юрисдикція якого поширювалася на певну територію, який своєю чергою був зацікавлений у розвитку торгівлі на підвладній території і, відповідно, дбав про захист торговців

2. Виникнення перших комерційних судів на українських землях

На жаль, історичні джерела про особливості вирішення торгових спорів на території давніх українських земель майже не збереглися. Найпершу письмову згадку про вирішення таких спорів та території, яка колись входила до складу Києво-руської держави, можна знайти в літописах Новгородського князівства початку XII століття, де перетиналися важливі торгові шляхи, що пов'язували давньоукраїнські землі із Західною Європою.

Про вирішення торгових спорів згадується в «Рукописанні» князя Всеволода Мстиславовича. Так, купці отримали від князя право самоврядного судочинства в торгових справах. Для цього утворювався особливий суд, до якого входили троє поважних городян, двоє старост від купців та один від «чорного люду». З розвитком торгових відносин з німцями також було засновано окремих суд з торгових справ, що складався зі старшин корпорації та засідателів. У разі виникнення спорів між німецькими та місцевими купцями за договором з Ганзою засновувався суд, у якому брали участь як місцеві новгородські купці, так і німецькі.

З описаної моделі можливо зробити два висновки:

а) значною мірою на формування торгових судів впливали практика і традиції їх функціонування в Західній Європі;

б) вони формувалися за активної участі самої торгової спільноти, причому з дотриманням прав як місцевого купецтва, так і іноземного, представленого в певному регіоні.

Далі в різний час на теренах сучасної України панували дві правові традиції вирішення комерційних спорів. Перша формувалася на основі Литовських статутів та законодавства Речі Посполитої, де українські землі мали значну автономію й подекуди окреме законодавство (привілеї). Друга — на основі законодавства Російської імперії після приєднання до неї частини українських земель, Польщі та країн Балтії.

Проте в усі часи, аж до середини XIX сторіччя, на території України, у тому числі тієї частини, яка входила до Російської імперії, зберігалася певна автономія, зокрема судова, а в аспекті вирішення торгових спорів саме ці суди були зразком для побудови системи комерційних судів по всій Російській імперії.

Цьому сприяло те, що велика кількість українських міст, де активно розвивалася торгівля й ремісництво, а згодом і промислове виробництво, були містами Магдебурзького права.

3. Вплив Магдебурзького права на вирішення торгових спорів

Магдебурзьке право, тобто система міського самоврядування, на території сучасної України з'явилося в XIII столітті в Галицько-Волинській державі. Цю традицію принесли німецькі колоністи, яких галицькі й волинські князі запрошували у свої володіння. Вони отримували право

створювати «самоврядні громади (війтівства) з автономними судово-адміністративними інституціями»

Після переходу галицьких земель до складу Польщі в середині XIV століття і згодом після утворення Речі Посполитої магдебурзьке право поширилося на багато українських міст, а наприкінці XV століття його отримав Київ.

Особливістю вирішення торгових спорів у містах, наділених магдебурзьким правом, було те, щодо суду, окрім війта, який представляв місцеву владу, входили ще не менше ніж три «лавники».

Отже, тривалий час вирішення торгових спорів відбувалося за швидкою процедурою гостинним судом або передавалося на вирішення до магістрату.

На українських землях, які входили до складу Російської імперії, з 1754 року торгові суди були частиною магістратів та склалися з одного члена магістрату та двох виборних від купців, які обиралися на рік. Справи, які не вирішувалися таким судом у восьмиденний термін, передавалися на вирішення магістратом.

Цю систему було зруйновано на початку XIX століття, проте поживлення економічних відносин вимагало й забезпечення вирішення комерційних спорів.

Тому саме на теренах сучасної України, у портових містах, таких як Одеса, купецтво домоглося відновлення судів для вирішення комерційних спорів, узявши за основу вже французький досвід.

4. Історія комерційних судів на території сучасної України в часи Російської імперії

У 1808 році в Одесі заснували перший комерційний суд. Він складався з голови, двох членів, юрисконсульта-доповідача, що призначалися урядом, і двох членів, обраних купцями на три роки. Члени суду від уряду отримували платню з державної скарбниці, а члени суду від купців — з міської. З 1827 року купці домоглися призначення всіх членів суду. Статут комерційних судів 1832 року ввійшов до Торгового статуту та став зразком для утворення комерційних судів по всій Російській імперії, причому комерційний суд Одеси, зокрема, зберіг свою особливість, — призначення всіх його членів купцями.

Паралельно з цими судами при магістратах і ратушах до 1864 року продовжували діяти словесні торгові та ярмаркові суди. Широка автономія вирішення комерційних спорів зберігалася також у включених до складу Російської імперії землях Польщі та Балтії.

Після судової реформи 1864 року зроблено спробу ліквідувати комерційні суди, оскільки Комісія з перегляду Статуту комерційного судочинства дійшла висновку, що участь в судах осіб, обраних купцями, не приносить користі судочинству. Пропонувалося передати комерційні спори на вирішення загальних судів, з певними процесуальними особливостями. Проте ці спроби загрузли на етапі узгодження зі спільнотами купців великих міст, і згодом ліквідували лише окремі комерційні суди.

У 1871 році наступна Комісія пропонувала вже зберегти комерційні суди та створити Торгову судову палату в Санкт-Петербурзі як суд другої інстанції для всіх комерційних судів.

На межі ХІХ та ХХ століть точилися суперечки між прихильниками збереження незалежної системи комерційних судів та прихильниками включення їх до загальної системи судоустрою.

Перші, а це купецтво, комерсанти, члени міських дум, вважали, що особливості комерційних відносин вимагають особливої підсудності, та наполягали на збереженні комерційних судів, незалежних від судової системи. Підприємці мали потребу у власному порядку судочинства, з делегуванням до складу суду своїх представників. Прихильники ліквідації комерційних судів заперечували, апелюючи до рівності всіх перед законом та необхідності запровадження єдиної судової системи.

Проте ця суперечка так і не розв'язалася, і комерційні суди, склад яких формувався за змішаним принципом за участю купців, продовжували функціонувати аж до Жовтневого більшовицького перевороту 1917 року, який поклав край Російській імперії.

На превеликий жаль, ані Українська Народна Республіка, ані Українська держава гетьмана Скоропадського за короткий час свого існування не спромоглися повноцінно запровадити судову систему, у тому числі суди для вирішення комерційних спорів. Усі зміни обмежилися утворенням 27 листопада 1917 року Генерального Суду, який складався з цивільного, кримінального та адміністративного департаментів.

Останнім комерційним судом, який функціонував на українських землях, що належали до колишньої Російської імперії, був той самий комерційний суд міста Одеси, який припинив роботу після захоплення міста більшовиками в лютому 1920 року.

5. Народження державного арбітражу в радянській Росії та СРСР

Більшовики, які починали із захоплення влади в Москві, ще в грудні 1917 року Декретом про суд № 131 скасували всі наявні суди, у тому числі комерційні, і впроваджували приписи цього декрету як тільки захоплювали нові території колишньої Російської імперії й проголошували радянську владу.

Після окупації радянською Росією значної частини сучасної України утворювалися нові державні органи, у тому числі й судової системи.

Проте, оскільки приватну власність було скасовано і громадяни втратили право здійснювати будь-яку комерційну діяльність, про відновлення комерційних судів не йшлося взагалі.

Усі підприємства держава націоналізувала, і лише вона мала право володіти підприємствами й засновувати їх. Оскільки між ними також виникали спори, які вимагали вирішення, то 21 листопада 1922 року вважається днем утворення системи господарських (арбітражних) судів України, коли була прийнята Постанова Ради Народних Комісарів УСРР про затвердження

Положення про порядок вирішення майнових спорів між державними установами та підприємствами.

Відповідно до цього Положення було створено арбітражні комісії: Вища арбітражна комісія при Українській Економічній Раді та арбітражні комісії на місцях – при губернських Економічних Радах.

Надалі утворення арбітражних комісій мало відомчий характер, оскільки всі підприємства належали до певного відомства, яке й утворювало арбітражну комісію. Згодом, 3 травня 1931 року, було затверджено структуру інстанцій, до якої входили відомчий і державний арбітраж.

Державний арбітраж вирішував спори за адміністративним підпорядкуванням підприємств. Такий арбітраж не був незалежним судовим органом, а створювався при органах виконавчої влади — Раді Міністрів СРСР, союзних республік, автономних республік і виконкомах рад.

6. Державний арбітраж Української РСР

В Українській СРР (після січня 1937 року — Українська РСР) арбітраж було створено постановою Всеукраїнського центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів УСРР від 5 червня 1931 року.

17 січня 1974 року на основі положення про державний арбітраж при Раді Міністрів СРСР його було реорганізовано в союзно-республіканський орган управління.

Остаточню державний арбітраж в Українській РСР у тому вигляді, у якому він став основою для утворення сучасної системи господарських судів, сформовано положенням про органи державного арбітражу Української РСР, затвердженим 5 жовтня 1988 року.

Положення передбачало, що державний арбітраж Української РСР очолює Головний державний арбітр, якого призначає Верховна Рада УРСР строком на 5 років, а решту арбітрів призначає Президія Верховної Ради УРСР за поданням Головного державного арбітра. Головні державні арбітри областей призначалися відповідною обласною радою за поданням державного арбітражу Української РСР. Ключовою новелою стала зміна процедури призначення арбітрів, що означало зміну підпорядкування державного арбітражу — від органів виконавчої влади його перепідпорядкували Верховній Раді й обласним радам.

Перед проголошенням Україною незалежності, а саме 4 червня 1991 року, державний арбітраж було перетворено на систему арбітражних судів. Закон УРСР «Про арбітражний суд» запозичив ту саму систему формування складу арбітрів, яка існувала до того. Ці арбітражні суди, як і раніше, окрім назви, нічого спільного з класичним арбітражем не мали.

Голову Вищого арбітражного суду УРСР призначала Верховна Рада УРСР, він самостійно визначав структуру, штатний розпис, кошторис арбітражних судів, лише за його поданням призначалися заступники голови, арбітри Вищого арбітражного суду, голови, заступники та арбітри арбітражних судів, склад

президії Вищого арбітражного суду, встановлювалася чисельність арбітрів в усіх арбітражних судах.

Окрім того, голова Вищого арбітражного суду міг прийняти до свого провадження та переглянути будь-яке рішення, постанову чи ухвалу в будь-якій справі, підвідомчій арбітражним судам.

Арбітром міг бути призначений правник з вищою юридичною освітою та стажем роботи понад три роки, віком від 25 років. Для арбітрів Вищого арбітражного суду стаж мав становити від п'яти років, а вік від 30. Якихось додаткових вимог чи особливої процедури відбору арбітра не існувало. Арбітри проходили атестацію з метою присвоєння кваліфікаційної категорії, що покладалося на кваліфікаційну колегію, обрану пленумом Вищого арбітражного суду з-поміж арбітрів.

Особливістю функціонування відомчого та державного арбітражу радянської доби було те, що він існував за умов повної відсутності приватної власності громадян та взагалі права громадян здійснювати будь-яку комерційну діяльність, у тому числі шляхом створення підприємств. Самі терміни «комерція» та «підприємництво» були відсутні. Усі підприємства належали винятково державі, метою їхньої діяльності не було отримання прибутку, а лише виготовлення певної продукції та її подальша реалізація. Натомість існував термін «господарювання», який не має адекватних відповідників в іноземних мовах.

Загалом за наведених умов для вирішення спорів між державними підприємствами та установами, які й так належали державі, формат створення арбітражів за відомчим принципом був виправданим. Але, як показала подальша історія, радянська модель мало годилася для країни, яка стала на рейки ринкової економіки на базі приватної власності, — незалежної України.

7. Розвиток господарських судів у незалежній Україні

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році законодавство про підприємництво активно розвивалося. Люди отримали право бути засновниками підприємств, розпочалися бурхливі приватизаційні процеси, з'явилася приватна власність, розвивалося підприємництво з метою отримання прибутку.

Для вирішення спорів, що виникали з контрактів між українськими підприємствами та іноземними контрагентами, застосовувався міжнародний арбітраж. Парламент ухвалив Закон «Про міжнародний комерційний арбітраж», було створено Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України.

Натомість усі спори між юридичними особами, суб'єктами підприємницької діяльності, а також за участю державних установ й організацій були підсудні державним арбітражним судам.

У ті часи ці суди активно вирішували не тільки безпосередньо комерційні спори, але й приватизаційні спори та спори бізнесу з державними органами й

установами. Арбітражні суди стали важливим інструментом юридичного оформлення переходу власності з державної в приватну.

Саме тому державна влада (виконавча та законодавча), представлена значною мірою новими великими приватними власниками та їхніми об'єднаннями, намагалася зберегти якнайбільше контролю за судами. Ця тенденція в Україні зберігається й донині.

Верховна Рада СРСР 17.05.1991 року прийняла закони «Про Вищий арбітражний суд СРСР» і «Про порядок вирішення господарських спорів Вищим арбітражним судом СРСР», якими, по суті, встановлено судову владу, правосуддя там, де їх раніше не було, – в економіці, у господарських відносинах між підприємствами.

Ці закони внесли вагомі зміни до функцій органів, покликаних вирішувати господарські спори. Якщо раніше державний арбітраж був органом, що не лише вирішував віднесені до його компетенції господарські спори, а й виконував певні покладені на нього управлінські функції (контроль за укладенням і виконанням господарських договорів, прийняття деяких нормативних актів тощо), то віднині його було перетворено в орган судової влади, який мав чинити правосуддя через вирішення господарських спорів між підприємствами, установами й організаціями.

Подальший розвиток подій, що характеризувався поширенням демократичних процесів у країні, вніс революційні зміни до економічної, політичної та правової систем, привів до розпаду СРСР та утворення низки незалежних держав, серед яких однією з перших стала Україна.

Складні та багатогранні перебудовчі процеси в економіці України, пов'язані з переходом до ринкових відносин, зумовили нагальну потребу у формуванні нових, ринкових, структур, створенні міцної законодавчої основи їх функціонування. Водночас необхідно було створювати ефективний механізм захисту майнових прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності. Саме на запровадження такого механізму і була спрямована докорінна зміна діючої в Україні системи органів з вирішення господарських спорів (зокрема принципів їх організації та діяльності, функцій, компетенції тощо). Ця зміна отримала закріплення, передусім, у Законі України від 04.06.1991 року «Про арбітражний суд» та в Арбітражному процесуальному кодексі України від 06.11.1991 року.

Арбітражний суд в Україні – правонаступник органів державного арбітражу – хоч і зберіг низку притаманних їм ознак, однак зазнав великих змін і у правовому статусі, і в регламентації його діяльності. Насамперед, зазнала докорінних змін правова природа арбітражного суду

Суддів господарських судів добирали фактично самі судді цих же судів, на процес значний вплив мав голова Вищого арбітражного суду.

Зокрема, у 1994 році ухвалено Закон «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів України».

Відповідно до закону добір суддів арбітражних судів здійснювала Кваліфікаційна комісія суддів арбітражних судів України, яка складалася з 11

членів. До її складу входило вісім суддів, обраних з'їздом суддів, дві особи, обрані Парламентом, й одна особа, обрана Президентом України.

Конституція України закріпила нову систему судових органів у державі, встановивши, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Водночас у п. 12 Перехідних положень Конституції України передбачалося, що Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до ст. 125 Конституції, але не довше, ніж п'ять років

У 2001 році арбітражні суди перейменовано на господарські суди внаслідок затвердження нової редакції Закону «Про господарські суди».

При цьому сама система судів, повноваження суддів та розподіл впливів голови Вищого господарського суду, його заступників, голів господарських судів не змінилися, також було закріплено їхнє право розподіляти справи між суддями.

Внаслідок цих реорганізацій господарські суди були введені до системи судів загальної юрисдикції як спеціалізовані суди, а їхні судді остаточно набули статусу суддів.

Процедура добору суддів господарських судів істотно змінилася лише у 2002 році після ухвалення Закону «Про судоустрій України» і втрати чинності окремого закону про господарські суди.

Відповідно до нового закону добір суддів почали здійснювати кваліфікаційні комісії — для суддів спеціалізованих, у тому числі господарських судів місцевого рівня, та Вища кваліфікаційна комісія України — для суддів Верховного Суду України та спеціалізованих касаційних судів.

Право вносити подання про призначення суддів поступово було передано до утвореної у 1998 році Вищої ради юстиції України, яка з 2002 року стала ключовим органом, який вирішував, може правник бути призначений суддею чи ні.

Значні зміни в доборі суддів господарських судів відбулися у 2010 році після затвердження нової редакції закону про судоустрій — Закону «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до нього єдиним органом, який здійснював кваліфікаційний добір усіх суддів незалежно від їхньої спеціалізації, стала Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Саме з цього часу процедура добору суддів стала єдиною для всіх суддів незалежно від їхньої спеціалізації, і судді господарських судів почали добиратися і призначатися в такий самий спосіб і в порядку, як і судді загальних та адміністративних судів.

У 2016 році змінами до Закону «Про судоустрій і статус суддів» розділено кадрові функції, які залишили Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, та дисциплінарні, які відійшли до реорганізованої Вищої ради юстиції України, перейменованої у Вищу раду правосуддя. Від призначення і звільнення суддів остаточно усунуто Верховну Раду України. Судді почали призначатися на

посади одразу довічно указом Президента України за поданням Вищої ради правосуддя.

Попри описані вище зміни в системі господарських судів, у порядку добору та призначення суддів, довіра до них все одно низька. Як представники правничої спільноти, так і бізнес констатують збереження, а подекуди й посилення неформальних практик впливу на суддів та випадків корупції.

8. Розвиток господарських судів в Україні та останні спроби їх реформування

Державний арбітраж часів пізнього СРСР та ранньої незалежної України був досить авторитарною структурою, майже цілковито керованою однією людиною, яка стояла на її чолі. Подібна модель була типовою для управлінських структур СРСР, які будувалися на авторитарних засадах, де розв'язання будь-яких питань концентрувалося в руках однієї або кількох, досить тісно пов'язаних осіб.

Така процедура вирішення господарських спорів відрізнялася від світових моделей, котрі, як можна пересвідчитися в історичному огляді, наведеному вище, застосовувалися і на українських землях до 1920 року.

Як видно з історії розвитку господарських судів в Україні, починаючи з 1991 року, щоб стати суддею арбітражного (згодом господарського) суду, необхідно було пройти «фільтр» самої суддівської спільноти. Причому на початковому етапі визначальну роль відігравав голова Вищого арбітражного суду.

Вплив на можливість зробити суддівську кар'єру отримали також спочатку місцеві ради, які призначали арбітрів до судів перших інстанцій, згодом Верховна Рада України.

Таким чином, спочатку за формування суддівського корпусу в господарських судах відповідала більшою мірою сама спільнота суддів (колишніх державних арбітрів часів СРСР), а згодом важелі впливу змістилися в бік політичних органів.

Це забезпечило збереження та просування кар'єрною драбиною передовсім кадрів, що починали працювати в органах державного арбітражу

УРСР та стали носіями «інституційної пам'яті» радянського державного арбітражу — принципів та прийнятих підходів у вирішенні спорів фахівців, вихованих радянською системою.

Що більшого розвитку набувала в Україні приватна форма власності, то більше бізнес відсторонювався від можливості формувати склад суду, який вирішує його спори.

Народження великого бізнесу або накопичення капіталу в руках великих власників, яких стали називати «олігархами», супроводжувалося концентрацією ними політичної влади, узалежненням судової влади шляхом формування в політичний спосіб як суддівського корпусу, так і органів суддівського врядування.

Малий та середній бізнес, який не має таких важелів впливу на суд, як представлені в політичних органах великі бізнеси, не відчуває себе рівним у суді поряд з останніми.

Можливість впливати на суд корупційними важелями формує відчуття незахищеності меншого підприємця перед більшим. Усе це накладається на загальний фон переконаності громадян у неможливості отримати чесний і справедливий захист у судах і відсутності загального психологічного відчуття рівності всіх перед законом.

Запит на зміни особливо гостро назрів у 2014 році, після подій Революції Гідності, і початково втілювався в бажанні люстрації не тільки чиновників, але й суддів, що частково зафіксовано в окремих нормах Закону «Про очищення влади»³⁹.

Одночасно правники, представники експертної частини громадського сектору та міжнародної експертної спільноти почали шукати інші способи змінити якість суддівського корпусу, зокрема через вдосконалення кадрових і дисциплінарних процедур.

З 2016 року проблему підвищення якості суддівського корпусу намагалися розв'язати через запровадження кваліфікаційного оцінювання всіх суддів з можливим звільненням та запровадження відкритих конкурсів на зайняття посад суддів в апеляційних судах та Верховному Суді.

На превеликий жаль, до якості кваліфікаційного оцінювання суддів виникає багато запитань, адже існують непоодинокі докази того, що воно використовувалося для надання індульгенції багатьом недоброчесним суддям. Кваліфікаційне оцінювання до цього часу так і не закінчилося, конкурси до апеляційних судів так і не розпочалися, частково реформовано за конкурсними процедурами лише Верховний Суд, а створено тільки Вищий антикорупційний суд. Судова реформа, розпочата у 2016 році, практично не зачепила господарські суди, тому якість здійснення правосуддя в них залишається на попередньому рівні.

Сучасний стан господарських судів у цифрах

Система спеціалізованих господарських судів зараз фактично є самостійною триланковою вертикаллю, яка складається з судів першої інстанції (27 шт), апеляційної (7 шт) та касаційної інстанцій.

Умови воєнного стану, у яких вже третій місяць живуть українці, значною мірою впливають на всі правовідносини та інституції в країні.

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Але, разом з тим, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства.

Частина судів України призупиняла свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію. У той же час суди на територіях, звільнених з-під окупації, починають відновлювати свою роботу. Внаслідок чого відповідними

розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались в цих судах, було змінено. Так, у зв'язку з російською агресією змінена територіальна підсудність справ Донецького та Луганського апеляційних судів, певний час не працювали Харківський і Чернігівський апеляційні суди, Миколаївський та Запорізький апеляційні суди розташовані в регіонах, які перебувають під частими обстрілами ворога

21 листопада 2022 року виповнилося 100 років з дня утворення арбітражно-судової системи в Україні.

Давайте розглянемо інфографіку етапів становлення та розвитку системи господарських (арбітражних) судів України, світовий досвід кодифікації господарського законодавства.

Згадуємо історію

Арбітражні суди мали статус органів судової влади, що здійснюють правосуддя у господарських відносинах на спеціалізованих судах установи

Почали функціонувати перші в Україні апеляційні господарські суди

Сьогодні

Розпочав свою роботу Верховний Суд

Лекційне заняття № 2. Господарське процесуальне право: поняття, предмет і метод, система

План лекції

1. Поняття господарського процесуального права
2. Предмет і метод господарського процесуального права

3. Система господарського процесуального права
4. Джерела господарського процесуального права

1. Поняття господарського процесуального права

Як відомо, право являє собою сукупність обов'язкових правил поведінки, що встановлюється та підтримується державою. У своїй більшості самі правила поведінки є складовою матеріального права, то порядок підтримання обов'язковості встановлених правил та їх відновлення у разі порушення є сукупністю процесуального права.

До господарського суду суб'єкт господарських правовідносин звертається в установленому господарським процесуальним кодексом порядку, який гарантується державою. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом. Юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. До господарського суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, мають право звертатися також особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Статтею 20 ГПК встановлено перелік справ, що відносяться до юрисдикції господарських судів. Окрім того, пунктом 15 частини першої тієї ж статті передбачено розгляд інших справ за правилами господарського судочинства.

Діяльність господарських судів (суддів) та осіб, які звертаються за захистом прав та охоронюваних законом інтересів, регулюються спеціальними правилами поведінки (ст. 46 ГПК), що об'єднується в галузь права, яке має назву господарське процесуальне право.

Господарське процесуальне право як юридична наука являє собою сукупність правових знань покликаних забезпечити організацію здійснення господарського правосуддя з метою захисту прав і охоронюваних законом інтересів особи та інтересів держави при розгляді спору в господарському суді.

Сучасні дослідники визначають господарський процес як порядок, який опосередковує захист майнових прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, порядок, за допомогою якого реалізуються норми матеріального (господарського) права. Тому господарський процес можна визначити як систему послідовно здійснюваних процесуальних дій, які здійснюють господарський суд та інші учасники господарського судочинства у зв'язку з підготовкою до розгляду, розглядом і вирішенням конкретної господарської справи, кінцевою метою якого є відновлення порушеного права суб'єкта господарювання або учасника господарських відносин. Господарський процес являє собою послідовний, поступовий рух, який складається зі стадій. Стадія господарського процесу – це сукупність процесуальних дій щодо

конкретної справи, об'єднаних однією спільною метою або спрямованих до однієї певної мети. Кожна стадія має свій зміст і мету: вирішення спору по суті, перевірка правильності прийнятого рішення, приведення його до виконання тощо.

Варто зазначити, що господарський процес слід розглядати не тільки як процесуальні дії суду щодо розгляду справи у господарському суді й пов'язаних із цим стадій господарського процесу та процесуальних дій суб'єктів господарського спору, але і тоді, коли норми господарського процесу діють поза межами діяльності господарського суду, коли сторони не будучи учасниками господарського процесу, користуються його нормами. Наприклад, під час досудового врегулювання господарського спору (ст. 19 ГПК), оскільки застосовуючи заходи досудового врегулювання спору, його сторони в подальшому можуть і не бути безпосередньо учасниками господарського спору в суді.

Норми господарського процесу діють і поза межами діяльності суду як судового провадження. Згідно статті 18 ГПК судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

Рішення господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06. 2016 р., згідно ст. 1 якого виконавче провадження виступає як завершальна стадія судового провадження і полягає в примусовому виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) шляхом вчинення дій визначених Законом України «Про виконавче провадження» органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, іншими законами та нормативно-правовими актами.

Відповідно норми господарського процесуального права регулюють відносини, що виникають як під час розгляду господарських спорів, так і за межами здійснення правосуддя.

Господарське процесуальне право є самостійною галуззю права, оскільки:

◆ визначає порядок організації та здійснення діяльності пов'язаної із захистом права та охоронюваних законом учасників господарських процесуальних правовідносин;

◆ має свій предметом та метод регулювання;

◆ характеризується своїми принципами;

◆ регулює процесуальні правовідносини як по горизонталі, так і по

вертикалі;

◆ має значення як галузь права, галузь законодавства, наукова та навчальна дисципліна.

Як галузь права господарське процесуальне право являє собою сукупність санкціонованих державою правових норм, що регулюють діяльність господарського суду та інших учасників судового процесу, пов'язану із здійсненням правосуддя у справах, віднесених до відання господарських судів.

2. Предмет і метод господарського процесуального права

Господарське процесуальне право поряд з іншими процесуальними галузями належить до системи процесуальних галузей права за своїм змістовими характеристиками відноситься до галузей права публічно-правового характеру. Наявність процесуальних відносин зумовлена необхідністю в упорядкуванні діяльності органів судової влади.

Домінуючим чинником уявлень про галузь права є сукупність відносин, які цією галуззю регулюються та становлять її предмет. Для господарського процесуального права визначення предмета має принциповий характер.

До предмета господарського процесуального права належать суспільні відносини, які виникають у сфері діяльності господарського суду при вирішенні господарського спору. Тобто, предметом господарського процесуального права є процесуальні дії суду врегульовані нормами господарського процесуального права, які підвідомчі господарським судам. Таке трактування предмету зазначеної галузі є дуже стислим і вимагає певних уточнень. Серед головних ознак самостійності галузі права є критерій наявності предмета правового регулювання.

Предметом господарського процесуального права, як і будь-якої іншої галузі права, є певне коло суспільних відносин, врегульованих нормами конкретної галузі права. Для визначення цих відносин об'єктивно необхідні специфічні ознаки, які відрізняють їх від інших суспільних відносин, врегульованих нормами права. Для окреслення кола відносин, що потребують господарсько-процесуальної діяльності, слід виходити з наступного. У питаннях предмету господарського процесу, серед науковців не існує одностайної думки. Так, на думку одних науковців, предметом господарського процесу є господарські та інші спори, які розглядають господарські суди в межах установленої для них підвідомчості та підсудності. Установлені нормами господарського процесуального права порядок порушення провадження у справі, розгляд і вирішення спорів, їх перегляд, а також виконання рішень, ухвал, постанов господарського суду називається господарською процесуальною формою. Її значення полягає в тому, що вона забезпечує захист прав суб'єктів господарської діяльності та гарантує прийняття законних і мотивованих рішень. Процесуальна форма є інструментарієм, за допомогою якого досягається законність у діяльності

господарських судів.

Предметом господарського процесуального права як форми діяльності суду є господарські спори або інші справи, віднесені до компетенції господарських судів. Установлений нормами господарського процесуального права порядок порушення процесу, підготовки справи до розгляду, розгляду й вирішення справ, оскарження і перегляду рішень господарського суду, а також виконання рішень господарського суду називається господарською процесуальною формою.²

Інші науковці визначають предмет господарського процесуального права як юридичні процесуальні дії суду і заінтересованих осіб при здійсненні правосуддя у справах, віднесених до відання господарських судів.

Аналіз норм Господарського процесуального кодексу України дає підстави зазначити, що господарська процесуальна форма встановлена нормами господарського процесу. Господарським процесуальним кодексом встановлений та законодавчо врегульований порядок здійснення господарського судочинства. Для реалізації процесуального судочинства, норми статті 4 ГПК визначають коло суб'єктів, які мають право звертатися до господарського суду в установленому порядку, який їм гарантується, а також для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, статті 20 ГПК встановлює коло справ, що відносяться до юрисдикції господарських судів тощо. У той же час слід підкреслити, що незважаючи на самотійність процесуальної галузі, господарська процесуальна діяльність здійснюється за допомогою й інших галузей права.

Безпосередній вплив на господарський процес мають норми конституційного, господарського, цивільного, адміністративного та інших галузей права. Так, Господарський кодекс України регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, тобто, норми господарського кодексу мають безпосередній вплив на господарський процес, оскільки матеріально-правову основу здійснення господарського судочинства становить господарське законодавство, яке частково кодифіковане в Господарському кодексі України.

Господарське процесуальне право як самотійна галузь права відзначається сукупністю правових норм, що регулюють діяльність господарських судів з метою врегулювання майнових та немайнових спорів суб'єктів господарювання та інших учасників господарського процесу.

Предмет господарсько-процесуального права включає суспільні відносини, що виникають у зв'язку із господарсько-процесуальною діяльністю.

Господарсько-процесуальне право як самотійну галузь права характеризує специфічний метод правового регулювання. Тобто спосіб впливу норм цієї галузі на суспільні відносини.

В юридичній літературі виділяють імперативний метод впливу на поведінку суспільних відносин, який забезпечується за допомогою обов'язкових до виконання приписів, розпоряджень, заборон, та

диспозитивний метод, який визначає лише вид поведінки учасників певних відносин, що дає їм можливість вільно і самостійно регулювати свої взаємини у встановлених межах. Відштовхуючись від положень загальної теорії права та широкого обсягу правових норм, що регулюють господарсько-процесуальні відносини, слід відзначити, що господарсько-процесуальному праву притаманні обидва методи регулювання суспільних господарсько-процесуальних відносин.

Метод господарського процесуального права передбачає та допускає поєднання імперативних та диспозитивних способів впливу норм господарського процесуального права на поведінку суб'єктів господарського процесу.

Господарському процесу, як зазначає В. С. Щербина, притаманні метод субординації (централізоване, імперативне регулювання, при якому регулювання зверху донизу здійснюється на владно-імперативних засадах) та метод координації (децентралізоване, диспозитивне регулювання, при якому регулювання визначається також знизу, на його хід і процес впливає активність учасників суспільних відносин).

Іншим методом, як зазначає І. А. Балюк, визнають імперативний метод за наявності диспозитивних елементів. Таке сполучення зумовлене тим, що, з одного боку, господарський процес є владною діяльністю господарського суду із застосування норм матеріального і процесуального права, що передбачає владні засади в механізмі господарського регулювання, а з іншого – формою примусового здійснення суб'єктивних прав в основному в тих галузях права, які базуються на рівності та диспозитивності їх суб'єктів.

Імперативні засади методу господарського процесуального права проявляються у тому, що норми господарського процесуального права відіграють первинну роль в процесі діяльності господарського суду, а основними юридичними фактами є владні процесуальні дії господарського суду. У свою чергу, диспозитивні засади методу господарського процесуального права полягають у тому, що учасники господарського процесу на власний розсуд користуються наданими їм рівними правами, які законодавець забезпечив через наявність системи гарантій прав суб'єктів господарського процесуального права.

Під методом господарського процесуального права слід розуміти сукупність зафіксованих у нормах цієї галузі механізмів впливу на суспільні відносини, що складають її предмет, застосування яких дозволяє здійснювати господарське судочинство на засадах верховенства права, з метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів особи і держави.

3. Система господарського процесуального права

Будь-яка система є цілісним утворенням, яке, у свою чергу складається з певної кількості взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів.

Норми господарського процесуального права мають свої особливості:

спираючись у першу чергу на норми публічного права, вони охоплюють своїм впливом специфіку відносин у сфері господарського процесу. Незважаючи на те, що норми публічного права є первісними елементами системи господарського процесуального права, вони не існують відокремлено, об'єднуються у більш вагомій утворення відповідно до спільності відносин, які вони регулюють.

Систему господарського процесуального права складають норми, що регламентують господарський процес і складається із *загальної і особливої* частин.

Норми загальної частини господарського процесуального права охоплюють відправні, загальні положення, принципи, дія яких поширюється на всі або більшість врегульованих господарським процесуальним правом відносин, становить загальну частину цього права. Ці норми розкривають загальні засади становлення господарського судочинства та міжнародні стандарти у сфері судочинства; закріплюють предмет і метод, принципи, систему та джерела господарського процесуального права. Вони закріплюють систему та порядок діяльності господарських судів.

Особливу частину господарського процесуального права складають процесуальні норми, які безпосередньо встановлюють порядок здійснення господарського процесу і призначені для регулювання відносин, що виникають у разі порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених процесуальними норми заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Приписи загальної та особливої частин взаємозалежні й представляють єдине ціле – систему господарського процесуального права.

Отже, *система господарського процесуального права – це сукупність правових норм та інститутів, об'єднаних єдиним предметом і методом, принципами й цілями, які характеризуються певною єдністю.*

4. Джерела господарського процесуального права

Джерела господарського процесуального права як зовнішня форма вираження права – це нормативні акти різного рівня, що містять норми зазначеної галузі права.

Згідно статті 3 ГПК судочинство в господарських судах здійснюється відповідно до *Конституції України*, *Господарського процесуального кодексу України*, *Кодексу України з процедур банкрутства*, *Закону України «Про міжнародне приватне право»*, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені ГПК, іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору.

Судочинство у господарських судах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому ГПК.

У питанні джерел права, що застосовуються судом, слід виходити із того, що господарський суд у своїй діяльності застосовує чинні нормативно-правові акти, перш за все приписи Конституції, яка має найвищу юридичну силу, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У Конституції України містяться норми, які регламентують право громадян на судовий захист, їх правовий статус у господарському судочинстві (ст. 24, 29, 30, 31, 32, 55, 59) і визначають принципи організації і діяльності суду. Юридичною основою норм, що регулюють організацію і порядок господарського судочинства, є Конституція України, в якій закріплено низку положень, що мають основне значення для господарського процесу:

- а) встановлює загальні правила судового захисту конституційних прав, які є основою правового статусу суб'єктів господарських правовідносин;
- б) визначає судову систему України;
- в) визначає правове становище деяких учасників господарського судочинства;
- г) визначає основні засади (принципи) судочинства;
- г) є законом безпосередньої дії

Входячи із статті 9 Конституції України, як зазначається в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 01.11. 1996 р., чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, суд не може застосувати закон, який регулює правовідносини, що розглядаються, інакше як міжнародний договір. У той же час міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України.

Господарський процесуальний кодекс України є основним джерелом господарського процесуального права і встановлює порядок провадження у господарських справах. ГПК України є головним джерелом господарського процесуального права і визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів щодо господарських спорів та інших визначених цим Кодексом справ, установлює порядок провадження в господарських справах.

- Він складається із семи розділів:
- Розділ I. Загальні положення;
 - Розділ II. Наказне провадження;
 - Розділ III. Позовне провадження;
 - Розділ IV. Перегляд судових рішень;
 - Розділ V. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у господарських справах;
 - Розділ VI. Судовий контроль за виконанням судових рішень;
 - Розділ VII. Провадження у справах про оскарження рішень третейських

судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів;

Розділ VIII. Відновлення господарським судом втраченого судового провадження;

Розділ IX. Провадження у справах за участю іноземних осіб;

Розділ X. Прикінцеві Положення;

Розділ XI. Перехідні положення

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріпив завдання господарських судів як спеціалізованих, основні принципи їх діяльності, порядок призначення суддів, повноваження, порядок утворення й діяльності господарських судів різного рівня, організаційне забезпечення діяльності господарських судів тощо

До основних джерел господарського процесуального права належить **Закон України «Про міжнародне приватне право»**.

Безпосередньо питанням господарського процесу присвячено три розділи (розділи XI, XII, XIII), які регламентують провадження у справах за участю іноземних осіб, питання підсудності на виконання іноземних судових доручень, визнання та виконання рішень іноземних судів. Норми права, що містяться в цьому Законі, мають спеціальний характер щодо загальних правил господарського судочинства, зокрема й тих, які містяться в ГПК України у розділах, присвячених визнанню та виконанню рішень іноземних судів в Україні та провадженню у справах з іноземним елементом.

Окрім зазначених, до джерел господарського процесуального права належать: – Закон України **«Про виконавче провадження»**, який визначає порядок примусового виконання судових рішень (виконавче провадження) і забезпечує реальний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права, підтверджених судовим рішенням;

– Закон України **«Про прокуратуру»** містить норми, які регламентують питання участі прокурора у господарському судочинстві;

– Закон України **«Про судовий збір»** регулює питання судових витрат при розгляді господарських справ.

Згідно з ч. 1 ст. 3 ГПК України до основних джерел господарського процесуального права належить **Кодекс України з процедур банкрутства**, який встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Так, відповідно до цього Закону щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

розпорядження майном боржника;

мирова угода;

санація (відновлення платоспроможності) боржника;

ліквідація банкрута.

Правовідносини в сфері господарського судочинства регулюються **міжнародними договорами**, що діють у цій сфері, згода на обов'язковість

яких надана Верховною Радою України і які стали частиною національного законодавства, або рекомендаційні положення норм міжнародного права, що прямо включені до чинного законодавства України.

Слід звернути на увагу на *«звичаї»* як джерело господарського процесу, які у давньоримському праві позначалися терміном «*non scripta*» (неписані закони). З посиленням законодавчої діяльності держави звичай значною мірою втратив своє значення, хоч і не перестав бути джерелом права. Як зазначається в пункті 3.2 роз'яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» № 04-5/608 від 31.05. 2002 р., в разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї.

В Україні ставлення до правового звичаю як джерела права у різні періоди її історії було неоднозначне. Беззаперечним є те, що державно-нормативне регулювання не охоплює всі суспільні відносини і тому звичай зберігає своє значення в окремих галузях приватного і публічного права. Незважаючи на те, що Конституція України не закріплює правовий звичай як джерело права, але окремі акти законодавства містять такі норми. Зокрема, в статті 7 Цивільного кодексу України міститься вказівка, що судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці на відповідність як Конституції, так і закону. Якщо при розгляді справи буде встановлено, що нормативно-правовий акт, який підлягав застосуванню, не відповідає чи суперечить законові, суд зобов'язаний застосувати закон, який регулює ці правовідносини.

У цілому ж використання правового звичаю як джерела права має обмежений характер в силу консерватизму і неможливості впорядкування всіх сфер суспільних відносин. З певними винятками сфера його використання може звужуватись відповідно до вдосконалення законодавства. Залежно від характеру правового звичаю розрізняють кілька його видів: звичаї ділового обороту; міжнародні звичаї; звичаї внутрішньо державні; звичаї, засновані на звичаєвому праві; судовий звичай.

Слід виділити такі характерні риси звичаю як джерела господарського процесуального права:

◆ звичай є загальним правилом поведінки, що склалося внаслідок неодноразового, тривалого і однакового застосування;

◆ не є обов'язковою фіксація звичаю в якихось документах, що прямо впливає зі змісту окремих статей господарського та цивільного кодексів.

З огляду на вимоги процесуального законодавства (належність і допустимість доказів за ГПК) і теорії доказів взагалі – скоріш за все, судова практика не сприйме посилення сторін на звичаї, не зафіксовані у письмових документах. Посилаючись на якісь звичаї у своєму рішенні, суд має вказати достовірне джерело такої інформації, а не лише відповідні пояснення сторін. Інакше важче надати належну оцінку і встановити об'єктивну наявність ознак правового звичаю відповідно до вимог статті 7 ЦК.

Для прикладу використання письмових доказів наявності певних звичаїв в господарських судах, можна навести приклад. Згідно п. 9 частини другої ст. 3 Закону України «Про торгово-промислової палати в Україні» від 02.12.1997 р., одним із завдань торгово-промислових палат є сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців.

Наведене є підставою надати суду певний письмовий документ (довідку або висновок торгово-промислової палати про затвердження правил поведінки та звичаїв у певній галузі господарювання тощо). Задача суду полягатиме у з'ясуванні того, наскільки ці документи відповідають вимогам статті 7 ЦК.

Щодо застосування аналогії закону, то у разі відсутності закону, що регулює спірні відносини, господарський суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

Отже, **аналогія закону** – це спосіб подолання існуючих в законі прогалин, з метою врегулювання спірних відносин господарським судом шляхом застосування норми закону, що регулює подібні відносини.

У свою чергу **аналогія права** – це спосіб подолання існуючих в законі прогалин, коли господарський спір вирішується судом виходячи із загальних засад і змісту законодавства.

Лекційне заняття № 3. Принципи господарського процесуального права України

План лекції

1. Поняття та класифікація принципів господарського процесуального права
2. Організаційні принципи господарського судочинства
3. Функціональні принципи господарського судочинства

1. Поняття принципів господарського процесуального права

Черговий етап реформування українського законодавства пов'язаний із запровадженням принципових змін до процесуального законодавства, Конституції України, Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та

інших законодавчих актів. Не є виключенням і Господарський процесуальний кодекс України, норми якого багато років потребували оновлення та перегляду. Принципові зміни, що запроваджені судовою реформою в частині представництва адвокатами інтересів осіб, що беруть участь у судовому процесі, порядку розгляду окремих категорій справ залежно від їх класифікації та ін., повинні втілюватися, виходячи з принципів здійснення судочинства у господарських справах.

Еволюція принципів господарського судочинства спостерігається з 1991 р. з часів ще Арбітражного процесуального кодексу України. Розвиток господарського процесуального законодавства та науки господарського процесуального права дозволили сформулювати специфічні, притаманні саме господарському процесу, принципи здійснення судочинства, серед яких – принцип оперативності, досудового врегулювання господарських спорів та ін.

Зміна виробничих та економічних відносин, політичного та економічного курсу країни зумовлюють зміни не тільки в матеріальному законодавстві, а й в процедурах розгляду та вирішення спорів, що виникають між учасниками господарських правовідносин. Вироблення та закріплення в законодавстві принципів, на яких здійснюватиметься розгляд та вирішення господарських справ, є одним з головних питань, які вирішуються з прийняттям або зміною процесуального законодавства. На сьогодні ГПК України в новій редакції передбачено статтю 2, частина 3 якої визначає нову систему принципів здійснення господарського судочинства.

Нові принципи господарського судочинства потребують вивчення та аналізу щодо відповідності цілям господарського судочинства та з точки зору історичного аналізу еволюції господарського процесуального законодавства в цій частині та задоволення потреб суб'єктів господарських правовідносин у розгляді та вирішенні їх спорів у суді.

Принципи господарського процесу – це основні засади, що визначають характер організації господарського суду, його діяльності щодо здійснення правосуддя у господарських відносинах. Принципи (засади) судочинства розуміють як передбачені законодавством основні ідеї, які відображають специфіку інститутів, стадій, особливості процесуальної діяльності суду та всіх інших учасників процесу.

Принципи господарського процесуального права – це закріплені в нормах господарського процесуального права основні керуючі положення, які відображають специфіку, сутність, та зміст цієї галузі права.

Зміст цих принципів виражено та закріплено в Законі України “Про судоустрій та статус суддів” та в деяких нормах Господарського процесуального кодексу України.

Значення принципів господарського процесуального права полягає у тому, що в них відображені найбільш характерні демократичні риси, якісні особливості господарського судочинства і загальна (соціально - юридична) спрямованість права та його найважливіших інститутів. Принципи сприяють правильному пізнанню та застосуванню норм господарського процесуального

права, є основою для законодавчої практики, для підготовки. Розроблення і прийняття відповідних їм за змістом правових норм та їх удосконалення.

Розвиваючись разом із суспільством в умовах політичних та соціально – економічних перетворень, принципи вдосконалюються та створюють додаткові умови для забезпечення гарантій захисту прав і законних інтересів учасників процесу. Тому їх порушення, як правило, призводить до зміни або скасування судових рішень. Принципи господарського процесуального права можуть бути поділені на:

1. загальноправові
2. міжгалузеві
3. галузеві.

Загальноправові та міжгалузеві принципи визначаються у ст. 129 Конституції України, де встановлено основні засади судочинства:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних. За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності. Доктринальне визначення загальноправових та міжгалузевих принципів процесуального права найбільш вдало здійснено, зокрема, в підручнику за редакцією професора Ю.С.Червоного.

До загальноправових принципів віднесено принципи демократизму, гуманізму, законності.

До міжгалузевих – здійснення правосуддя лише судом, рівність усіх учасників процесу перед законом та судом, незалежність суддів і підпорядкування їх лише закону, колегіальність у розгляді справ, національна мова судочинства, гласність судового процесу, нарешті, – принцип об'єктивної істини.

Найважливішим системоутворювальним елементом господарського процесуального права є **галузеві принципи господарського процесу**:

- принцип процесуальної економії;
- принцип стимулювання досудового, мирового та арбітражного (третейського) вирішення спорів;

- принцип оперативності;
- принцип процесуального формалізму;
- максимальна територіальна централізація;
- пріоритетність предметної компетенції над загальною;
- колегіальність (за ч. 4 ст. 127 Конституції України).

В залежності від об'єкта регулювання принципи господарського процесу поділяються на:

- принципи організації правосуддя;
- принципи, які визначають процесуальну діяльність господарського суду.

2. Організаційні принципи господарського судочинства

1. Принцип здійснення правосуддя виключно судами – закріплено в ст. 124 Конституції України і ст. 5 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”. Суть принципу полягає в тому що, судова влада в сфері господарської юрисдикції може здійснюватися тільки господарськими судами в особі суддів.

2. Принцип права на судовий захист – в ст. 6 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”, всім суб'єктам правовідносин гарантується захист їх прав, свобод і законних інтересів незалежним судом.

3. Принцип поєднання одноосібного та колегіального складу суду при розгляді. Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою у порядку, визначеному ГПК України (автоматизований розподіл справ). Відповідно до ст. 33 ГПК України справи у судах першої інстанції розглядаються **суддею одноособово**, крім випадків, визначених ГПК України.

Будь-яку справу, що відноситься до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у **складі трьох суддів**, крім справ, які розглядаються в порядку наказного і спрощеного позовного провадження.

Справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності розглядаються колегією суддів **у складі трьох суддів**.

Перегляд в апеляційному порядку судових рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції **у складі трьох суддів**.

Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції **у складі трьох або більшої непарної кількості суддів**.

У визначених ГПК України випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється **судовою палатою Касаційного господарського суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного господарського суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою)**. Засідання палати в суді касаційної інстанції вважається правомочним за умови присутності на ньому **більше половини її складу**. Засідання об'єднаної палати, Великої Палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні **не менше ніж дві третини її складу**.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому ці рішення були ухвалені (одноособово або колегіально).

4. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону – судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкорюються тільки закону (ст. 129 Конституції України). Незалежність суддів при здійсненні правосуддя забезпечується лише при суворому дотриманні ними вимог матеріального та процесуального законодавства.

5. Принцип гласності судового процесу – виходячи із даного принципу, провадження справи у всіх господарських судах і на всіх стадіях процесу повинно проходити у відкритих засіданнях з наданням присутнім дійсної та рівної можливості слідкувати за всім рухом процесу. Принцип гласності судового процесу закріплено п. 6 ч.1 ст. 129 Конституції України. Частина 3 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містить положення про те, що розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна зі сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті. Про розгляд справи у закритому засіданні або про відхилення клопотання з цього приводу виноситься ухвала.

6. Принцип державної мови судового провадження. Основи державної мовної політики визначаються Конституцією України, а порядок застосування мов в Україні – виключно цим Законом, з норм якого мають виходити інші правові акти, що визначають особливості використання мов у різних сферах суспільного життя.

Як відбувається реалізація принципу державної мови? Прийнятий Верховною Радою України 3 липня 2012 року Закон України «Про засади державної мовної політики» визнали неконституційний, але ввели новий законопроект «Про українську мову». Статтею 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначається, що судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. У судах, поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом. Використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. Верховна Рада України ратифікувала

Європейську хартію регіональних мов або мов меншин прийняту у Страсбурзі 5 листопада 1992 р. Відповідно до Закону положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської (ст. 2). Хартія також містить заходи, які необхідно вжити на забезпечення використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті відповідно до зобов'язань, взятих на себе державами-учасницями.

Що стосується зобов'язань у галузі судової влади у господарському судочинстві, стосовно кожної мови, на яку відповідно до ст. 2 цього Закону поширюються положення Хартії, застосовуються тільки підпункти «а (iii)», «b (iii)», «с (iii)» п. 1, підп. «с» п. 2 та п. 3 ст.9 ч. III Хартії:

дозволяти подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин;

у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів;

не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених у межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншин.

Причому мова йде про те, що Сторони беруть такі зобов'язання стосовно тих судових округів, у яких чисельність мешканців, що користуються регіональними мовами або мовою меншин, виправдовує вжиті заходи відповідно до стану кожної з цих мов і за умови, що використання наданих можливостей, на думку судді, не перешкоджатиме належному відправленню правосуддя. Закон України «Про засади державної мовної політики», використовував положення Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, які не ратифіковані в Україні у цивільному судочинстві України, а зокрема, щодо положень передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин або якщо сторона має постати перед судом особисто, дозволяти їй користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншин без додаткових витрат. Тобто ці положення Закону України «Про засади державної мовної політики» не відповідали Європейській хартії регіональних мов або мов меншин. А тому в судовій практиці повинні застосовуватись положення Хартії, оскільки при конкуренції норм національного і міжнародного права, перевага надається нормам міжнародного права.

Тому, Основним Законом України закладено конституційні основи для використання української мови як мови судочинства та одночасно гарантовано рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. У кожній державі закон приділяє увагу мові судочинства, підтримуючи при цьому використання у судочинстві державної мови і закріплює гарантії захисту прав у суді тих осіб, які не володіють або недостатньо володіють мовою, котрою здійснюється судочинство.

7. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом закріплений у п. 1 ч. 1 ст. 129 Конституції, ст. 9 Закону «Про судоустрій

та статус суддів», де зазначено, що правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Статтею 46 ГПК України також закріплено, що сторони користуються рівними процесуальними правами. Це означає, що закон встановлює рівні можливості сторін і гарантує їм право на захист своїх інтересів. Правосуддя в господарських судах здійснюється на принципах рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом, т. е. юридичні особи при здійсненні правосуддя в господарському суді рівні перед законом та судом незалежно від форми власності, місця знаходження, підпорядкованості, характеру діяльності, а громадяни – незалежно від походження, соціального та майнового положення, статі, раси, національності, мови, відношення к релігії, політичних та інших переконань, місця мешкання та інших обставин.

8. Принцип обов'язковості рішень суду поширюється на рішення суду, які набрали законної сили. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом.

3. Функціональні принципи господарського судочинства

Відповідно до ст. 2 ГПК України функціональними (принципами) господарського судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін;
- 5) диспозитивність;
- 6) пропорційність;
- 7) обов'язковість судового рішення;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках;
- 10) розумність строків розгляду справи судом;
- 11) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

1. Принцип верховенства права – фактично не є новим для процесуального законодавства, щоправда, на рівні процесуального законодавства такий принцип раніше не містився, але застосовувався, виходячи зі ст. 8, 129 Конституції України. Сутність цього принципу судочинства полягає в обов'язку суду керуватися нормами права, в домінуванні ідеї права над інтересами окремих учасників процесу та інтересами держави.

У тому значенні, в якому його слід розуміти як «rules of law», верховенство права є невід'ємною частиною будь-якого демократичного суспільства. В рамках цього поняття вимагається, щоб усі, хто наділений повноваженнями ухвалювати рішення, ставилися до кожного з виявом поваги, на основі рівності та розумності й відповідно до закону, і щоб кожен мав можливість оскаржити незаконність рішень у незалежному та безсторонньому суді, де кожен має бути забезпечений справедливими процедурами. Отже, предметом верховенства права є здійснення влади і стосунки між особою та державою.

У процесуальному аспекті верховенство права означає також гарантування конституційного контролю через судові процедури, забезпечення прозорості судових процедур, справедливе застосування закону, уникнення свавілля, рівність перед законом, відповідальність перед законом. У зв'язку із таким тлумаченням принципу верховенства права актуалізується питання про суддівський розсуд та застосування суддями норм права, а також слідування принципам права у разі законодавчої невизначеності щодо конкретної ситуації у судовій справі.

2. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом логічно слідує із принципу верховенства права, і в цьому контексті є необхідним підкреслити рівність прав та обов'язків учасників судового процесу, а також неможливість домінування «вищих інтересів держави», певних груп учасників господарської діяльності та ін. Відтак цікавим представляється перегляд методів регулювання господарських процесуальних відносин, а опосередковано й господарських відносин у частині забезпечення балансу диспозитивних та імперативних засад їх регулювання. Слід також зазначити, що такий принцип також міститься в ст. 129 Конституції України і є запровадженням на галузевому рівні відповідного конституційного принципу. Рівність всіх учасників процесу перед законом та судом означає, що правосуддя у господарських справах здійснюється судом незалежно від того, яке походження, соціальний та майновий стан, стать, освіту, мову, відношення до релігії та характер заняття, місце проживання тощо має учасник процесу.

3. Гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами також відомі новітньому господарському процесуальному законодавству. До того ж в історичній ретроспективі господарське судочинство було першим, що вводило поняття інформаційно-технічного забезпечення процесу і відповідної плати за таке забезпечення. В новому ГПК України на реалізацію цього принципу в ст. 6 ГПК України передбачено створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка, зокрема, забезпечує фіксування судового процесу і участь

учасників судового процесу в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Крім того, суд під час розгляду справи в судовому засіданні здійснює повне фіксування його перебігу за допомогою відео- та (або)звукозаписувального технічного засобу, крім випадків, передбачених ГПК України.

Конкретні правила здійснення фіксування судового процесу, а також права учасників процесу в зв'язку з таким фіксуванням передбачені главою 7 ГПК України. Гласність і відкритість судового процесу, а також його повне фіксування технічними засобами передбачено ст. 129 Конституції України і, відповідно такий принцип знайшов своє закріплення й на галузевому рівні. Стаття 9 ГПК України передбачає, що розгляд справ у господарських судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, передбачених ГПК України. Будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку. Одночасно в статті визначено випадки, коли суд має право обмежити чи заборонити застосування технічних засобів особами, що присутні в залі, а також прийняти рішення про проведення закритого судового засідання чи його частини шляхом постановлення відповідної ухвали. Слід зазначити, що ст. 9 ГПК України стала предметом дискусії і досить обґрунтованої критики з боку громадськості в частині непрозорих правил запровадження закритого судового засідання та можливості свавільного тлумачення судьями поведінки осіб, що здійснюють зйомку процесу і які нібито можуть створювати перешкоди у веденні судового процесу чи реалізації учасниками процесу їх прав та обов'язків.

4. Змагальність, як і диспозитивність, є головними принципами, що забезпечують можливість учасникам процесу користуватися своїми правами та виконувати обов'язки, а також досягати мети звернення до суду. Принцип змагальності відомий процесуальному законодавству з найдавніших часів і з плином часу його сутність лише вдосконалювалася. Змагальність сторін як принцип судочинства означає, що сторони та інші учасники процесу мають рівні, забезпечені законом можливості для доведення перед судом переконливості своєї правової позиції. Принцип змагальності безпосередньо регулює дії сторін у самому процесі розгляду й вирішення конкретної справи, а також дії суду (зокрема, щодо збирання й дослідження доказів). Зміст принципу змагальності становить сукупність норм процесуального права, що встановлюють права і обов'язки учасників процесу з захисту своїх прав, які забезпечують винесення обґрунтованого й законного рішення у справі при активній ролі суду, наділеного функціями зі здійснення правосуддя, управління і керування процесом.

5. Принцип диспозитивності. Сутність принципу диспозитивності зводиться до надання законодавством учасникам процесу вільно користуватися своїми процесуальними правами. Тому учасники процесу самостійно вирішують питання звернення до суду з заявами, клопотаннями щодо оскарження судових рішень і т. д. Особа, що звертається до суду, не може бути примушена до здійснення її прав без її на те волі.

6. Принцип диспозитивності процесуального права – це основна ідея, що втілює свободу учасників процесу, які мають у справі матеріально-правовий та процесуальний інтерес здійснювати свої матеріальні права для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів засобами, встановленими процесуальним законодавством [23, с. 29]. Як правильно зазначається в процесуальній літературі, головними суб'єктами, на яких впливає принцип диспозитивності, є сторони та треті особи із самостійними та без самостійних вимог на предмет спору. Дія принципу диспозитивності не є безмежною, і права позивача можуть бути обмежені законом, наприклад, в частині зміни предмета чи підстави позову на стадії розгляду справи в суді.

7. Принцип пропорційності є одним із проявів принципу верховенства права, який полягає у забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів, допущенні необхідного державного впливу у приватні відносини. В зв'язку з цим допускається обмеження певних прав з огляду на істотні цілі таких обмежень. Такі обмеження запроваджуються на підставі обґрунтованих заходів таким чином, щоб мінімально торкатися прав особи, яка піддається такому впливу. Вважається, що зміст такого принципу більш притаманний нормам матеріального права, зокрема господарського, коли необхідність забезпечення розвитку економіки в державі зумовлює запровадження державою механізмів регулювання господарських відносин, обмеження свободи договору. В господарському процесуальному праві принцип пропорційності не має бути визначальним щодо розгляду та вирішення господарських справ. Він не має впливати на рівність учасників процесу перед законом і судом і може виявлятися у застосуванні судом заходів забезпечення позову, в процесі ухвалення судового рішення, яким обмежуються конкретні права учасника процесу.

8. Обов'язковість судового рішення як принцип господарського судочинства означає, що судові рішення виконуються на всій території України і підлягає виконанню всіма суб'єктами, що їх стосується, та всіма органами, на які покладено функції примусового виконання судового рішення. Відповідно до ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території. Однією з основних засад судочинства ч. 9 ст. 129 Конституції України визначає обов'язковість судового рішення. В цьому контексті судові рішення слід розуміти як будь-який судовий акт, що приймається судом від імені держави, і який містить певний владний припис (рішення) із конкретного питання.

9. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи як принцип господарського судочинства є відносно новим, оскільки сам інститут

апеляційного перегляду судових актів запроваджено в зв'язку з одним з етапів судової реформи в 2001 р. Крім того, власне як принцип господарського судочинства він не був закріплений в господарському процесуальному законодавстві, і тому це можна вважати новелою законодавства. Перегляд в апеляційному порядку є одним із засобів забезпечення обґрунтованості та законності судового рішення і одночасно гарантією отримання належного судового захисту особою, що звертається до суду.

10. Принцип забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках є також новелою господарського процесуального законодавства, оскільки нормативно в Господарському процесуальному кодексі України такого принципу не було визначено. Інститут касаційного оскарження судових актів є також однією з гарантій судового захисту і засобом усунення помилок, що можуть бути допущені судами нижчих інстанцій під час ухвалення судових рішень. Формулювання принципу забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у передбачених законом випадках вказує на те, що правом касаційного оскарження можна скористатися не в будь-якому випадку, а лише у випадках, передбачених ст. 288 ГПК України. З огляду на цілі касаційного оскарження певні непорозуміння викликає обмеження права касаційного оскарження законом, особливо якщо детально проаналізувати положення ст. 288 ГПК України, яка, зокрема, оперує такими оціночними поняттями, як «фундаментальне значення», «значний суспільний інтерес», «виняткове значення» і т. ін. Перш за все, викликає непорозуміння поняття «малозначності» судової справи, оскільки не для кожного суб'єкта господарювання сума у розмірі до 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб є незначною. Спадає на думку, що хоча питання механізмів касаційного оскарження в господарському процесі повинно стати предметом окремого дослідження, питання про «обмеженість» права на касаційне оскарження повинно бути переглянуто.

11. Розумність строків розгляду справи судом як принцип господарського судочинства нормативно визначений в ГПК України і передбачає обов'язок суду розглянути справу у встановлені законом строки з урахуванням особливостей, передбачених ГПК України. Стаття 196 ГПК України передбачає, що суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.

Одночасно суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. В свою чергу, ст. 115 ГПК України надає поняття розумності процесуальних строків. Суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства. Слід зазначити, що раніше діюча редакція ГПК України в ст. 69 передбачала строк у 2 місяці для розгляду господарського спору з моменту отримання позовної

заяви. Строк міг бути продовжений за клопотанням сторони, але не більше ніж на 15 днів. І хоча нормативне визначення розумності строків судочинства як його принципу є важливим кроком у розвитку процесуального законодавства, встановлення строків розгляду справи, які у підсумку становлять три місяці, навряд чи сприяє закріпленню такого принципу судочинства, і має прямий негативний вплив на принцип оперативності розгляду господарських спорів.

12. Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами є новим для процесуального законодавства України. Необхідність протидії зловживанню процесуальними правами є однією з нагальних потреб сучасної судової системи. Законодавцем в ст. 44 ГПК України визначена заборона учасникам процесу зловживати своїми процесуальними правами. Проте закон прямо визначає, що безумовно є зловживання процесуальними правами, оскільки суд може визнати такі дії залежно від конкретних обставин.

Закон відносить до таких випадків:

подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи

подання кількох позовів до одного й того ж самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав

або подання кількох позовів з аналогічним предметом із аналогічних підстав або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями і т. д.

Стаття 247 ч. 2 ГПК України встановлює, що суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором. Інше питання, що заборона дій, які можуть бути розцінені як зловживання процесуальними правами, роззброює представників сторін у певних категоріях спорів. Певне затягування судового процесу іноді має на меті змінити позицію іншої сторони, яка навіть на шкоду власним інтересам принципово не бажає, наприклад, продажу частки майна співвласника і т. д.

Правила, визначені в ГПК України щодо зловживання процесуальними правами та наслідків такого зловживання, є прийнятними для судової системи, що ідеально функціонує. В сучасних умовах подання кількох позовів, що передбачають один і той же самий суб'єктний склад, предмет і підстави позову, має на меті не стільки розподіл справи на суддю, на якого можна чинити вплив, скільки потрапляння судової справи до судді, який має достатню кваліфікацію, досвід роботи для того, щоб її вирішити.

Система принципів господарського судочинства має вирішальне значення для здійснення судочинства в господарських справах. Принципи господарського судочинства – це основні ідеї, засади, уявлення про порядок здійснення судочинства у господарських справах, що нормативно визначені в господарському процесуальному законі. Розвиток господарського

процесуального законодавства зумовлює появу нових і вдосконалення змісту вже відомих принципів здійснення судочинства. Оновлення господарського процесуального законодавства в результаті прийняття змін до Господарського процесуального кодексу України 3 жовтня 2017 р. зумовлює появу зміненої системи принципів господарського судочинства. Серед нових принципів, що були відомі, але на сьогодні стали законодавчо визначеними, слід зазначити: принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках, пропорційності, неприпустимості зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення, розумності строків розгляду справи судом.

Лекційне заняття № 4. Юрисдикція господарських судів

План лекції

1. Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів
2. Інстанційна юрисдикція.
3. Територіальна юрисдикція (підсудність).

1. Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів

Розрізняють юрисдикцію судову й адміністративну. Виключною юрисдикцією суду є розгляд кримінальних справ, цивільні справи розглядають суд, арбітраж, третейські суди, справи з господарських спорів розглядають господарські суди.

В загальному розумінні *юрисдикція – компетенція давати правову оцінку фактам, розв'язувати правові питання, спори про право тощо.*

Інакше визначаючи, юрисдикція:

- 1) компетенція судових органів щодо розгляду цивільних, кримінальних та ін. справ; коло справ, які даний суд має право розглядати і вирішувати;
- 2) коло питань, що відносяться до ведення держави або державної установи.

Судова юрисдикція – це компетенція спеціально уповноважених органів судової влади здійснювати правосуддя в формі визначеного законом виду судочинства та щодо визначеного кола правовідносин.

У науці процесуального (цивільного, господарського) права виділяють наступні *критерії* розмежування судової юрисдикції:

- 1) суб'єктний – суб'єктний склад правовідносин;
- 2) предметний – характер спірних матеріальних правовідносин;
- 3) пряма вказівка в законі – вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

При цьому перші два критерії (суб'єктний і предметний) вважаються загальними і, як правило, застосовуються у сукупності, а останній – спеціальним, оскільки при його наявності загальні не застосовуються. Це

відповідає загальноприйнятому в теорії права правилу, відповідно до якого при конкуренції загальної і спеціальної норми – діє спеціальна.

Відповідно до постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» №10 від 24.10.2011 р. у вирішенні питань, пов'язаних з прийняттям позовних заяв, господарським судам слід розрізняти поняття підвідомчості і підсудності справ.

Підвідомчість – це визначена законом сукупність повноважень господарських судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції.

Підсудність визначається колом справ у спорах, вирішення яких віднесено до підвідомчості певного господарського суду.

В новій редакції ГПК України поняття «підсудність» змінено на загальне поняття «юрисдикція» (але визначення не надається, хоча розуміється як саме сукупність повноважень господарських судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції).

Стаття 20 ГПК встановлює, які справи відносяться до юрисдикції господарських судів. Зокрема, господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою ст. 20), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи - підприємці;

2) справи у спорах щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду;

3) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів;

4) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах;

5) справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, в тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є

підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах;

6) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи - підприємці;

7) справи у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, в тому числі у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законом до їх компетенції, крім спорів, які віднесені до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

8) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до [Податкового кодексу України](#), а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

9) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

10) справи у спорах щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності, крім актів (рішень) суб'єктів владних повноважень, прийнятих на виконання їхніх владних управлінських функцій, та спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем;

11) справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до [Закону України "Про третейські суди"](#), якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у цій статті;

12) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової

особи, за позовом власника (власників), учасника (учасників), акціонера (акціонерів) такої юридичної особи, поданим в її інтересах;

13) вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами;

14) справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою;

15) інші справи у спорах між суб'єктами господарювання;

16) справи за заявами про видачу судового наказу, якщо заявником та боржником є юридична особа або фізична особа - підприємець;

17) справи, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійних договорів, крім спорів, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства;

18) справи у спорах щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів власників облігацій, що виникають між адміністратором за випуском облігацій та емітентом облігацій та/або особами, які надають забезпечення за такими облігаціями;

19) справи у спорах щодо оскарження рішення зборів власників облігацій

20) справи у спорах між організацією водокористувачів та її членом або власником (користувачем) земельної ділянки сільськогосподарського призначення, включеної до території обслуговування відповідної організації водокористувачів, щодо набуття чи припинення членства в такій організації водокористувачів, укладання, зміни, розірвання, виконання організацією водокористувачів договорів, додаткових угод та іншої документації, яка відповідно до умов договору є його невід'ємною частиною, умов надання послуг організацією водокористувачів, визнання недійсними правочинів, вчинених організацією водокористувачів, а також щодо визначення території обслуговування організації водокористувачів; справи у спорах між власниками меліоративних систем або мереж та водокористувачами щодо умов забору, доставки води та її відведення.

2. Інстанційна юрисдикція

Інстанція (від лат. *instantia* — «безпосередня близькість») – ланка у системі супідрядних органів (державних, судових, партійних тощо).

Судова інстанція – суд, який розглядає справи на певній стадії процесу.

Під **інстанційною юрисдикцією** в господарському процесі слід розуміти *сукупність повноважень тієї чи іншої ланки (інстанції) господарських судів щодо розгляду справ, віднесених до її компетенції.*

Діяльність господарських судів будується за принципами спеціалізації, інстанційності та територіальності. Відповідно до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 16.06. 2016 р. систему судоустрою складають:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Місцеві господарські суди.

Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, які розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

Інстанційну юрисдикцію судів першої інстанції визначає стаття 24 ГПК України. За загальним правилом у порядку господарського судочинства, згідно частини першої статті 24 ГПК України усі справи, що підлягають вирішенню в порядку господарського судочинства, розглядаються місцевими господарськими судами як судами першої інстанції. За приписами частини першої вказаної статті всі справи, що складають предметну юрисдикцію місцевих господарських судів розглядаються судами першої інстанції, крім справ, визначених частинами другою та третьою цієї статті.

Справи щодо оскарження рішень третейських судів, про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів розглядаються апеляційними господарськими судами як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом.

У цьому випадку місцевий господарський суд буде виступати як відповідний апеляційний господарський суд.

Виняток, згідно частини третьої статті 24 ГПК України Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає як суд першої інстанції справи у спорах, визначених частиною другою статті 20 ГПК України. Це справи у спорах щодо суб'єктивних оспорюваних прав особи на об'єкти права інтелектуальної власності, визначені ст. 420 Цивільного кодексу України, нормами спеціального та міжнародного законодавства, а також оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених частиною другою ст. 20 ГПК України питань.

Апеляційні господарські суди

У разі незгоди із рішенням суду першої інстанції, особа має право оскаржити рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку. Апеляційні господарські суди є другою інстаційною ланкою. Також у складі апеляційного господарського суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Згідно частини першої статті 25 ГПК України апеляційні господарські

суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих господарських судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду).

Апеляційними судами з розгляду господарських справ є відповідно апеляційні господарські суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах (ч. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Частиною другою статті 25 ГПК України встановлено, що Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції. Це означає, що Верховний Суд може виступати в якості апеляційного суду при розгляді визначеної категорії справ – коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Частиною третьою статті 25 встановлено, що Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності.

У складі Вищого суду з питань інтелектуальної власності діє Апеляційна палата, що переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності. Згідно частини четвертої ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.

Касаційний господарський суд

Згідно статті 26 ГПК України Верховний Суд переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій.

Вказана стаття визначає загальним судом *касаційної інстанції Верховний Суд*. Проте, касаційної інстанції виступає не сам Верховний Суд, відповідно до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, який здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, у порядку, встановленому процесуальним законом. У складі Верховного Суду діє Велика Палата Верховного Суду до якої входить Касаційний господарський суд, який буде переглядати у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної палати.

Окрім того, у Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про):

- банкрутство;
- захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;
- корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

3. Територіальна юрисдикція (підсудність).

Підсудність – віднесення підвідомчої господарським судам юридичної справи до ведення визначеного господарського суду (або, як було визначено вище, **підсудність** визначається колом справ у спорах, вирішення яких віднесено до підвідомчості певного господарського суду).

Норми ГПК України територіальну підсудність поділяють компетенцію господарських судів на такі види територіальної підсудності:

- загальну;
- альтернативну;
- виключну.

Загальні правила територіальної підсудності, тобто розмежування компетенції господарських судів першої інстанції щодо розгляду господарських спорів визначена статтею 27 ГПК України.

Згідно частини першої статті 27 ГПК України позов пред'являється до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання відповідача, якщо інше не встановлено ГПК України.

Частина друга статті 27 визначає деталізації підсудності юридичної особи та фізичної особи – підприємця щодо їх місцезнаходження, яке визначається згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Слід зазначити, що Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, створений відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р. (в редакції від 26 листопада 2015 року – «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»). Являє собою автоматизовану систему збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань – це єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи.

Що стосується визначення підсудності справ – фізичної особи (ч. 3 ст. 27 ГПК), яка не є підприємцем, місце проживання такої особи, визнається зареєстроване у встановленому законом порядку місце її проживання або перебування.

Варто зазначити, що деякі питання територіальної підсудності справ господарським судам роз'яснено в постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» №10 від 24 жовтня 2011 р.

Підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя, визначає стаття 28 ГПК України.

Згідно частини першої статті 28 ГПК України підсудність господарської справи, у якій однією із сторін є господарський суд або суддя господарського суду, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, визначається ухвалою суду вищої інстанції, постановленою без повідомлення сторін.

Коли ж стороною у справі є Верховний Суд, то підсудність визначається за загальними правилами підсудності (ч. 2 ст. 28).

Ця стаття визначає вид підсудності, за вказівкою суду вищої судової інстанції, який своєю ухвалою приймає таке рішення, не повідомляючи сторони у справі про таке рішення.

Підсудність справ за вибором позивача визначає стаття 29 ГПК України. Встановлення норм цієї статті зумовлена необхідністю або доцільністю надання позивачеві права вибору господарського суду, який розглядатиме справу – **альтернативна територіальна підсудність**.

Альтернативна територіальна підсудність зумовлена необхідністю надання позивачеві право вибору господарського суду, який розглядатиме справу, за винятком виключної підсудності.

Вичерпний перелік право вибору господарського суду позивачеві наведений в частинах 2-10 статті 29 ГПК України.

Згідно частини першої статті 29 ГПК України право вибору між господарськими судами, яким відповідно до даної статті підсудна справа, належить позивачу, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30 ГПК України.

Позови у спорах за участю кількох відповідачів можуть пред'являтися до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання одного з відповідачів.

Позови у спорах, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

Позови до стягувача про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягнутого за виконавчим написом нотаріуса, можуть пред'являтися також за місцем його виконання.

Позови у спорах, що виникають з договорів, в яких визначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

Позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійної його діяльності.

Позови про відшкодування збитків, спричинених заходами забезпечення позову, можуть пред'являтися також за місцем застосування заходів забезпечення позову (до суду, який застосував відповідні заходи).

Позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди.

Позови про відшкодування шкоди, заподіяної зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна.

Позови до відповідача, який не має в Україні місцезнаходження чи місця проживання, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна.

Територіальна підсудність у випадках, передбачених законом, встановлює приписи щодо розгляду справ, які розглядаються судом.

Питання виключної підсудності регулюється нормами статті 30 ГПК України. Це означає, що у нижче наведених випадках, за певних обставин заява може бути подана до визначеного законом суду. Перелік підстав, що притаманні господарському судочинству має вичерпний характер.

Спори, що виникають з договору перевезення, у разі, коли одним з відповідачів є перевізник, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням перевізника. Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває або до якого прямує судно, або порту реєстрації судна.

Спори, що виникають з приводу нерухомого майна, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

Спори про права на морські і повітряні судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти вирішуються господарським судом за місцем їх державної реєстрації. Спори, у яких відповідачем є Кабінет Міністрів України, міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються місцевим господарським судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

Спори, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі спори між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів, а також спори, що виникають з правочинів щодо корпоративних прав (крім акцій) в юридичній особі, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи. Спори між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) її посадової особи, розглядаються господарським судом за

місцезнаходженням юридичної особи.

Спори, пов'язані з емісією, розміщенням або погашенням цінних паперів, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням емітента.

Згідно частини дев'ятої статті 20 ГПК України справи, передбачені пунктами 8 та 9 частини першої статті 20 ГПК України розглядаються господарським судом за місцезнаходженням емітента. Зокрема це:

справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника.

Зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності пред'являються в господарський суд за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших, визначених у цій статті, правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов.

У випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається господарським судом за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання.

Вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо розгляд таких вимог віднесений до юрисдикції господарського суду, розглядаються господарським судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги.

На відміну від статей 27-30, стаття 31 ГПК України передбачає передачу справ з одного суду до іншого господарського суду.

Пунктами 1-3 частини першої статті 31 ГПК України визначено три обставини, коли господарський суд може передати справу на розгляд іншого суду, якщо:

1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;

2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;

3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

В частинах 2-8 ст. 31 ГПК України визначено процесуальні процедури

передачі справ від одного суду до іншого господарського суду. Законодавець пов'язує це із нижченаведеними процесуальними процедурами.

Справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа відноситься до виключної підсудності іншого суду.

Передача справи на розгляд іншого суду за встановленою ГПК України підсудністю з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення.

Передача справи з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої цієї статті, здійснюється на підставі розпорядження голови суду на розгляд господарського суду, найбільш територіально наближеного до цього суду.

У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Спори між судами щодо підсудності не допускаються.

Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому цією статтею, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

Справа, у якій однією із сторін є суд, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, або суддя цього суду, **не пізніше п'яти днів** з дня надходження позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Правила, встановлені частинами першою, третьою-восьмою статті 31 ГПК України, застосовуються також щодо Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Лекційне заняття № 5. Склад суду. Відводи.

План лекції

1. Визначення складу господарського суду.
2. Підстави для відводу (самовідводу) судді.
3. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

1. Визначення складу господарського суду

Відповідно до норм статті 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою у порядку, визначеному процесуальним законом. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів, навантаження кожного судді, заборони брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядження, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

Вказана норма більш деталізована статтею 32 ГПК України, згідно частини першої цієї статті, визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації документів, зазначених в частині другій статті 6 ГПК України, згідно якої позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до господарського суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в ЄСІТС в день надходження документів, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ.

Справа, розгляд якої відповідно до ГПК України здійснюється колегією суддів в обов'язковому порядку, розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач.

Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду.

До складу об'єднаної палати входять по два судді, які обираються зборами суддів Касаційного господарського суду, зі складу кожної із судових палат Касаційного господарського суду та голова Касаційного господарського суду.

Якщо справа має розглядатися колегією у складі більше трьох суддів, до складу такої колегії входять судді зі складу постійної колегії суддів, до якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач, та судді, додатково визначені ЄСІТС.

Якщо справа в Верховному Суді має розглядатися колегіально у складі відповідної палати – головуючим на засіданнях палати є суддя-доповідач, визначений ЄСІТС при первісному розподілі справ.

Якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але ГПК України передбачена можливість колегіального розгляду такої справи і про це прийнято відповідне рішення, така справа розглядається в суді першої інстанції – колегією суддів, до складу якої включається суддя, визначений ЄСІТС при автоматизованому розподілі справ, та два судді, додатково визначених ЄСІТС після прийняття рішення про колегіальний розгляд справи.

У випадку, передбаченому частиною сьомою цієї статті, суддею-доповідачем та головуючим суддею в колегії є суддя, визначений ЄСІТС при автоматизованому розподілі справ.

Невирішені судові справи за вмотивованим розпорядженням керівника апарату суду, що додається до матеріалів справи, передаються для повторного автоматизованого розподілу справ виключно у разі, коли суддя (якщо справа розглядається одноособово) або суддя-доповідач зі складу колегії суддів (якщо справа розглядається колегіально) у передбачених законом випадках **не може продовжувати розгляд справи більше чотирнадцяти днів**, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені ГПК України.

Для кожної постійної колегії суддів збори суддів відповідного суду визначають резервних суддів строком на один рік.

Якщо зі складу колегії суддів не може продовжувати розгляд справи суддя, який не є суддею-доповідачем у такій справі, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені ГПК України, заміна такого судді з ініціативи судді-доповідача за вмотивованим розпорядженням керівника апарату суду здійснюється ЄСІТС з числа резервних суддів.

Якщо замінити суддю, який вибув, з числа резервних суддів неможливо, – його заміна здійснюється ЄСІТС у порядку, передбаченому частиною першою статті 32 ГПК України.

Суддя, визначений на заміну вибулого судді, розглядає у складі колегії суддів усі невирішені справи, які розглядає така колегія суддів, та які у зв'язку з відсутністю вибулого судді неможливо розглянути в строки, встановлені ГПК України.

ЄСІТС не застосовується для визначення судді (складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально) для розгляду конкретної справи

виключно у разі настання обставин, які об'єктивно унеможливили її функціонування та тривають **понад п'ять робочих днів**.

Справа, розгляд якої розпочато одним суддею чи колегією суддів, повинна бути розглянута тим самим суддею чи колегією суддів, за винятком випадків, які унеможлиблюють участь судді у розгляді справи, та інших випадків, передбачених ГПК України.

У разі зміни складу суду на стадії підготовчого провадження розгляд справи починається спочатку, за винятком випадків, передбачених ГПК України.

У разі зміни складу суду на стадії розгляду справи по суті суд повторно розпочинає розгляд справи по суті, крім випадку, коли суд ухвалить рішення про повторне проведення підготовчого провадження.

Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається, якщо справа розглядалася суддею одноособово або у складі колегії суддів. Якщо такий склад суду сформувавши неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому частиною першою вказаної статті (ст. 32 ГПК України).

Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою, якщо рішення, що переглядається, ухвалено відповідно палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою.

Результати автоматизованого розподілу (повторного розподілу) справи оформлюються протоколом.

Частина сімнадцята статті 32 ГПК України визначає відомості, які має містити протокол:

- 1) дата, час початку та закінчення автоматизованого розподілу;
- 2) номер судової справи, категорія та коефіцієнт її складності, ім'я (найменування) учасників справи;
- 3) інформація про визначення списку суддів для участі (підстави, за яких судді не беруть участі) в автоматизованому розподілі; інформація про визначення судді, судді-доповідача;
- 4) підстави здійснення автоматизованого розподілу (повторного автоматизованого розподілу);

5) прізвище, ініціали та посада уповноваженої особи апарату суду, відповідальної за здійснення автоматизованого розподілу судових справ.

Копія такого протоколу в електронній чи паперовій формі підписується уповноваженими особами апарату суду та видається (надсилається) заінтересованій особі *не пізніше наступного дня* після подання до суду відповідної заяви.

Особливості розподілу судових справ встановлюються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Статтею 33 ГПК України визначено загальні принципи одноособового або колегіального розгляду справи суддями господарських судів та суддями Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Згідно частини першої статті 33 ГПК України справи у судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово, крім випадків, визначених ГПК України.

Будь-яку справу, що відноситься до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного і спрощеного позовного провадження.

Справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності розглядаються колегією суддів у складі трьох суддів.

Перегляд в апеляційному порядку судових рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів.

Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

У визначених ГПК України випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється судовою палатою Касаційного господарського суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного господарського суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою).

Засідання палати в суді касаційної інстанції вважається правомочним за умови присутності на ньому більше половини її складу.

Засідання об'єднаної палати, Великої Палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому ці рішення були ухвалені (одноособово або колегіально).

Незалежно від того, у якому складі розглядалася справа, перегляд судових рішень за виключними обставинами з підстав, визначених пунктами 1, 3 частини третьої статті 320 ГПК України, здійснюється колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів, а з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК України (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом), – Великою Палатою Верховного Суду.

Якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але цим Кодексом передбачена можливість колегіального розгляду такої справи, питання про призначення колегіального розгляду вирішується до закінчення підготовчого засідання у справі (до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться) суддею, який розглядає справу, за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи, про що постановляється ухвала.

Питання про розгляд справи колегією у складі більше трьох суддів вирішується колегією суддів, визначеною в порядку, встановленому частиною другою статті 32 ГПК України, до початку розгляду справи, з урахуванням категорії і складності справи, про що постановляється ухвала.

Порядок вирішення питань при колегіальному розгляді справи визначено статтею 34 ГПК України.

Питання, що виникають під час колегіального розгляду справи судом, вирішуються більшістю голосів суддів. Головуючий голосує останнім.

При ухваленні рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. Судді не мають права розголошувати міркування, що були висловлені у нарадчій кімнаті.

Суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Про наявність окремої думки повідомляються учасники справи без оголошення її змісту в судовому засіданні. Окрема думка приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення.

2. Підстави для відводу (самовідводу) судді.

Одним із основних завдань на сучасному історичному етапі розвитку України є побудова незалежного та справедливого правосуддя, без чого неможливим є утвердження правової та демократичної держави, проведення будь-яких правових, економічних та соціальних реформ. Головним завданням судово-правової реформи є реалізація демократичних ідей та концепцій правосуддя, вироблених світовою практикою і наукою.

Ознакою правової держави є існування у правовій системі держави та ефективного забезпечення принципу незалежності судової влади. Виключно у незалежній судовій системі кожен громадянин зможе реалізувати свої права та захистити свої інтереси. Створення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без незалежної судової влади. Принцип верховенства права не діятиме, якщо суддя буде упередженим.

Нова редакція ГПК України передбачає дещо змінений порядок розгляду заяв про відвід судді. Питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість. Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу, то він вирішує питання про зупинення провадження у справі. У цьому випадку вирішення питання про відвід здійснюється суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу, та визначається в порядку, встановленому ч. 1 ст. 32 цього Кодексу. Як правило, з метою усунення питань про (не)упередженість, суддя нечасто самотійно задовольняє заяви про відвід.

Відповідно до попередньої редакції ГПК України, суддя зупиняв провадження у справі та передавав заяву про відвід на розгляд колег, які також дуже рідко задовольняли відповідні заяви. Як наслідок, сторона, яка заявила відвід, не отримувала бажаного результату, а процес розгляду справи затягувався. При цьому зацікавлена сторона і до сьогодні не позбавлена права заявити новий відвід тому ж самому судді з інших підстав. Тому законодавець скасував правило про зупинення провадження у випадку передачі заяви про відвід на розгляд іншому судді саме з метою усунути можливість для зловживання сторонами їхніми процесуальними правами у даному аспекті.

Відвід - це процесуальний інститут, що містить умови, за яких особа не може брати участь у конкретній справі. Відвід судді у господарському процесі як правова категорія - це висловлена в письмовій формі недовіра судді господарського суду на підставі особистих переконань та поведінки конкретного судді у конкретній справі внаслідок виявлення будь-якої особистої

прихильності чи упередженості, заявлена учасником розгляду конкретної справи.

Право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Статтями 35, 36, 36, 37, 38, 39, 40 ГПК України встановлені підстави, які зумовлюють причини відводу (самовідводу) судді господарського суду, а також секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Стаття 35 ГПК України встановлює підстави для відводу (самовідводу) судді. Суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання, або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді.

Наведені в частині першій статті 35 ГПК України підстави для відводу (самовідводу) судді не має вичерпного характеру обставин і передбачає, крім наведених й інші обставини, про це свідчить вказівка, що міститься в частині другій статті 35 ГПК України. Так, суддя підлягає відводу (самовідводу) також за наявності обставин, встановлених статтею 36 ГПК України.

До складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї, родичами між собою чи родичами подружжя.

Водночас незгода сторони з процесуальними рішеннями судді, рішення або окрема думка судді в інших справах, висловлена публічно думка судді щодо того чи іншого юридичного питання не може бути підставою для відводу (ч. 4 ст. 35 ГПК України).

Стаття 36 ГПК України визначає вичерпний перелік випадків недопустимості повторної участі судді у розгляді справи. Такими підставами є нижченаведене.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а так само у новому розгляді справи судом першої інстанції після скасування рішення суду або ухвали про закриття провадження в справі.

Суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участі в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної або першої інстанцій, а також у новому розгляді справи після скасування постанови суду апеляційної інстанції.

Суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї справи в суді першої чи апеляційної інстанцій, а також у новому її розгляді після скасування постанови суду касаційної інстанції.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасоване судом вищої інстанції, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду у цій справі.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами у цій справі.

3. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Крім підстав відводу судді, стаття 37 ГПК України містить підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, зазначених у статті 35 ГПК України.

Експерт, спеціаліст, перекладач не може брати участі у розгляді справи, якщо він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи.

Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їх відводу.

Як бачимо, частиною першою та другою статті 37 ГПК України визначені підстави за яких вказані особи не можуть брати участь у господарській справі, тоді як частиною третьою визначено участь вказаних осіб у господарській справі, за умови, що ці особи брали участь у попередньому розгляді справи, що не є підставою до їх відводу у розгляді справи.

Процедурні підстави самовідводу та відводи судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача визначає стаття 38 ГПК України.

– підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37 ГПК України, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід.

– підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37 ГПК України, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи.

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим *протягом десяти днів* з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Самовідвід може бути заявлений не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Після спливу вказаного строку заявляти відвід (самовідвід) дозволяється лише у виняткових випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів з дня, коли заявник дізнався про таку підставу.

Встановлення обставин, вказаних у пунктах 1-4 частини першої статті 35, статті 36 ГПК України, звільняє заявника від обов'язку надання інших доказів упередженості судді для цілей відводу.

Якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду.

Процесуальне законодавство наділяє правом заявити відвід та самовідвід судді за наявності підстав та в порядку статті 39 ГПК України.

Питання про відвід (самовідвід) судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі.

Питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість.

Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу, він вирішує питання про зупинення провадження у справі. У цьому випадку вирішення питання про відвід здійснюється суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу, і визначається у порядку, встановленому частиною першою статті 32 ГПК України. Такому судді не може бути заявлений відвід.

Якщо питання про відвід судді в порядку, визначеному частиною третьою цієї статті, неможливо розглянути в суді, в якому розглядається справа, то справа для вирішення питання про відвід передається до суду відповідної інстанції, найбільш територіально наближеного до цього суду.

Якщо на час подання заяви про відвід судді у суді здійснюють правосуддя менше трьох суддів, вирішення питання про відвід здійснюється.

У нарадчій кімнаті суддею, який розглядає справу чи вчиняє іншу процесуальну дію, про що виноситься ухвала. У такому випадку положення частин третьої та четвертої цієї статті не застосовуються.

Питання про відвід судді Великої Палати не підлягає передачі на розгляд іншому судді та розглядається Великою Палатою.

Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання по справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду - не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. Відвід, який надійшов поза межами судового засідання, розглядається судом у порядку письмового провадження.

Суд вирішує питання про відвід без повідомлення учасників справи. За ініціативою суду питання про відвід може вирішуватися у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неявка учасників справи у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

Питання про самовідвід судді вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу.

Питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судовому засіданні, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу. Право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності

здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. №18 (пункт 1.2.1) сторони, треті особи або прокурор можуть заявити відвід лише тим суддям, які беруть участь у розгляді конкретної справи, а не всім взагалі суддям того чи іншого господарського суду; заявлення відводу голові господарського суду чи його заступнику можливе лише у разі прийняття ними справи до свого провадження.

Не є підставами для відводу суддів заяви, які містять лише припущення про існування відповідних обставин, не підтверджених належними і допустимими доказами, а також наявність скарг, поданих на суддю (суддів) у зв'язку з розглядом даної чи іншої справи, обставини, пов'язані з прийняттям суддями рішень з інших справ.

За імперативним приписом частини сьомої статті 39 ГПК України відвід повинен заявлятися у письмовій формі.

У разі відводу та самовідводу (суду) судді, наслідки такого відводу визначені в статті 40 ГПК України. Головний наслідок – це необхідність заміни суду чи судді.

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому статтею 32 ГПК України.

У разі задоволення заяви про відвід одному або декільком суддям, які розглядають справу колегіально, справа розглядається в тому самому суді таким самим складом колегії суддів із заміною відведеного судді або суддів, або іншим складом суддів, який визначається у порядку, встановленому статтею 32 ГПК України.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у статті 36 ГПК України, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, справа за розпорядженням голови суду передається до іншого суду, визначеного в порядку, встановленому ГПК України.

Отже, право на відвід є засобом реалізації права на захист прав та інтересів осіб, які беруть участь у справі, а право на самовідвід враховує й етичну складову, яка полягає в неможливості виконувати належним чином свої процесуальні обов'язки через причини етичного характеру.

Лекційне заняття № 6. Учасники господарського процесу

План лекції

1. Поняття, склад учасників судового процесу.
2. Правовий статус судді в господарському процесі.
3. Сторони у господарському процесі
4. Процесуальна співучасть та правонаступництво.
5. Треті особи у господарському процесі.

1. Поняття, склад учасників судового процесу

Учасники господарського процесу становлять самостійний інститут господарського процесуального права. Поняття «учасник господарського процесу» не визначене законом, натомість дослідники висловлюють різні погляди щодо цього питання.

Зокрема, Д.М.Притика, М.І.Титов, В.С.Щербина вважають суб'єктами процесуальних відносин **осіб** (громадян, організації, а також їх посадових осіб), які здійснюють передбачені законом процесуальні дії. Більш доречним є визначення суб'єктів не через дії, що вони вчиняють, а через права (якими вони

наділені процесуальним законом і які вони можуть реалізовувати на свій розсуд згідно з принципом диспозитивності) і обов'язки (які вони згідно з процесуальним законом мають виконувати).

Ураховуючи це, можна зазначити, що **учасник господарського процесу** – це особа, яку господарський процесуальний закон наділяє процесуальними правами та обов'язками і яка вступає в процес для всебічного, повного та об'єктивного розгляду господарської справи та розв'язання спору.

Учасники господарського процесу – це суб'єкти, дії яких можуть сприяти правильному і швидкому розгляду спору, захисту прав і інтересів, що охороняються законом, господарюючих суб'єктів. За змістом господарського процесуального законодавства особами, які беруть участь у справі, вважаються ті учасники процесу, що безпосередньо зацікавлені в результаті справи, беруть участь у процесі від свого імені, здатні впливати на його перебіг, оскільки наділені певним комплексом прав, які надають їм таку можливість. Правовий стан кожного учасника процесу визначається тими функціями, які вони виконують у ході розгляду й вирішення спору учасника процесу визначається тими функціями, які вони виконують у ході розгляду й вирішення спору і метою, яку вони переслідують.

Ключовими особами господарського процесу є **його учасники**. Цей склад формується в залежності від провадження, в якому розглядається господарська справа. Згідно статті 41 ГПК України ними можуть бути:

- у позовному провадженні – сторони та треті особи; (ч.1 ст. 41).
- у наказному провадженні – заявник та боржник; (ч.2 ст. 41).
- у провадженні – органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; (ч.3 ст. 41).
- у справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду – учасники третейського розгляду, а також особи, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та (або) обов'язки; (ч. 4 ст. 41).
- у справах про банкрутство склад учасників справи визначається Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ними можуть бути: сторони, арбітражний керуючий, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також інші особи, зокрема, Фонд державного майна, державний орган з питань банкрутства, представник працівників боржника, уповноважена особа акціонерів або учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю) (ч. 5 ст. 41).

Всіх учасників господарського процесу залежно від правового стану можна поділити на кілька груп.

Перша група – господарські суди (судді), які безпосередньо вирішують конкретну справу.

До другої групи відносяться учасники господарського процесу, яких закон визначає особами, що беруть участь у справі. Такими є сторони (позивач і відповідач), треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, прокурор, державні та інші органи, які виступають на захист чужих інтересів у силу покладених на них законом функцій.

Третю групу становлять особи, які сприяють здійсненню правосуддя, нормальному ходу вирішення. Вони не є учасниками господарського спору, закон визначає їх як інші учасники судового процесу. Це судові експерти, перекладачі, представники та інші.

Відповідно до ст. 62 ГПК України учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

М.О. Абрамов передбачає два види учасників: активні та пасивні.

Активними є, на його думку, ті учасники, з ініціативи яких виникає, розвивається і припиняється процес (суддя, сторони, треті особи, прокурор, державні і громадські організації, уповноважені законом виступати на захист прав та інтересів інших осіб). Такі учасники мають широке коло прав, зокрема: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь у господарських засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, заявляти відводи, клопотання, давати усні та письмові пояснення господарському суду, наводити свої доводи і міркування з усіх питань, що виникають у ході судового процесу, оскаржувати судові акти й ін.

Але в процесі також беруть участь інші особи, які лише сприяють установленню істини щодо спірного відношення, винесення законного справедливого рішення. До них М.О. Абрамов відносить експертів, перекладачів, посадових осіб та інших працівників підприємств і організацій, які мають відомості про обставини справи, на сьогодні такі особи можуть бути ідентифіковані як свідки. Він називає їх **пасивними учасниками процесу**, оскільки від них не залежить виникнення, розвиток, припинення процесу, але вони відіграють важливе значення і в деяких випадках без їх участі неможливо прийняти правильне, зважене рішення.

Пасивні учасники не володіють правами, наданими активним учасникам процесу. При цьому необхідним мінімальним складом учасників господарської справи у позовному провадженні є сторони (один позивач і один відповідач) і суд.

Решта учасників не є обов'язковими, в тому розумінні, що суто технічно справа може бути розглянута і без їх залучення. Інша річ, що в разі незалучення особи, яку слід було залучити до участі у справі, рішення може бути скасоване судом апеляційної або касаційної інстанцій (наприклад, якщо не було залучено судового експерта для здійснення експертизи, або третю особу, на права якої впливає рішення суду).

Учасник судового процесу – це юридична чи фізична особа, яка наділена законом певними процесуальними правами та на яку покладено певні процесуальні обов'язки, бере участь у судочинстві з метою захисту своїх прав чи законних інтересів або сприяння суду у всебічному повному та об'єктивному розгляді справи та вирішенні спору.

2. Правовий статус судді в господарському процесі.

Суддя є учасником господарського процесу з особливим статусом – це головний учасник, який вирішує спір, отже, його права і положення є повністю відмінним від прав і положення інших учасників. Раніше діюча редакція ГПК України визначала суддю у ст. 19 як посадову особу господарського суду і містив бланкетну норму про визначення статусу судді Законом України «Про господарські суди» та положеннями ГПК України.

Правовий статус судді господарського суду встановлено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.

Згідно зі ст. 52 цього Закону суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції та законодавства України призначений чи обраний суддею, обіймає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Всі судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Стаття 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» декларує незалежність суддів від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання у їх діяльності щодо здійснення правосуддя. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права і не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

Основне право і, водночас, обов'язок судді, його соціальна функція передбачена в ст. 127 Конституції України, та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» – це своєчасний, справедливий та безсторонній розгляд і вирішення судових справ відповідно до закону, з дотриманням: засад і правил судочинства, тобто – правосуддя.

Отже, саме суд (суддя або колегія суддів) розв'язує спір, приймаючи, оголошуючи і оформлюючи рішення у справі), або завершує розгляд справи припиненням провадження, у тому числі – через затвердження мирової угоди між сторонами, чи залишенням позовної заяви без розгляду і т.д.

Слід зауважити, що ці права є водночас і обов'язками судді: суддя не може довільно реалізовувати або не реалізовувати ці права: застосування судом певних владних повноважень може і повинно здійснюватися лише за наявності певних підстав.

Зокрема, розглядаючи позовну заяву, яка надійшла, суддя не вправі на свій розсуд повернути її позивачеві, якщо наявні підстави для її прийняття. Аналогічно, суддя не може не залучити до участі у справі третю особу, яка не заявляє самостійних вимог за наявності відповідних підстав.

Суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

3. Сторони у господарському процесі

Сторонами в судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 45 ГПК України сторонами в судовому процесі - позивачами і відповідачами – можуть бути особи, зазначені у статті 4 ГПК - юридичні особи та фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування, особи в інтересах інших осіб, адміністратор за випуском облігацій.

Позивачами є особи, які подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу. Відповідачами є особи, яким пред'явлено позовну вимогу.

Позивачами є підприємства та організації, що подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу.

Позивач – це особа, яка передбачувано є суб'єктом спірного права або інтересу, що охороняється законом, і яка звертається до господарського суду за захистом, оскільки вважає, що її право порушено або необґрунтовано оспорюється відповідачем.

Відповідач, у свою чергу, – це особа, проти якої порушено справу, оскільки вона, за твердженням позивача, є або порушником його прав, або необґрунтовано, на думку позивача, оспорює його права.

Сторони, відповідно до ст. 41 ГПК України, є однією з категорій учасників судового процесу. Категорія позивачів і відповідачів застосовується лише в позовному провадженні. Сторонами в господарському процесі є учасники спірного матеріального правовідношення.

Позивачем є особа, яка має право вимоги (кредитор), а відповідачем – особа, яка повинна виконати зобов'язання (боржник).

Відповідно до ст. 46 ГПК України сторони користуються рівними процесуальними правами. Крім прав та обов'язків, визначених у статті 42 цього Кодексу:

1) позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог), відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог) - на будь-якій стадії судового процесу;

2) позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог - до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;

3) відповідач має право подати зустрічний позов у строки, встановлені цим Кодексом.

До закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше ніж **за п'ять днів** до початку першого судового засідання у справі.

У разі направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції зміна предмета, підстав позову не допускаються, крім випадків, статтею. Зміна предмета або підстав позову при новому розгляді справи допускається в строки, встановлені ч.3 ст.46 ГПК, лише у випадку, якщо це необхідно для захисту прав позивача у зв'язку із зміною фактичних обставин справи, що сталася після закінчення підготовчого засідання, або якщо справа розглядалася за правилами спрощеного позовного провадження - після початку першого судового засідання при первісному розгляді справи.

У разі подання будь-якої заяви, передбаченої п. 2 ч.2,3,4 ст.46 ГПК, до суду подаються докази направлення копії такої заяви та доданих до неї документів іншим учасникам справи. У разі неподання таких доказів суд не приймає до розгляду та повертає заявнику відповідну заяву, про що зазначає в ухвалі.

Суд не приймає відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу.

Відповідно до ст. 42 ГПК України **учасники справи мають право:**

1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;

5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;

6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Учасники справи зобов'язані:

1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;

2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;

3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;

4) подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;

5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;

6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;

7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом.

У випадку невиконання учасником справи його обов'язків суд застосовує до такого учасника справи заходи процесуального примусу.

За введення суду в оману щодо фактичних обставин справи винні особи несуть відповідальність, встановлену законом. Сторони зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Відповідно до ст. 43 ГПК України залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами.

4. Процесуальна співучасть та правонаступництво

Позов може бути подано кількома позивачами чи до кількох відповідачів. Кожний з позивачів або відповідачів щодо іншої сторони виступає в судовому процесі самотійно. Відповідно до ст. 47 ГПК України позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен

із позивачів або відповідачів щодо іншої сторони діє в судовому процесі самостійно.

Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

- 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;
- 2) права або обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;
- 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

Суд першої інстанції має право за клопотанням позивача до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання, залучити до участі у ній співвідповідача. Якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання, за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі. Після спливу строків, зазначених в ч.1 і 2 ст. 48 ГПК, суд може залучити до участі у справі співвідповідача або замінює первісного відповідача належним відповідачем виключно у разі, якщо позивач доведе, що не знав та не міг знати до подання позову у справі про підставу залучення такого співвідповідача чи заміну неналежного відповідача. Про залучення співвідповідача чи заміну неналежного відповідача постановляється **ухвала**.

За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розгляд справи починається спочатку. Відповідач, замінений іншим відповідачем, має право заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача.

Питання про розподіл судових витрат вирішується в ухвалі про заміну неналежного відповідача. Від залучення іншого відповідача та заміни неналежного відповідача слід відрізнити процесуальне правонаступництво, тобто заміну сторони, яка вибула, її правонаступником згідно зі ст. 52 ГПК України.

У разі смерті або оголошення фізичної особи померлою, припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу.

Усі дії, вчинені в судовому процесі до вступу у справу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку правонаступник замінив. Про заміну або про відмову в заміні учасника справи його правонаступником суд постановляє **ухвалу**.

Процесуальне правонаступництво у господарському процесі обмежене лише одним випадком, закріпленим у ст. 25 ГПК України, а саме універсальним правонаступництвом у разі вибуття однієї зі сторін у спірних або встановлених рішенням господарського суду правовідносинах унаслідок реорганізації сторони – юридичної особи. Таке процесуальне правонаступництво є наслідком правонаступництва матеріального. Однак необхідно зазначити, що матеріальне правонаступництво може бути також сингулярним, і наставати внаслідок відступлення права вимоги (ст. 512 ЦК України), переведення боргу (ст. 520 ЦК України), а також інших підстав.

Якщо у розгляді справи господарським судом буде з'ясовано, що іншим або належним відповідачем у ній мала б бути особа, яка згідно з процесуальним законом не може бути учасником судового процесу в господарському суді, а позивач наполягає на розгляді відповідної справи саме господарським судом, останній не вправі ні залучати відповідну особу до участі у справі, ані припиняти провадження в ній, а повинен розглянути справу стосовно того відповідача, якому пред'явлено позовну вимогу, та прийняти рішення по суті справи (в тому числі про відмову в позові, якщо відповідач є неналежним).

У разі реорганізації суб'єкта господарювання у відносинах, щодо яких виник спір, господарський суд залучає до участі у справі його правонаступника. Господарським судам необхідно враховувати, що сама лише зміна найменування юридичної особи не означає її реорганізації, якщо при цьому не змінюється організаційно-правова форма даної особи. Зміна типу акціонерного товариства з приватного на публічне не є його реорганізацією (стаття 5 Закону України "Про акціонерні товариства").

Водночас зміна найменування юридичної особи тягне за собою необхідність у державній реєстрації змін до установчих документів, порядок проведення якої викладено Законі України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань". У разі коли така зміна сталася у процесі вирішення спору господарським судом, про неї обов'язково зазначається в описовій частині рішення (при цьому у мотивувальній частині, за необхідності, також зазначається нове найменування учасника судового процесу - наприклад, у разі задоволення позову до нього) або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи. Якщо ж зміна найменування юридичної особи пов'язана зі зміною організаційно-правової форми юридичної особи (статті 104 - 108 Цивільного кодексу України), то йдеться про її

реорганізацію, що потребує вчинення господарським судом процесуальної дії, зазначеної в частині третій статті 25 ГПК; крім того, про винесення відповідної ухвали зазначається в описовій частині рішення, прийнятого по суті справи.

Процесуальне правонаступництво фізичних осіб має свої особливості. Стосовно фізичних осіб - підприємців та учасників корпоративних відносин, що є сторонами у справах або третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке правонаступництво можливе за одночасної наявності двох умов:

по-перше, коли відповідні правонаступники мають аналогічний правовий статус (зокрема, фізичних осіб - підприємців чи учасників корпоративних відносин),

по-друге, існування даного статусу на момент вирішення господарським судом питання про процесуальне правонаступництво: сама лише можливість виникнення процесуального правонаступництва в майбутньому (наприклад, через передбачуване успадкування майна та виникнення у іншої особи в зв'язку з цим корпоративних прав) не може братися господарським судом до уваги

5. Треті особи у господарському процесі

Поняття і види третіх осіб. Участь третіх осіб у господарському процесі відбувається згідно з положеннями ст.ст. 49-50 ГПК України. У процесі вирішення господарським судом спору між позивачем і відповідачем третя особа може вважати, що саме їй належить право на предмет спору. З метою захисту свого права така особа може звернутися до господарського суду, який розглядає справу, з заявою про вступ у справу як третя особа з самостійною вимогою на предмет спору. Вступ цієї особи у справу можливий на будь-якій стадії провадження зі справи в місцевому господарському суді, але до прийняття ним рішення. Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу виноситься **ухвала**.

Господарське процесуальне законодавство передбачає два види третіх осіб:

- які заявляють самостійні вимоги на предмет спору (ст. 49 ГПК України);
- які не заявляють самостійних вимог на предмет спору (ст. 50 ГПК України).

Зазначені види третіх осіб мають цілком відмінний процесуальний статус, утім, їх об'єднує те, що вони мають певний правовий зв'язок зі спірним матеріальним правовідношенням, із предметом спору.

Отже, **треті особи** – це особи, які перебувають у певних відносинах зі стороною (сторонами) справи, та/або мають певні права щодо предмета спору і, як наслідок, рішення у справі може вплинути на їх права і обов'язки.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору (іменуються також третіми особами із самостійними вимогами) – це особи, які вступають у вже порушену справу до закінчення підготовчого провадження або до першого судового засідання для захисту власних матеріально-правових інтересів, подавши позов до однієї або обох сторін. Третіх осіб із самостійними вимогами слід відрізнити від співпозивачів. Слід погодитися з М.О. Абрамовим, який зазначає, що третя особа є, по суті, другим позивачем, саме другим позивачем, а не співпозивачем, оскільки її інтереси відрізняються від інтересів першого позивача. Співпозивачі пред'являють свої вимоги лише до відповідача, тоді як третя особа, звертаючись із вимогою до відповідача, оспорує водночас і право позивача на предмет спору. Вступ у справу третьої особи із самостійними вимогами на предмет спору можливий тільки на підставі її позовної заяви, але не за клопотанням сторін, прокурора або з ініціативи господарського суду.

Отже, **вступ третьої особи із самостійними вимогами у справі** — це завжди її вольовий акт, утілений у її позовній заяві. Питання про прийняття такої заяви, відмову в її прийнятті або про її повернення вирішується на загальних підставах. Про прийняття позовної заяви та вступ у справу третьої особи у справу із самостійними вимогами господарський суд виносить ухвалу. Така ухвала не підлягає оскарженню. Після подання третьою особою позовної заяви за клопотанням учасника процесу провадження розпочинається заново.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються всіма правами і несуть усі обов'язки позивача без обмежень. Зокрема, їх позовні вимоги можуть забезпечуватися так само, як позовні вимоги первісного позивача, вони заявляють відвід суду, укладають мирову угоду, можуть змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір заявлених ними позовних вимог, зрештою – відмовитися від свого позову.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору (іменуються також третіми особами без самостійних вимог), – це особи, які є передбачуваними учасниками матеріальних правовідносин, пов'язаних зі спірними правовідносинами, що є предметом розгляду в господарському суді і залучаються до участі у справі судом за їх заявою, клопотанням сторони чи прокурора, або з ініціативи самого суду на стороні позивача, або відповідача, якщо рішення у справі може вплинути на їх права і обов'язки.

Питання про допущення або залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі вирішується ухвалою

суду у підготовчому провадженні або до першого судового засідання з урахуванням того, чи є у цієї особи юридичний інтерес у даній справі. Саме лише зазначення в позовній заяві та/або у вступній частині судового рішення певного підприємства чи організації як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, без вирішення судом питання щодо її допущення або залучення до участі у справі не надає їй відповідного процесуального статусу.

Що ж до наявності юридичного інтересу у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясувати, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення з даної справи таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому. Ухвали про залучення до участі у справі третіх осіб або їх вступ у справу оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку не підлягають.

З іншого боку, на відміну від третіх осіб із самостійними вимогами, на третіх осіб без самостійних вимог не розповсюджуються обмеження, що їх ГПК України встановлює щодо статусу сторони: у господарському процесі третьою особою без самостійних вимог може бути будь-яка юридична або фізична особа. Залучення до участі у справі такої третьої особи не впливає на підвідомчість спору господарському суду.

Третя особа може бути залучена до участі у справі за її заявою, а також за клопотанням сторін, прокурора. З підстав, зазначених у третьому і четвертому реченнях частини першої згаданої статті, певну особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, й за відсутності згаданих заяви чи клопотання. У будь-якому разі судом виноситься з даного питання ухвала з обов'язковим зазначенням у ній, на стороні кого (позивача чи відповідача) залучається ця третя особа. Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки сторони, крім права на зміну підстави і предмета позову, збільшення чи зменшення розміру позовних вимог, а також на відмову від позову або визнання позову. Оскільки така третя особа не є передбачуваним суб'єктом спірного матеріального правовідношення і не пред'являє ніяких вимог на об'єкт спору, закон не надає їй повного обсягу прав і обов'язків сторони

Лекційне заняття № 7. Представники та інші особи як учасники господарського процесу

План лекції

1. Участь представників у процесі

2. Участь у процесі прокурора та осіб, яким законом надано право захищати права інших осіб.

3. Судовий експерт в господарському процесі.

4. Склад інших учасників судового процесу

1. Участь представників у процесі

Справи юридичних осіб в господарському суді ведуть їх органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законодавством та установчими документами, через свого представника.

Як зазначається в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99, за правовою природою **представництво в суді** – є правовідносинами, в яких одна особа (представник) на підставі певних повноважень виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї права та обов'язки.

Отже, за змістом цього рішення судовий представник виступає в суді не від свого імені, тобто він не заміщує процесуальну особу свого довірителя як самостійного учасника процесу.

Юридична особа в силу своєї природи не може брати участі в обороті інакше, ніж через представників. Можна сказати, що саме керівник має абсолютний обсяг повноважень виступати від імені юридичної особи.

Документально повноваження керівників юридичних осіб підтверджуються сукупністю таких документів:

– установчим документом юридичної особи (статут, засновницький договір тощо), який визначає повноваження органів управління юридичної особи, їх найменування;

– документом, який підтверджує статус відповідної фізичної особи як керівника, тобто факт її призначення, або обрання на посаду, наприклад наказом міністра про призначення особи директором державного підприємства, протоколом загальних зборів товариства про обрання особи головою правління.

Слід зазначити, що подекуди (як правило, в корпоративних спорах) трапляються спірні ситуації, коли виникає двозначність щодо того, яка саме фізична особа є керівником певної юридичної особи.

Керівник відособленого структурного підрозділу юридичної особи представляє юридичну особу лише у випадку, якщо його повноваження

посвідчені довіреністю, а також підтверджуються положенням про такий структурний підрозділ, затвердженим повноважним органом юридичної особи. Це положення має містити застереження про права відособленого підрозділу брати участь у господарському процесі та обсяг таких прав (ст. 95 ЦК України).

Представник **за довіреністю** є найбільш поширеним видом представника в господарському процесі. Довіреність від імені юридичної особи надається за підписом керівника або іншої уповноваженої ним особи та посвідчується печаткою юридичної особи. Довіреність фізичної особи посвідчується нотаріально. Представниками юридичних осіб можуть бути також **адвокати**.

Обсяг повноважень представника за довіреністю залежить від повноважень особи, яку представляють, і від того, які повноваження ця особа надала представнику в довіреності. Тому процесуальні права та обов'язки представника визначають виходячи з обсягу прав та обов'язків тієї особи, яку він представляє, і в межах повноважень, які закріплені в довіреності. Вважається, що представник за довіреністю має право вчиняти всі процесуальні дії, що їх має право вчиняти особа, яку він представляє, якщо в довіреності не застережені обмеження щодо вчинення окремих процесуальних дій. Зокрема, довіреність представника відповідача може містити обмеження, яке забороняє йому визнавати позов, укласти мирову угоду, відповідно, довіреність представника позивача може позбавляти його права відмовлятися від позову чи зменшувати розмір позовних вимог.

Відповідно до ст. 58 ГПК України представником у суді може бути:

1. адвокат;
2. законний представник.

При розгляді справ у малозначних спрах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність.

Органи та інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі.

Одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними.

Адвокат також може брати участь у господарському процесі як представник. *Повноваження адвоката як представника у господарському процесі мають посвідчуватися:*

- договором із відповідним учасником справи;

– або ордером.

Законний представник фізичної особи – учасника може брати участь у справі, зокрема, в таких випадках:

– коли стороною у справі виступає фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, що визнана в судовому порядку безвісно відсутньою;

- коли стороною у справі в корпоративному спорі, або в спорі щодо обліку прав на іменні цінні папери виступає малолітня, або неповнолітня особа, або особа, визнана недієздатною, що є учасником особи господарського товариства чи власником цінних паперів.

Повноваження представника можуть посвідчуватися **свідцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.**

У разі подання представником заяви по суті справи в електронній формі, він може додати до неї довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним підписом відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів)

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері.

Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю визначаються Цивільним кодексом України, а представництва за ордером - законодавством про адвокатуру.

Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю або ордером має бути повідомлено суд шляхом подання **письмової заяви.**

У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору.

Відповідно до ст. 59 ГПК України не може бути представником в суді особа, яка:

1. бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, який розглядає справу.

2. у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя

3. є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді.

Судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники

2. Участь у процесі прокурора

У випадках, передбачених законом, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до господарського суду позовними заявами з метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб. У таких випадках, якщо позов подано особою не у власних інтересах, а в інтересах іншої особи, позивачем є особа, в інтересах якої подано позов про захист її прав і законних інтересів.

Підстави для вступу прокурора до господарського процесу встановлені ст.36-1 Закону України «Про прокуратуру».

У випадку якщо йдеться про захист інтересів громадянина, такою підставою є неспроможність громадянина через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження.

У п. 4 наказу Генеральної прокуратури України «Про організацію представництва прокурором в суді інтересів громадянина або держави та їх захисту при виконанні судових рішень» від 29 листопада 2006 р. установлює пріоритетним захист соціальних і майнових прав неповнолітніх, інвалідів, людей похилого віку, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Прокурор звертається до суду за захистом інтересів держави у випадку наявності порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів унаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою.

Ці підстави розповсюджуються не лише на господарський, а також і на інші види процесів. Особливістю господарського процесу є те, що прокурори вступають у справи, як правило, для захисту інтересів держави, але не громадянина. Це пояснюється тим, що фізичні особи беруть участь у господарському процесі лише як суб'єкти підприємництва, або учасники (акціонери, засновники) господарських товариств, або власники цінних паперів, тобто як винятки.

Критерії, за якими прокурор визначає наявність порушення державних інтересів, визначені зазначеним вище Рішенням Конституційного Суду України

від 8 квітня 1999 р. №3-рп/99.

Зокрема, прокурори та їх заступники подають до господарського суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, підприємств та організацій, до того ж, держава може вбачати свої інтереси й у діяльності приватних підприємств.

Із урахуванням того, що «інтереси держави» є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конкретному випадку доводить із посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, у чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує в Позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах. У разі прийняття господарським судом позовної заяви, поданої прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача.

Форма участі прокурора у господарському процесі. Згідно з ч.3 ст.36-1 Закону України «Про прокуратуру» прокурор може вступити до господарського процесу у порядку:

звернення до суду з позовом;

внесення апеляційної, касаційної скарги на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення;

участі в розгляді судами справ.

У випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду в інтересах інших осіб, державних чи суспільних інтересах та брати участь у цих справах.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які звертаються до суду за захистом прав і інтересів інших осіб, повинні надати суду документи, які підтверджують наявність передбачених законом підстав для звернення до суду в інтересах таких осіб.

У визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. Невиконання цих вимог має наслідком застосування положень, передбачених статтею 174 цього Кодексу.

У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чій інтересах подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача.

У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі набуває статусу позивача.

Відповідно до ст. 55 ГПК України органи та особи, які відповідно до цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком обмежень, передбачених частиною другою цієї статті.

Органи та особи, які відповідно до цього Кодексу мають право звертатися до суду в інтересах осіб, за винятком осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах юридичної особи у спорах про відшкодування збитків, заподіяних їй посадовою особою, не мають права укласти мирову угоду.

Відмова органів та осіб, які відповідно до цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб, від поданої ними заяви або зміна позовних вимог не позбавляє особу, на захист прав та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі.

Якщо особа, яка має процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених позовних вимог, суд залишає заяву без розгляду, крім позову про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, поданого власником (власниками), учасником (учасниками), акціонером (акціонерами) цієї юридичної особи в її інтересах, а також позову прокурора в інтересах держави.

Відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

Прокурор та інша особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, з метою вирішення питання щодо наявності підстав для перегляду судових рішень у справі, розглянутій без його (її) участі, має право ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та отримувати їх копії. Прокурор користується таким самим правом з метою вирішення питання про вступ у справу за позовом (заявою) іншої особи.

Відповідно до ст. 54 ГПК України власник (власники), учасник (учасники), акціонер (акціонери) юридичної особи, якому (яким) сукупно належить 5 і більше відсотків статутного капіталу товариства (голосуючих акцій) або частка у власності юридичної особи якого (яких) сукупно становить 5 і більше відсотків, може (можуть) подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою.

У разі відкриття провадження за таким позовом зазначена юридична особа набуває статусу позивача, але не вправі здійснювати свої процесуальні права та обов'язки без згоди власника (учасника, акціонера), який подав позов. Посадова особа, до якої пред'явлений позов, не вправі представляти юридичну особу та призначати іншу особу для представництва юридичної особи в даній справі.

До закінчення підготовчого засідання у справі інший співвласник (співвласники), учасник (учасники), акціонер (акціонери) цієї юридичної особи має (мають) право приєднатися до поданого позову шляхом подання до суду відповідної заяви, після чого він (вони) набуває (набувають) таких самих процесуальних прав та обов'язків, як і власник (учасник, акціонер), який подав позов.

3. Судовий експерт в господарському процесі.

В судовому процесі також може брати участь судовий експерт.

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах

Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Не можуть залучатися до виконання обов'язків судового експерта особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними, а також ті, які мають судимість.

Інші обставини, що забороняють участь особи як експерта в судочинстві, передбачаються процесуальним законодавством.

Відповідно до ст. 69 ГПК України експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи. Експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Відповідно до ст. 70 ГПК України як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом,

відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Згідно зі ст.12 Закону України «Про судову експертизу» судовий експерт зобов'язаний:

провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;

на вимогу суду дати роз'яснення щодо наданого ним висновку;

заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

При цьому судовий експерт несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову від надання висновку без поважних причин згідно зі ст.ст. 384, 385 КК України.

Що стосується відмови експерта від надання висновку, можна бачити, що допускається лише мотивована відмова, а мотивованою відмова вважається, якщо вона заявлена на тій підставі, що судовому експерту недостатньо наданих йому матеріалів, або якщо він не має необхідних знань для виконання покладеного на нього обов'язку

4. Склад інших учасників судового процесу.

Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Помічник судді

Помічник судді забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу. Помічник судді:

1) бере участь у оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;

2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ. Помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження.

Під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених цим Кодексом для відводу секретаря судового засідання.

Секретар судового засідання

Секретар судового засідання:

1) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головууючому;

2) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;

3) забезпечує ведення протоколу судового засідання та складає протоколи вчинення окремих процесуальних дій;

4) забезпечує оформлення матеріалів справи;

5) виконує інші доручення судді, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в протоколі судового засідання. Секретар судового засідання виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності.

Судовий розпорядник

1) забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників судового процесу;

2) з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання визначає можливу кількість осіб, які можуть бути присутні у залі судового засідання;

3) оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання та пропонує всім присутнім встати;

4) слідкує за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;

5) під час судового засідання приймає від присутніх у залі учасників судового процесу документи та інші матеріали і передає суду;

6) запрошує до залу судового засідання свідків та виконує вказівки головууючого щодо приведення їх до присяги;

7) виконує інші доручення головууючого, пов'язані із створенням умов, необхідних для розгляду справ.

Вимоги судового розпорядника, пов'язані з виконанням обов'язків, зазначених у частині першій цієї статті, є обов'язковими для учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання.

Скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника розглядаються

судом у цьому самому процесі.

Свідок

Відповідно до ст. 66 ГПК України свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин.

У разі неможливості прибуття до суду та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також право на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Не можуть бути допитані як свідки:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості;

3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Свідок, який з'явився на вимогу суду, не має права відмовитися давати

показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів.

Свідок, який з'явився на вимогу суду та відмовляється давати показання, зобов'язаний повідомити причини відмови.

Спеціаліст

Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Спеціаліст зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Перекладач

Перекладачем є особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду.

Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством.

Перекладач має право ставити питання з метою уточнення перекладу,

відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Перекладач зобов'язаний з'являтися до суду за його викликом, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їхню рідну мову або мову, якою вони володіють. За відсутності заперечень учасників справи перекладач може брати участь в судовому засіданні у режимі відеоконференції.

Лекційне заняття № 8. Докази та доказування в процесі

План лекції

1. Загальна характеристика
2. Вимоги до доказів.
3. Характеристика окремих видів доказів в господарському процесі.
4. Забезпечення доказів

1. Загальна характеристика доказування в господарському процесі

У ст. 2 ГПК України закріплено, що завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

У належному та правильному вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження **доказів**, що містять інформацію щодо обставин даного спору.

ГПК України нещодавно зазнав істотних змін. Не в останню чергу ці зміни стосуються інституту доказування та доказів у господарському процесі. Так, у чинній редакції ГПК України з'явилися нові засоби доказування, такі як електронні докази та показання свідків, чітко регламентовано порядок та часові межі подачі доказів, визначено процедуру витребування доказів, встановлено дещо змінені правила звільнення від доказування, закріплено можливість проведення судової експертизи на замовлення учасника справи тощо.

Доказування є єдиним шляхом судового встановлення фактичних обставин справи та передуює висновку суду про наявність прав і обов'язків у сторін спору.

Доказування в господарському процесі можна поділити на два види:

- 1) доказування відносно всієї справи, тобто встановлення юридичних фактів, що входять до предмета доказування у цій справі;
- 2) доказування відносно окремих юридичних фактів.

Наприклад, у клопотанні про відстрочення, розстрочення сплати судового збору мають бути наведені мотиви та додані докази наявності відповідного права. Вжиття заходів забезпечення позову припускає, що їх невжиття може утруднити чи зробити неможливим виконання судового акта. Відповідно, особа, яка клопочеться про забезпечення позову, має підтвердити, що невжиття заходів може утруднити чи зробити неможливим подальше виконання рішення суду.

Структура господарського процесуального доказування складається з певних елементів: *суб'єктів, об'єктів і змісту діяльності*.

Зміст діяльності складається із способів і стадій доказування.

Суб'єктами судового доказування в господарському процесі є суд, сторони та інші учасники справи, які мають матеріально-правову і процесуально-правову заінтересованість у результаті справи та які відповідно до своїх процесуальних прав і обов'язків здійснюють процесуальні дії, що мають значення для вирішення господарської справи.

Діяльність кожного із суб'єктів доказування має специфіку, яка відображає відмінності в характері їх заінтересованості у вирішенні справи, меті участі у процесі та виконуваних процесуальних функціях, процесуальному становищі.

Основний суб'єкт доказування в господарському процесі – суд.

Суд вирішує всі питання, що виникають під час судового доказування: витребує докази у разі їх недостатності; безпосередньо досліджує докази, надані іншими суб'єктами доказування; перевіряє істинність даних, наданих як докази; оцінює надані докази, які відповідають властивостям належності; встановлює обставини, що мають значення для правильного вирішення справи в результаті оцінки досліджених доказів.

Інші суб'єкти доказування зобов'язані довести ті обставини, на які вони посилаються, відстоюючи свої чи доручені їх захисту інтереси.

Об'єктом судового доказування є обставини, що підлягають встановленню для вирішення господарської справи або вчинення окремих процесуальних дій.

Об'єкт доказування у справі в цілому являє собою предмет доказування. Як правило, нормативним джерелом визначення предмета доказування є норми матеріального права. Предмет доказування визначається судом. Учасники справи, виконуючи покладений на них обов'язок доказування, у сукупності доводять обставини, включені до предмета доказування.

Судове доказування в господарських справах має свої стадії, які можна згрупувати за різними критеріями. Відповідно до стадій господарського процесу доказування має такі етапи:

- 1) доказування під час підготовчого провадження;
- 2) дослідження доказів у суді;
- 3) остаточний висновок для винесення рішення у справі, укладення мирової угоди, відмова від позову, визнання позову.

Такий підхід до стадій господарського процесуального доказування підкреслює завершений характер оцінки досліджених доказів та участь у процесі доказування всіх суб'єктів, а не тільки суду.

Сам процес доказування на кожній зі стадій господарського процесу або доказування окремих юридичних фактів може мати такі **етапи**:

1. Твердження про факти. Судове доказування починається з визначення сторонами, іншими заінтересованими особами фактів, з якими пов'язується виникнення, зміна, припинення суб'єктивних прав.

Позовна заява повинна містити виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (п. 5 ч. 3 ст. 162 ГПК України).

2. Вказівка зацікавлених осіб на докази (визначення доказів). Особи, які беруть участь у справі, повідомляють про наявність доказів, які, на їхню думку, необхідно долучити до справи для їх дослідження та оцінки.

Позовна заява повинна містити зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини (п. 5 ч. 3 ст. 162 ГПК України).

3. Надання доказів, а в необхідних випадках – витребування доказів судом. Докази за загальним правилом надаються сторонами та іншими учасниками справи. Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 3, 4 ст. 74 ГПК України). Процесуальною формою надання доказів є засоби доказування (ч. 2 ст. 73 ГПК України).

4. Дослідження доказів. Це безпосереднє вивчення судом інформації про факти, що впливають із наданих засобів доказування. Дослідження доказів проводиться, як правило, в судовому засіданні на основі закріплених у законі принципів.

5. Оцінка доказів. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності (ст. 86 ГПК України)

Законодавство встановлює обставини, які не потребують доказування сторонами. До таких належать:

- обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі якщо у суду нема сумніву щодо їх достовірності;
- обставини, визнані судом загальновідомими;
- преюдиційні факти (факти, встановлені судовими рішеннями, що набрали законної сили і не підлягають доведенню в іншій справі)

Процес доказування передбачає наявність: суб'єкта, який здійснює доказування, об'єкта та предмета доказування, зміст процесуальних дій.

Важливо правильно визначити предмет доказування.

Предмет доказування - сукупність фактів, які мають матеріально-правове

значення і встановлення яких необхідне для винесення судом законного та обґрунтованого рішення по справі (обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення).

2. Поняття та види доказів.

Докази – це будь-які дані, на підставі яких суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення учасників справи, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору.

Засоби встановлення даних, що є доказами: письмові, речові та електронні докази, висновки експертів, показання свідків.

Судові докази складаються з фактичних даних (зміст доказів) та засобів доказування (процесуальна форма).

Види доказів

Істотне практичне значення має класифікація доказів, яка дозволяє глибше вивчити окремі докази, їх переваги для процесу досягнення істини та недоліки, їх належність і допустимість, сприяє більш ефективному формулюванню в нормах процесуального права окремих правил збирання та дослідження доказів. Класифікація судових доказів у науці господарського процесуального права найчастіше проводиться за певними ознаками (підставами)

За способом формування: первісні та похідні.

Первинними називають докази-першоджерела.

Похідними називають докази, які відтворюють зміст іншого доказу. В одних випадках фактична обставина впливає на джерело доказу (свідомість людини, предмет) і певним чином відбивається в ньому. В інших випадках на джерело доказу впливає не сам факт, який цікавить суд, а його відображення, інформація про нього, яку несе інше джерело (наприклад, зміст документа доводиться до суду або шляхом поясень або за допомогою його копії)

За характером зв'язку змісту доказів з фактами, що встановлюються: прямі та непрямі.

Прямими судовими доказами називаються такі, в яких зміст має однозначний зв'язок із фактом, що доводиться, тобто на підставі прямого доказу можна зробити тільки один висновок: про наявність або відсутність факту.

Непрямий доказ має з фактом, який доводиться, багатозначний зв'язок, що дозволяє суду зробити не один, а декілька вірогідних висновків про факт. На підставі одного непрямого доказу неможливо отримати достовірні висновки про шукані факти, тому практика виробила правила їх застосування, зокрема:

щоб на підставі непрямих доказів зробити достовірний висновок, потрібно мати їх не один, а декілька;

достовірність кожного з них не повинна викликати сумнівів;

сукупність їх має становити певну систему, що дає підставу зробити один єдино можливий висновок про факт, що доводиться

За джерелом отримання даних: особисті та предметні.

Особисті – показання свідків, висновки експертів формуються на основі певних особистих джерел, свідомості людини

Речові – це джерела формування письмових, речових та електронних доказів – предмети матеріального світу

Оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням судді з врахуванням таких правил:

- всі докази мають однакову силу;
- визнання однією стороною фактичних даних і обставин, на які посилається інша сторона, не є обов'язковим для суду.

Внутрішнє переконання судді ґрунтується *на:* всебічному дослідженні, безпосередньому дослідженні, об'єктивному дослідженні, повному дослідженні.

3. Вимоги до доказів

Докази в господарському процесі повинні відповідати *таким характеристикам:*

- належність (пов'язана зі змістом доказів);
- допустимість (пов'язана із засобами доказування);
- достовірність (пов'язана з дійсністю обставин справи);
- достатність (пов'язана з можливістю дійти висновку про певну обставину справи).

Належні докази: засвідчують процесуальні права та обов'язки; мають відношення до предмета доказування; доказують (спростовують) певні обставини та факти; є підставами для проведення процесуальних дій або винесення окремої ухвали в справі.

Належні докази можуть бути використані для:

- встановлення обставин, що входять у предмет доказування;
- виявлення інших доказів (відомостей про місцезнаходження, зміст можливі перешкоди до контакту з носієм інформації, спотворення і пропуски змісту, які слід мати на увазі при збиранні відповідних доказів);
- установлення проміжних фактів, сукупність яких дає змогу встановити обставину, що входить у предмет доказування;
- «дублюючого» встановлення фактів і обставин, уже встановлених іншими доказами, з метою перевірки і посилення надійності системи доказів;
- спростування фактів, що обґрунтовують вимоги інших осіб, які беруть участь у справі;
- перевірки повноти і достовірності зібраних фактичних даних шляхом дослідження умов їх формування, передачі, зберігання.

Допустимість доказів передбачає дотримання таких положень:

- в процесі доказування можуть використовуватися тільки засоби доказування, які передбачені законом; тобто умови, форма, процедурні правила

і т.ін. щодо отримання, оформлення та надання окремих видів доказів, без дотримання яких вони визнаються неприпустимими;

- обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Подання доказів обмежено в часі:

- За загальним правилом для позивача - разом з поданням позовної заяви (ч.2 ст.80 ГПК України);

- За загальним правилом для відповідача - разом з поданням відзиву (ч.3 ст.80 ГПК України);

- За загальним правилом для третьої особи - разом з поданням письмових пояснень третьої особи (ч.3 ст.80 ГПК України).

Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї (ч. 8 ст. 80 ГПК України).

Достовірність доказів. Достовірними є докази, які отримані за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи.

4. Характеристика окремих видів доказів

Письмові докази – це документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Письмові докази подаються: в оригіналі, засвідченій копії, в тому числі в електронній копії, засвідчений витяг з доказу. Оригінал подається, коли цього вимагають обставини справи, або на вимогу суду.

Іноземний офіційний документ, що підлягає дипломатичній або консульській легалізації, може бути письмовим доказом, якщо він легалізований у встановленому порядку. Іноземні офіційні документи визнаються письмовими доказами без їх легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Подані сторонами копії документів, виготовлені з використанням технічних засобів (фотокопії тощо), засвідчуються підписом особи, яка їх виготовила або яка перевірила їх на відповідність оригіналам, із зазначенням її прізвища, ініціалів та посади (якщо вона є посадовою особою) та з прикладенням печатки (за її наявності).

Якщо подані копії документів, у тому числі виготовлені з використанням технічних засобів, викликають сумніви, господарський суд може вимагати оригінали цих документів, у тому числі для огляду в судовому засіданні, з наступним поверненням цих оригіналів особі, яка їх подала. Для перевірки достовірності поданих суду документів може бути призначено судову експертизу.

У випадку, коли копії документів не засвідчені належним чином, але господарським судом під час дослідження витребуваних оригіналів документів з'ясовано відповідність копій цим оригіналам, суд долучає копії до матеріалів справи, зазначивши про таку відповідність в описовій частині рішення або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Якщо одним з учасників судового процесу подано засвідчені ним копії документів, а інший з цих учасників заперечує відповідність їх оригіналам, то господарський суд зобов'язаний витребувати такі оригінали для огляду в особи, яка їх подала

Речові докази – це предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дозволяють встановити обставини, що мають значення для справи (наприклад, зовнішній вигляд, внутрішні якості предмета (ст. 93 ГПК).

Речовими доказами є рухомі та нерухомі речі, які є носіями інформації про обставини, що мають значення для справи. Речові докази слід відрізнити від письмових доказів. Якщо інформація про факти міститься в документі, цей доказ є письмовим; якщо ж інформація про факти підтверджується властивостями документа як предмета, цей доказ є речовим.

Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду (ст. 94 ГПК), а ті, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням. Інструкція з діловодства у господарських судах України передбачає ведення журналу обліку речових доказів, згідно з яким докази приймаються, ведеться їх облік та передаються іншим особам.

Речові докази докладно описуються у протоколі огляду, за необхідності та можливості їх суттєві особливості мають бути сфотографовані або зафіксовані у відеозапису чи в інший аналогічний спосіб, після чого вони підлягають опечатуванню. Протоколи огляду та зображення речового доказу додаються до матеріалів справи. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані. Після огляду та дослідження речових доказів вони повертаються особам, від яких вони були одержані, якщо такі особи заявили про це клопотання і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи (ст. 95 ГПК).

Об'єкти, вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним особам, які відповідно до закону мають право ними володіти. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому законодавством. Речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані, або передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі, після набрання рішенням суду законної сили.

Електронні докази - інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі, текстові документи, графічні зображення,

плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатись, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах та ін.), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Висновок експерта надається за результатами проведення експертизи.

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні суду.

Така експертиза призначається:

- для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні спору і потребують спеціальних знань;
- якщо висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування;
- господарським судом;
- відносно питань, визначених в ухвалі суду;
- як у порядку підготовки справи до розгляду, так і в процесі розгляду.

Проведення судової експертизи: доручається державним спеціалізованим установам чи безпосередньо особам, які відповідають вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу».

Судовий експерт – особа, яка: має вищу освіту; пройшла відповідну підготовку; атестована як експерт певної спеціалізації; є в реєстрі атестованих судових експертів Міністерства юстиції України.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Предмет висновку експерта: дослідження обставин справи, які входять до предмету доказування; встановлення таких обставин потребує наявних у експерта спеціальних знань; не можуть бути питання права.

Висновок експерта у галузі права:

- не є доказом;
- не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи;
- має допоміжний (консультативний) характер;
- не є обов'язковим для суду.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Одним з таких доказів є *показання свідків*. Показання свідків регулюються ст.87-90 ГПК України.

Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини; які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб (не беруться судом до уваги). На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах.

Показання свідків може бути в двох формах:

- заявка свідка;
- письмове опитування учасників справи в якості свідків.

Показання свідків викладаються письмово у *заяві свідка*. Підпис свідка на заяві посвідчується нотаріусом. Не вимагається нотаріальне посвідчення підпису сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх як свідків. Свідок викликається: за ініціативою суду; клопотанням учасника справи; у разі, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх змісту, достовірності чи повноти. Відсутність поданих до суду заяв свідків, як наслідок недотримання відповідачем процедури, яка встановлена ГПК України для виклику свідка, є підставою для відмови в задоволенні клопотання про виклик свідка.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження свідки не викликаються. У випадку, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх достовірності, суд не бере до уваги показання свідка.

Письмове опитування учасників справи як свідків

Учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи. Учасник справи, якому поставлено питання іншим учасником справи, зобов'язаний надати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті. На запитання до учасника справи, який є юридичною особою, відповіді надає її керівник або інша посадова особа за його дорученням.

Учасник справи має право відмовитися від надання відповіді на поставлені запитання:

- 1) з підстав, визначених ст. 67, 68 ГПК України;
- 2) якщо поставлене запитання не стосується обставин, що мають значення для справи;
- 3) якщо учасником справи поставлено більше десяти запитань.

За наявності підстав для відмови від відповіді учасник справи повинен повідомити про відмову іншого учасника та суд у строк для надання відповіді на запитання. Суд за клопотанням іншого учасника справи може визнати підстави для відмови відсутніми та зобов'язати учасника справи надати відповідь.

5. Забезпечення доказів.

Суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що засіб

доказування може бути втрачений, або збирання чи подання відповідних доказів стане згодом неможливим або утрудненим.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Заява про забезпечення доказів може бути подана до суду як до, так і після подання позовної заяви. Забезпечення доказів до подання позовної заяви здійснюється судом першої інстанції за місцезнаходженням засобу доказування або за місцем, де повинна бути вчинена відповідна процесуальна дія. Забезпечення доказів після подання позовної заяви здійснюється судом, який розглядає справу. У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк, повернення позовної заяви або відмови у відкритті провадження суд скасовує ухвалу про вжиття заходів забезпечення доказів не пізніше наступного дня після закінчення такого строку або постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження.

Якщо ухвала про забезпечення доказів на момент її скасування була виконана повністю або частково - отримані судом докази (показання свідків, висновки експертів тощо) не можуть бути використані в іншій справі. Особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів, у разі неподання позовної заяви у строк, зазначений в частині п'ятій цієї статті, а також у разі відмови в позові.

У заяві про забезпечення доказів зазначаються:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності;
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) іншої сторони (сторін), якщо вона відома заявнику, а також якщо відомо відомості, що її ідентифікують: її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності

або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти;

4) докази, забезпечення яких є необхідним, а також обставини, для доказування яких вони необхідні;

5) обґрунтування необхідності забезпечення доказів;

6) спосіб, у який заявник просить суд забезпечити докази, у разі необхідності - особу, у якої знаходяться докази;

7) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується заявником або його представником. До заяви, яка подана представником заявника, має бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

За подання заяви про забезпечення доказів сплачується судовий збір у розмірі, встановленому законом. Документ, що підтверджує сплату судового збору, додається до заяви. Суд, встановивши, що заяву про забезпечення доказів подано без додержання вимог цієї статті, повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу (ст. 111 ГПК).

Заява про забезпечення доказів розглядається у судовому засіданні в загальному порядку, з особливостями, встановленими ст. 112 ГПК, не пізніше п'яти днів з дня її надходження до суду.

Заявник та інші особи, які можуть отримати статус учасників справи, повідомляються про дату, час і місце судового засідання, проте їх неявка не перешкоджає розгляду поданої заяви. Суд за клопотанням заявника може забезпечити докази без повідомлення інших осіб, які можуть отримати статус учасників справи:

1) у невідкладних випадках;

2) якщо неможливо встановити, хто є або стане такими особами;

3) у разі якщо повідомлення іншої сторони може унеможливити або істотно ускладнити отримання відповідних доказів.

За результатами розгляду заяви про забезпечення доказів суд постановляє ухвалу про задоволення чи відмову у задоволенні заяви. У разі задоволення заяви суд в ухвалі зазначає доказ, а також дії, що необхідно вчинити для його забезпечення. Оскарження ухвали про забезпечення доказів не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає розгляду справи. Суд, вирішуючи питання про забезпечення доказів, може зобов'язати заявника надати забезпечення відшкодування збитків, що можуть бути заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів. Таке забезпечення відшкодування збитків здійснюється за правилами зустрічного забезпечення, встановленими главою 10 ГПК. Збитки, спричинені забезпеченням доказів, відшкодовуються в порядку, визначеному законом з урахуванням положень статті 146 ГПК.

Якщо після вчинення процесуальних дій щодо забезпечення доказів позовну заяву подано до іншого суду, протоколи та інші матеріали щодо забезпечення доказів надсилаються до суду, який розглядає справу. Ухвала про забезпечення доказів (крім забезпечення доказів шляхом допиту свідків,

призначення експертизи, огляду доказів) є виконавчим документом та виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Лекційне заняття № 9. Процесуальні строки та судові витрати в господарському судочинстві

План лекції

1. Поняття та види строків в господарському процесі. Обчислення процесуальних строків.
2. Наслідки пропуску процесуального строку. Порядок поновлення або продовження процесуального строку.
3. Судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи.

1. Поняття та види строків в господарському процесі. Обчислення процесуальних строків.

За змістом пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року №475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів №№ 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Аналогічної думки дотримується Велика Палата Верховного Суду (16 травня 2018 року, справа No 904/2194/17; 23 травня 2018 року; справа No 914/2006/17, 04 липня 2018 року; справа No 904/7183/17).

Одним з завдань господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

Процесуальні строки - строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії. Встановлюються вони законом, а якщо законом не встановлені - то судом. Суд має встановлювати розумні строки.

Строк є розумним, якщо:

він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії;

відповідає завданню господарського судочинства.

Строки здійснення процесуальних дій можуть одночасно встановлюються як законом, так і судом. Зокрема, строк подання відзиву на позов (подається в строк, встановлений судом, який, не може бути меншим 15 днів з дня вручення

відповідачу ухвали про відкриття провадження у справі. В цей же строк відповідач має право подати й зустрічний позов).

Серед строків, що встановлюються судом:

- подання позивачем відповіді на відзив;
- подання відповідачем заперечення на відповідь позивача на відзив.

Строки, встановлені законом або судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку; *строк, обчислюваний місяцями*, - у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день. Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію тільки в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу. *Строк не вважається пропущеним*, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здані на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

2. Наслідки пропуску процесуального строку. Порядок поновлення або продовження процесуального строку.

Внаслідок ***пропуску процесуального строку*** втрачається право на вчинення процесуальних дій; заяви, скарги і документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду. Пропущений процесуальний строк може бути поновлено, але виключно при наявності поважних причин його пропуску.

Для поновлення строку учаснику справи, який пропустив строк для вчинення процесуальної дії, потрібно подати заяву учасника справи; якщо суд визнає причини його пропуску поважними. Така заява розглядається судом, у якому належить вчинити процесуальну дію, стосовно якої пропущено строк. Одночасно із поданням заяви про поновлення процесуального строку має бути вчинена процесуальна дія (подані заява, скарга, документи тощо), стосовно якої пропущено строк.

З рішення ЄСПЛ від 03.04.2008 у справі «Пономарьов проти України»:

У разі якщо строк на ординарне апеляційне оскарження поновлений зі впливом значного періоду часу та за підстав, які не видаються переконливими, таке рішення може порушити принцип юридичної визначеності. Суд визнає, що

вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак, такі повноваження не є необмеженими, тому від судів вимагається вказувати підстави для поновлення строку. *Проте навіть тоді можливість поновлення не буде необмеженою, оскільки сторони в розумні інтервали часу мають вживати заходів, щоб дізнатись про стан відомого їм судового провадження. У кожній справі національні суди мають перевіряти, чи підстави для поновлення строків для оскарження виправдовують втручання у принцип res judicata (принцип юридичної визначеності).*

Виходячи з судової практики, учасники справи повинні самостійно вживати усі необхідні заходи щодо отримання інформації про стан провадження у судових справах та дотримання вимог ГПК України щодо оформлення апеляційних та касаційних скарг на судові рішення. У випадку не отримання з будь-якої причини кореспонденції за власною адресою, користуватися відкритими джерелами інформації.

Пропуск строку, встановленого законом або судом учаснику справи для подання доказів, інших матеріалів чи вчинення певних дій, не звільняє такого учасника від обов'язку вчинити відповідну процесуальну дію.

3. Судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи.

Судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. До останніх належать такі витрати:

- 1) на професійну правничу допомогу;
- 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;
- 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду

Судовий збір справляється:

за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством;

за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України;

за видачу судами документів;

у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим Законом.

Судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

Відповідно до норм Закону України «Про судовий збір» за подання до господарського суду сплачується у таких розмірах:

1) позовної заяви майнового характеру: 1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) позовної заяви немайнового характеру: 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2-1) заяви про видачу судового наказу: 0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2-2) заяви про скасування судового наказу: 0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) заяви про вжиття запобіжних заходів та забезпечення позову; заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; заяви про скасування рішення третейського суду; заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду; заяви про роз'яснення судового рішення: 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4) апеляційної скарги на рішення суду; апеляційних скарг у справі про банкрутство; заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами: 150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги

5) касаційної скарги на рішення суду; касаційних скарг у справі про банкрутство: 200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги

7) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду: 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

8) заяви про затвердження плану санації, реструктуризації до відкриття провадження у справі про банкрутство: 2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб

9) заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство: 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

10) заяви кредиторів, які звертаються з грошовими вимогами до боржника після оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), а також після повідомлення про визнання боржника банкрутом; заяви про визнання правочинів (договорів) недійсними та спростування майнових дій боржника в межах провадження у справі про банкрутство; заяви про розірвання мирової угоди, укладеної у справі про банкрутство, або визнання її недійсною: 2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У 2023 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць для працездатних осіб: з 1 січня 2023 року – 2684 гривень.

Витрати на професійну правничу допомогу - це витрати на професійну правничу допомогу адвоката (в тому числі гонорар адвоката за представництво

в суді та іншу професійну правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо) та вартість послуг помічника адвоката. Визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою.

Розмір витрат на оплату адвоката має бути співмірним із:

- складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);
- часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг);
- обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт;
- ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Якщо одна з сторін вважає, що такі витрати не є співмірними, вона подає відповідне клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката та повинна довести це.

Виходячи з судової практики, підставами для відмови у відшкодуванні витрат на правничу допомогу є:

- не підтвердження здійснених витрат;
- відсутність певного реквізиту платежу (зазначення, хто оплатив);
- відсутність в договорі про правову допомогу № справи, в якій надається така допомога;
- відсутність попереднього детального розрахунку витрат.

Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи.

Свідку відшкодовуються:

- витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту;
- витрати, що пов'язані з наймом житла;
- компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримує винагороду за виконану роботу пов'язану із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів.

У особи, яка надала доказ на вимогу суду (на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат). У разі проведення огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду (на підставі договорів, рахунків та інших доказів).

Питання, пов'язані з судовими витратами:

- Попереднє визначення суми судових витрат (ст. 124 ГПК України);
- Забезпечення та попередня оплата судових витрат (ст.125 ГПК України);
- Розподіл судових витрат ст.129-130 ГПК України).

Розподіл судових витрат

Згідно ст. 129 ГПК судовий збір покладається:

1) у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, - на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо судом відхилено частину пропозицій кожної із сторін;

2) у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, - на сторону пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Судовий збір, від сплати якого позивач у встановленому порядку звільнений, стягується з відповідача в дохід бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати судового збору. Якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судового збору, судовий збір, сплачений відповідачем, компенсується за рахунок держави в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

1) у разі задоволення позову - на відповідача;

2) у разі відмови в позові - на позивача;

3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Під час вирішення питання про розподіл судових витрат суд враховує:

1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи;

2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору, з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, у тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес;

3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо;

4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялись.

Питання про розподіл судових витрат може бути вирішено *після ухвалення рішення* у випадках, встановлених частинами 3-5 статті 130 ГПК України, протягом 15 днів з дня постановлення ухвали про закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду, рішення про задоволення позову у зв'язку з його визнанням, за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву.

Лекційне заняття № 10. Заходи процесуального примусу. Забезпечення позову.

План лекції

1. Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу.
2. Заходи процесуального примусу та його види.
3. Забезпечення позову в господарському процесі.
4. Зустрічні заходи забезпечення позову.

1. Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу.

Глава 9 ГПК визначає порядок та правові підстави застосування господарським судом заходів процесуального примусу, а також види заходів процесуального примусу.

Частина перша статті 131 ГПК визначає заходами процесуального примусу процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ГПК випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства. Заходи процесуального примусу застосовуються судом шляхом постановлення ухвали.

Підставами застосування заходів процесуального примусу, згідно норм статей 133–135 ГПК та частини десятої статті 188 ГПК є:

- ◆ порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді);
- ◆ неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин;
- ◆ невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;
- ◆ зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;
- ◆ неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;
- ◆ невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;
- ◆ використання портативних аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису у разі заборони їх використання.

Водночас, характерною ознакою встановленої ГПК відповідальності – відсутність обов'язку встановлення вини особи, яка притягується до відповідальності. Отже, заходи процесуального примусу – це процесуальні дії, що вчиняються судом за наявності підстав і у випадках, передбачених

господарсько-процесуальним законом з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених прав та процесуальних обов'язків.

2. Заходи процесуального примусу та його види

Перелік видів заходів процесуального примусу визначений статтею 132 ГПК має вичерпний характер.

Заходами процесуального примусу є:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) штраф.

Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених ГПК.

Заходи процесуального примусу – попередження і видалення із залу судового засідання, визначено статтею 133 ГПК.

Попередження і видалення із залу судового засідання. До учасників судового процесу та інших осіб, присутніх в судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді) застосовується попередження, а у разі повторного вчинення зазначених дій – видалення із зали судового засідання.

У разі повторного вчинення дій, зазначених у частині першій статті 133 ГПК, перекладачем або спеціалістом суд оголошує перерву і надає час для його заміни.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Згідно статті 134 ГПК заходом процесуального примусу є тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Так у разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин, суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом.

В ухвалі про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом зазначаються:

- 1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, в якій знаходиться доказ, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, номери засобів зв'язку та адреса електронної пошти, за наявності;
- 2) назва або опис письмового, речового чи електронного доказу;
- 3) підстави проведення його тимчасового вилучення;
- 4) кому доручається вилучення.

Ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом є виконавчим документом, підлягає негайному виконанню та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Варто зазначити, що процесуальні заходи визначені статтею 134 ГПК, спрямовані на забезпечення доказів, які попередньо ухвалою господарського суду були витребувані.

Найбільш суровим видом заходів процесуального примусу є штраф, який стаття 135 ГПК визначає як окремий вид процесуальної відповідальності.

Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штраф у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках:

1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;

2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;

3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;

4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;

5) порушення заборон, встановлених частиною десятою статті 188 ГПК (за використання портативних аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис під ід час врегулювання спору за участю судді).

Тобто, під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

У випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, триваючого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів суд, з урахуванням конкретних обставин, стягує в дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи *штраф у сумі від п'яти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.*

У випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд, з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника. Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає.

Ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає. Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали

про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає. Також ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає.

Ухвала про стягнення штрафу є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України.

Проте, суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, щодо якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

3. Забезпечення позову в господарському процесі.

Інститут забезпечення позову є засобом, що гарантує виконання майбутнього рішення господарського суду. Необхідність у застосуванні заходів забезпечувального характеру виникає тоді, коли є реальна загроза того, що відповідач діятиме недобросовісно або коли невжиття таких заходів зробить неможливим виконання судового рішення.

Господарський суд за заявою учасника справи має право вжити заходів забезпечення позову. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду (ст. 136 ГПК України).

Забезпечення позову як засіб запобігання можливим порушенням майнових прав чи охоронюваних законом інтересів юридичної або фізичної особи може застосовуватись як за основним, так і за зустрічним позовом на будь-якій стадії процесу, включаючи перегляд рішення, ухвали, в апеляційному чи в касаційному порядку.

Клопотання про забезпечення позову, яке раніше було відхилено повністю або частково, може бути подано вдруге, якщо змінились певні обставини. Тобто на заяві про забезпечення позову, в задоволенні яких було відмовлено, не поширюється заборона повторного звернення до господарського суду.

У вирішенні питання про забезпечення позову господарський суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням:

- розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову;
- забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу;
- наявності зв'язку між конкретним заходом забезпечення позову та предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову;

- імовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів;
- запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які не є учасниками даного судового процесу.

Законом передбачено вичерпний перелік заходів забезпечення позову залежно від характеру вимог позивача.

Згідно зі ст. 137 ГПК України позов забезпечується:

- накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб;
- заборонаю відповідачу вчиняти певні дії;
- встановленням обов'язку вчинити певні дії;
- заборонаю іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку;
- зупиненням продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту;
- передачею речі, що є предметом спору, на зберігання іншій особі, яка не має інтересу в результаті вирішення спору;
- зупиненням митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності;
- арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;
- іншими заходами, необхідними для забезпечення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів, якщо такий захист або поновлення не забезпечуються вищенаведеними заходами.

Суд може застосувати кілька заходів забезпечення позову. Заходи забезпечення позову, крім арешту морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами.

Законом встановлено і певні обмеження щодо застосування заходів забезпечення позову. Так, не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються. Не допускається забезпечення позову у спорах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони:

1) проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору;

2) емітенту, зберігачу, депозитарію надавати реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства;

3) участі (реєстрації для участі) або неучасті акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства;

4) здійснювати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб покладені на них згідно із законодавством владні повноваження, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, вчиняти конкретні дії, що прямо стосуються предмета спору.

Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення рішень, актів Національного банку України, а також установа для Національного банку України, його посадових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії.

Не допускається забезпечення позову у справах, відповідачем у яких є неплатоспроможний банк або Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом:

1) накладення арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачу;

2) заборони відповідачу, його посадовим особам вчиняти певні дії. Майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на які судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, можуть бути передані приймаючому або перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт.

При цьому передані майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту. Суд, який вирішує спір про право власності на акції (частки, паї) товариства, права акціонера (учасника), реалізація яких залежить від відносної вартості акцій (розміру частки) в статутному капіталі товариства, може постановити ухвалу про забезпечення позову шляхом установа заборони на внесення змін до статуту цього товариства щодо розміру статутного капіталу.

Заходи забезпечення позову не повинні порушувати прав інших акціонерів (учасників) господарського товариства. Зокрема, крім випадків, передбачених ч. 9 ст. 137 ГПК України, заборона вчиняти дії має стосуватися лише акцій або корпоративних прав, безпосередньо пов'язаних із предметом спору.

Не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які за змістом є тотожними задоволенню заявлених позовних вимог, якщо при цьому спір не вирішується по суті.

Для порушення перед судом питання щодо вжиття заходів забезпечення позову учасник справи має подати до суду заяву про забезпечення позову відповідно до положень ст. 138, 139 ГПК України.

Господарське процесуальне законодавство передбачає певну процедуру застосування заходів забезпечення позову.

Питання про забезпечення позову, як правило, вирішується господарським судом без проведення окремого судового засідання, без повідомлення учасників справи.

Суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, може викликати особу, яка подала заяву про забезпечення позову, для надання пояснень або додаткових доказів, що підтверджують необхідність забезпечення позову, або для з'ясування питань, пов'язаних із зустрічним забезпеченням.

У виняткових випадках, коли наданих заявником пояснень та доказів недостатньо для розгляду заяви про забезпечення позову, суд може призначити її розгляд у судовому засіданні з викликом сторін.

За необхідності позов може бути забезпечений не повною мірою, а частково, наприклад, коли він складається з декількох вимог, а забезпечення потребують тільки окремі його вимоги.

Про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову суд постановляє ухвалу.

В ухвалі про забезпечення позову суд зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання та вирішує питання зустрічного забезпечення.

Суд може також зазначити порядок виконання ухвали про забезпечення позову. Ухвалу про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову може бути оскаржено.

Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи. За клопотанням учасника справи суд може допустити заміну одного заходу забезпечення позову іншим.

Питання про заміну одного заходу забезпечення позову іншим вирішується судом у судовому засіданні не пізніше наступного дня після надходження до суду відповідного клопотання учасника справи. Суд може скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи. Оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим зупиняє виконання цієї ухвали.

4. Зустрічні заходи забезпечення позову

У судовій практиці можуть мати місце ситуації, коли у зв'язку із застосуванням заходів забезпечення позову відповідач несе певні матеріальні витрати (наприклад, арешт грошових рахунків відповідача спричиняє неможливість виконання ним своїх грошових зобов'язань перед іншими контрагентами, неможливість виплати заробітної плати працівникам, неможливість закупівлі оборотних активів і виникнення збитків тощо).

З метою забезпечення певного балансу сторін і нейтралізації можливих негативних наслідків, які можуть виникнути в результаті застосування судом заходів забезпечення позову, в господарському судочинстві запроваджено інститут зустрічного забезпечення.

Так, суд може вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, забезпечити відшкодування можливих збитків

відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову (зустрічне забезпечення).

На відміну від забезпечення позову, метою якого є захист інтересів позивача, **зустрічне забезпечення спрямовано** на захист інтересів відповідача, це, по суті, гарантія відшкодування можливих для відповідача збитків.

Крім того, даним інститутом забезпечується збереження існуючого положення status-quo між сторонами до винесення остаточного рішення суду у справі.

Таким чином, **зустрічне забезпечення** – спосіб гарантування відшкодування можливих збитків, які можуть бути завдані стороні процесу (відповідачу) забезпечувальними заходами.

Зустрічне забезпечення, як правило, здійснюється шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі, визначеному судом.

Якщо позивач з поважних причин не має можливості внести відповідну суму, зустрічне забезпечення також може бути здійснене шляхом:

1) надання гарантії банку, поруки або іншого фінансового забезпечення на визначену судом суму та від погодженої судом особи, щодо фінансової спроможності якої суд не має сумнівів;

2) вчинення інших визначених судом дій для усунення потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

Розмір зустрічного забезпечення визначається судом з урахуванням обставин справи. Заходи зустрічного забезпечення позову мають бути співмірними із заходами забезпечення позову, застосованими судом, та розміром збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із забезпеченням позову.

Питання застосування зустрічного забезпечення вирішується судом в ухвалі про забезпечення позову або в ухвалі про зустрічне забезпечення позову.

Якщо клопотання про зустрічне забезпечення подане після застосування судом заходів забезпечення позову, то питання зустрічного забезпечення вирішується судом протягом десяти днів після подання такого клопотання.

Копія ухвали про зустрічне забезпечення направляється учасникам справи не пізніше наступного дня після її постановлення. В ухвалі про забезпечення позову або про зустрічне забезпечення зазначаються розмір зустрічного забезпечення або інші дії, що повинен вчинити заявник у порядку зустрічного забезпечення.

Строк надання зустрічного забезпечення визначається судом та не може перевищувати десяти днів із дня постановлення ухвали про забезпечення позову або ухвали про зустрічне забезпечення, якщо інше не впливає зі змісту заходів зустрічного забезпечення.

Особа, за заявою якої застосовано заходи забезпечення позову із застосуванням зустрічного забезпечення, протягом визначеного судом строку має надати суду документи, що підтверджують надання зустрічного забезпечення.

Якщо особа, за заявою якої застосовано заходи забезпечення позову, не виконує вимоги суду щодо зустрічного забезпечення у визначений судом строк, суд скасовує ухвалу про забезпечення позову та про зустрічне забезпечення.

Ухвала про зустрічне забезпечення може бути оскаржена разом із ухвалою про забезпечення позову або окремо.

Статтею 142 ГПК України передбачено підстави і порядок скасування зустрічного забезпечення.

Так, зустрічне забезпечення скасовується:

– у випадку залишення позову без розгляду з підстави, визначеної п. 7 ч. 1 ст. 226 ГПК України;

– у випадку закриття провадження у справі з підстав, визначених п. 2, 5–7 ч. 1 ст. 231 ГПК України;

– після набрання законної сили рішенням суду про задоволення позову в повному обсязі, про що окремо зазначається в резолютивній частині відповідного судового рішення.

У випадку залишення позову без розгляду або закриття провадження з інших, ніж зазначені вище, підстав, або у випадку ухвалення рішенням суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову зустрічне забезпечення скасовується, якщо протягом двадцяти днів із дня набрання відповідним рішенням або ухвалою суду законної сили відповідачем або іншою особою, права або охоронювані законом інтереси якої порушено вжиттям заходів забезпечення позову, не буде подано позов про відшкодування збитків у порядку, визначеному ст. 146 ГПК України.

Якщо такий позов буде подано, зустрічне забезпечення діє як захід забезпечення позову у відповідному провадженні, а питання про його скасування вирішується одночасно з вирішенням цього позову по суті заявлених вимог, поверненням позовної заяви, відмовою у відкритті провадження у справі або залишенням вказаного позову без розгляду чи закриттям провадження.

Зустрічне забезпечення може бути скасовано судом за вмотивованим клопотанням відповідача або іншої особи, права або охоронювані законом інтереси якої порушуються у зв'язку з вжиттям заходів забезпечення позову.

Суд розглядає клопотання про скасування зустрічного забезпечення не пізніше п'яти днів із дня надходження до суду такого клопотання. За наслідками розгляду клопотання суд постановляє ухвалу.

Ухвала суду про скасування зустрічного забезпечення або про відмову в його скасуванні може бути оскаржена.

У разі скасування зустрічного забезпечення грошові кошти, внесені особою на депозитний рахунок суду з метою зустрічного забезпечення, підлягають поверненню особі, яка здійснила таке зустрічне забезпечення, протягом п'яти днів із дня набрання законної сили ухвалою суду про скасування зустрічного забезпечення.

У разі скасування заходів забезпечення позову з підстав, передбачених ч. 13 ст. 145 ГПК України, зустрічне забезпечення скасовується, якщо протягом

двадцяти днів із дня постановлення ухвали суду про скасування заходів забезпечення позову жодною особою, права або охоронювані законом інтереси якої порушено вжиттям заходів забезпечення позову, не буде подано позов про відшкодування збитків у порядку, визначеному ст. 146 ГПК України.

Лекційне заняття № 11. Наказне провадження

План лекції

1. Судовий наказ як особлива форма судового рішення.
2. Особливості розгляду заяв про видачу судового наказу. Зміст судового наказу
3. Наслідки скасування та набрання судовим наказом законної сили.

1. Судовий наказ як особлива форма судового рішення.

Інститут наказного провадження обумовлений потребами судової практики і полягає у застосуванні господарським судом спрощеної процедури розгляду справи, покликаною розвантажити місцеві господарські суди, що обумовлено обмеженим колом вимог щодо розгляду такої категорії справ.

Наказне провадження – це самостійний, достовірний і спрощений вид господарського судочинства, спрямований на розгляд окремих категорій справ, які здійснюються за заявою особи, якій належить право вимоги і полягає у видачі судового наказу, який є особливою формою судового рішення.

Згідно частини другої статті 12 ГПК України наказне провадження застосовується у випадках, якщо предметом позову є стягнення грошових сум у незначних розмірах, щодо яких спір відсутній або про такий спір невідомо заявнику.

Головною умовою для застосування у господарському судочинстві наказного провадження та видачі судового наказу є ***стягнення грошової заборгованості*** за договором, укладеним у письмовій формі (в тому числі електронній формі), ***якщо сума вимог не перевищує 100 розмірів*** прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 1 ст. 148 ГПК України). ***Строк розгляду судом заяви*** про стягнення неоспорюваної заборгованості в порядку наказного провадження ***складає 5 днів***. Розгляд заяви про видачу судового наказу проводиться без судового засідання та повідомлення сторін (ч. 1 ст. 154 ГПК України). Судовий наказ надсилається сторонам та може бути скасований судом на підставі заяви боржника протягом 15 днів з дня отримання останнім копії наказу та інших документів. ***У разі не оскарження такого наказу боржником він набуває чинності протягом 20 днів*** (ст. 157, 159 ГПК України).

За результатами рішення господарського суду видається судовий наказ.

Підставами видачі судового наказу є:

- договірний характер заборгованості;
- право вимоги;
- обмеження грошової суми вимоги;
- нормативний характер вимоги щодо форми і змісту заяви;
- обов'язковість сплати судового збору;
- процесуальний порядок розгляду заяви про видачу, відмову та скасування судового наказу;
- законний характер судового наказу.

Підставою стягнення грошової заборгованості на підставі судового наказу є норми статті 147 ГПК України та інших нормативно-правових актів.

Згідно частини першої статті 147 ГПК України судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 148 ГПК України.

Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги.

Заявником та боржником в наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи-підприємці.

Судовий наказ підлягає виконанню за правилами, встановленими законом для виконання судових рішень.

Судовий наказ будучи особливою формою судового рішення і обмежений сумою грошової вимоги, яка не може перевищувати ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (258 900 грн – квітень 2023 р.)

Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ визначає стаття 148 ГПК України.

Зокрема, ***судовий наказ*** може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості ***за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі***, якщо сума вимоги не перевищує ***ста розмірів*** прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними у частині першій цієї статті, в наказному або спрощеному позовному провадженні на свій вибір.

2. Особливості розгляду заяв про видачу судового наказу. Зміст судового наказу

Заява про видачу судового наказу, згідно статті 149 ГПК України подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими ГПК України для подання позовної заяви.

Вимоги до форми і змісту заяви про видачу судового наказу визначає стаття 150 ГПК України.

Заява про видачу судового наказу подається до суду у письмовій формі та підписується заявником.

У заяві повинно бути зазначено:

§ найменування суду, до якого подається заява;

§ повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника (для фізичних осіб – громадян України), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для фізичних осіб-підприємців), а також офіційні електронні адреси та інші дані, якщо вони відомі заявнику, які ідентифікують боржника;

§ ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника заявника, якщо заява подається представником, його місце проживання;

§ вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;

§ перелік доказів, якими заявник обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються його вимоги.

До заяви про видачу судового наказу додаються:

- 1) документ, що підтверджує сплату судового збору;
- 2) документ, що підтверджує повноваження представника, – якщо заява підписана представником заявника;
- 3) копія договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості;
- 4) інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

Якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, заявник в подальшому повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви, виключно в електронній формі.

Заявник має право відкликати заяву про видачу судового наказу до її розгляду судом.

Згідно статті 151 ГПК України за подання заяви про видачу судового наказу справляється судовий збір у розмірі, встановленому законом.

У разі відмови у видачі судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу

судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за подання позовної заяви.

Окрім визначених підстав видачі судового наказу, ГПК України встановлені вичерпні підстави для відмови у видачі судового наказу.

Підстави для відмови у видачі судового наказу визначені статтею 152 ГПК України.

Суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо:

- 1) заяву подано з порушеннями вимог статті 150 ГПК України;
- 2) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;
- 3) заявлено вимогу, яка не відповідає вимогам статті 148 ГПК України;
- 4) наявні обставини, зазначені у частині першій статті 175 ГПК України;
- 5) з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою;
- 6) судом раніше виданий судовий наказ за тими самими вимогами, за якими заявник просить видати судовий наказ;
- 7) судом раніше відмовлено у видачі судового наказу з підстав, передбачених пунктами 3–6 статті 152 ГПК України;
- 8) із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу;

Про відмову у видачі судового наказу суддя постановляє **ухвалу** не пізніше **десяти днів** з дня надходження до суду заяви про видачу судового наказу.

У разі якщо в заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу лише в частині цих вимог. У разі якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремий їх розгляд неможливий, суд відмовляє у видачі судового наказу.

Суддя з метою визначення підсудності, крім випадків подання заяви про видачу судового наказу в електронній формі до боржника, який має офіційну електронну адресу, не пізніше наступного дня з дня отримання заяви про видачу судового наказу перевіряє зазначене у заяві місцезнаходження боржника за відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Якщо за результатами розгляду отриманих судом відомостей про місцезнаходження боржника буде встановлено, що заява про видачу судового наказу не підсудна цьому суду, суд не пізніше десяти днів з дня надходження заяви постановляє ухвалу про передачу заяви про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами за підсудністю.

У разі відмові особі у видачі судового наказу, норми ГПК України передбачають можливість для повторного звернення із заявою до суду.

Наслідки відмови у видачі судового наказу визначає стаття 153 ГПК України.

Згідно частини першої цієї статті підставами відмови у видачі судового наказу є норми, передбачені пунктами 1, 2, 8, 9 частини першої статті 152 ГПК України, а саме:

– заяву подано з порушеннями вимог статті 150 ГПК України (щодо форми і змісту заяви);

– заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

– із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу;

– заяву подано з порушенням правил підсудності.

Водночас, після усунення її недоліків, особа має право повторно звернутися із такою самою заявою в порядку, встановленому ГПК України.

У той же час з підстав, передбачених пунктами 3–6 частини першої статті 152 ГПК України, а саме:

– заявлено вимогу, яка не відповідає вимогам статті 148 ГПК України;

– наявні обставини, зазначені у частині першій статті 175 ГПК України (заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства);

– з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою;

– судом раніше виданий судовий наказ за тими самими вимогами, за якими заявник просить видати судовий наказ,

За підстав вищенаведених, суд відмовляє у видачі судового наказу, що унеможливорює повторне звернення з такою самою заявою. Проте, заявник у цьому випадку має право звернутися з тими самими вимогами у позовному порядку.

Розгляд заяв про видачу судового наказу здійснюється відповідно до приписів статті 154 ГПК України.

Заяву про видачу судового наказу суд розглядає **протягом п'яти днів** з дня її надходження, такий розгляд проводиться без судового засідання і повідомлення заявника і боржника.

За результатами розгляду заяви про видачу судового наказу суд видає судовий наказ або постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу.

Важливо підкреслити, що згідно частини третьої ст. 154 ГПК України такий судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований в порядку, передбаченому розділом другим.

Зміст судового наказу визначає стаття 155 ГПК України.

У судовому наказі зазначаються:

1) дата видачі наказу;

2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб – громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника;

4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;

5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню;

6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;

7) повідомлення про те, що під час розгляду вимог в порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті;

8) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу;

9) дата набрання судовим наказом законної сили;

10) строк пред'явлення судового наказу до виконання;

11) дата видачі судового наказу стягувачу.

Зазначені у пунктах 9-11 частини першої статті 155 ГПК України відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у суді, а другий видається під розписку або надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення, чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили у разі відсутності електронної офіційної адреси.

Після видачі судового наказу, згідно статті 156 ГПК України, суд не пізніше наступного дня надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, боржникові на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом з описом вкладеного, якщо офіційної електронної адреси боржник не має.

Одночасно з копією судового наказу **боржникові надсилається копія заяви стягувача** про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами.

Копія (текст) судового наказу, що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, разом з

додатками надсилаються боржнику за адресою місцезнаходження (місця проживання), зазначеною в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Днем отримання боржником копії судового наказу є день його вручення боржнику, визначений статтею 242 ГПК України.

3. Наслідки скасування та набрання судовим наказом законної сили.

Особливості наказного провадження обумовлюють правові підстави реагування на судовий наказ боржника, органів та осіб, яким законом надано право звертатися до господарського суду в інтересах інших осіб.

ГПК України встановлені правові вимоги до форми і змісту заяви про скасування судового наказу, строки подання, набрання чинності судовим наказом законної сили. Процесуальне законодавство визначає процесуальні дії суду щодо виправлення помилки в судовому наказі, визнання судового наказу таким, що не підлягає виконанню, відстрочення чи розстрочення або зміна способу та порядку його виконання.

Процесуальний порядок реагування на судовий наказ боржника, органів та інших осіб, форму і зміст заяви про скасування судового наказу та строки її подання визначає стаття 157 ГПК України.

Боржник протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів має право подати заяву про його скасування до суду, який його видав. Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі.

Заява про скасування судового наказу має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника для фізичних осіб – громадян України;
- 3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника боржника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження;
- 4) наказ, що оспорується;
- 5) зазначення про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача.

Заява підписується боржником або його представником. До заяви про скасування судового наказу додаються:

- 1) документ, що підтверджує сплату судового збору;
- 2) документ, що підтверджує повноваження представника боржника, якщо заява подається таким представником;
- 3) клопотання про поновлення пропущеного строку, якщо заява подається після спливу строку, передбаченого частиною першою цієї статті.

У разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя **постановляє ухвалу про її повернення не пізніше двох днів** з дня її надходження до суду.

Розгляд заяви про скасування судового наказу, згідно статті 158 ГПК України здійснюється суддею, визначає підстави порядку розгляду та скасування судового наказу.

Ними є:

- строк розгляду поданої заяви боржником розглядається не пізніше наступного дня з моменту отримання заяви суддею (ч.1 ст. 158);
- заява подана після закінчення п'ятнадцятиденного строку (ч. 1 ст. 157) не розглядається, за виключенням, коли суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку для подання заяви (ч.2 ст. 158);

У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу суддя **не пізніше двох днів** після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження. В ухвалі про скасування судового наказу суд за клопотанням боржника вирішує питання про поворот виконання судового наказу в порядку, встановленому статтею 333 ГПК України, яка визначає процесуальні дії та наслідки перегляду суду у апеляційній чи касаційній інстанції.

У разі, якщо боржник не скористався своїм правом подати заяву про скасування судового наказу, судовий наказ набирає законної сили протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання (ч. 1 ст. 159).

Після набуття наказу законної сили суд протягом п'яти днів надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого судового наказу у Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, стягувачу на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим чи цінним листом, у разі відсутності офіційної електронної адреси.

Виправлення помилки в судовому наказі, визнання судового наказу таким, що не підлягає виконанню, відстрочення чи розстрочення або зміна способу та порядку його виконання визначає стаття 160 ГПК України.

Зокрема, щодо судового наказу, який набув законної сили, суд може внести виправлення до судового наказу, визнати його таким, що не підлягає виконанню або відстрочити чи розстрочити або змінити спосіб чи порядок його виконання в порядку, встановленому статтями 328, 331 ГПК України.

Стаття 160 визначає у загальному вигляді право господарського суду на певні процесуальні дії щодо наказу.

За приписами статті 328 ГПК України суд шляхом винесення ухвали може як виправити помилки у виконавчому документі, так визнати його таким, що не підлягає виконанню, тоді як згідно статті 331 ГПК України суд може відстрочити або розстрочити виконання судового рішення, а також здійснити зміну способу та порядку виконання судового рішення.

Лекційне заняття № 12. Позовне провадження

План лекції

1. Письмові заяви учасників справи.
2. Заяви по суті справи.
3. Пред'явлення позову.
4. Відкриття розгляду справи по суті.

1. Письмові заяви учасників справи.

Позовне провадження є основною формою господарського судочинства і поділяється на загальне або спрощене (ч. 1 ст. 12 ГПК України).

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (ч. 3 ст. 12 ГПК України).

До категорії «малозначних справ» слід віднести справи:

в яких ціна позову не перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім тих, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження,

та справ з ціною позову понад 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 5 ст. 12 ГПК України).

Строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження **не має тривати більше ніж 60 днів** (ст. 248 ГПК України). Варто зазначити, що рішення у малозначних справах не підлягають касаційному перегляду, крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково (пункт 2 частина 3 ст. 287 ГПК України).

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (ч. 3 ст. 12 ГПК України).

Загальне позовне провадження передбачає підготовче провадження, яке має бути проведене *протягом 60 днів* з дня відкриття провадження у справі і може бути *продовжено не більше ніж на 30 днів* (ч. 3 ст. 177 ГПК України).

Розділ III ГПК України визначає правові вимоги до основних груп процесуальних документів, що мають бути враховані господарським судом при розгляді справи в порядку позовного провадження.

При розгляді справи судом в порядку позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених ГПК України.

Види та зміст заяв по суті визначає стаття 161 ГПК України.

Частина друга статті 161 ГПК України процесуальними документами визначає:

- позовну заяву;
- відзив відповідача на позовну заяву;
- відповідь позивача на відзив відповідача;
- заперечення відповідача на відзив;
- пояснення третіх осіб у справі щодо предмету спору.

До вказаних процесуальних документів господарське процесуальне законодавство ставить чіткі правові вимоги до їх складання

Підстави, час та черговість подання заяв по суті справи визначаються ГПК України або судом у передбачених ГПК України випадках.

Подання заяв по суті справи є правом учасників справи.

Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це необхідним.

Стаття 162 ГПК України визначає впорядкований порядок першого і основного документу, що відноситься до суді справи – позовна заява.

У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

Позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові – для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для фізичних осіб-підприємців); відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;
- 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується;
- 4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову;
- 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;
- 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;
- 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;
- 9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи;
- 10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору.

У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору.

Загальновідомо, що обов'язковим елементом позовної заяви є ціна позову. Незважаючи на те, що в пункті 3 частини третьої статті 162 ГПК України визначив обов'язковість вказівки в позові – ціни позову, законодавець в статті 163 ГПК України визначає вартісну складову ціни позову, тобто грошовий вираз майнових вимог позивача.

Ціна позову визначається:

1) у позовах про стягнення грошових коштів – сумою, яка стягується, або сумою, оспорюваною за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;

2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування – вартістю майна;

3) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, – загальною сумою всіх вимог.

Якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при розгляді справи.

До позовної заяви додаються документи, які підтверджують:

1) відправлення іншим учасникам справи копії позовної заяви і доданих до неї документів;

2) сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів).

У разі необхідності до позовної заяви додається клопотання про призначення експертизи, витребування доказів тощо.

До заяви про визнання акта чи договору недійсним додається також копія (або оригінал) оспорюваного акта чи договору або засвідчений витяг з нього, а у разі відсутності акта чи договору у позивача – клопотання про його витребування.

До позовної заяви, підписаної представником позивача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача.

Статтею 165 ГПК України передбачено заперечення відповідача проти позову шляхом надання відзиву.

Відзив на позовну заяву – це процесуальний документ в якому відповідач викладає заперечення проти позову.

У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову.

Відзив підписується відповідачем або його представником.

Відзив повинен містити:

- 1) найменування (ім'я) позивача і номер справи;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) відповідача, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти, за наявності;

у разі повного або часткового визнання позовних вимог – вимоги, які визнаються відповідачем;

- 3) обставини, які визнаються відповідачем, а також правову оцінку обставин, наданих позивачем, з якою відповідач погоджується;

- 4) заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права;

- 5) перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву, та зазначення документів і доказів, які не можуть бути подані разом із відзивом, із зазначенням причин їх неподання;

б) заперечення (за наявності) щодо заявленого позивачем розміру судових витрат, які позивач поніс та очікує понести до закінчення розгляду справи по суті;

7) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які відповідач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи.

Якщо відзив не містить вказівки на незгоду відповідача з будь-якою із обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги, відповідач позбавляється права заперечувати проти такої обставини під час розгляду справи по суті, крім випадків, якщо незгода з такою обставиною вбачається з наданих разом із відзивом доказів, що обґрунтовують його заперечення по суті позовних вимог, або відповідач доведе, що не заперечив проти будь-якої із обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги, з підстав, що не залежали від нього.

Копія відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи повинна бути надіслана (надана) одночасно з надісланням (наданням) відзиву до суду.

До відзиву додаються:

1) докази, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються заперечення відповідача, якщо такі докази не надані позивачем;

2) документи, що підтверджують надіслання (надання) відзиву і доданих до нього доказів іншим учасникам справи.

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

Відзив подається в строк, встановлений судом, який ***не може бути меншим п'ятнадцяти днів*** з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дозволить відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи – отримати відзив не пізніше першого підготовчого засідання у справі.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин, суд вирішує справу за наявними матеріалами.

Визнання обставин учасниками судового процесу не є для господарського суду обов'язковим та остаточним. Суд може не прийняти такого визнання, якщо:

– визнана обставина викликає сумнів у її достовірності, тобто у тому чи відповідає вона дійсності, оскільки не узгоджується з іншими обставинами, вже з'ясованими в тій же справі, або такими, що мають для останньої преюдиціальне значення;

– сумнівною є добровільність визнання певних обставин, оскільки воно вчинене даним учасником судового процесу під впливом помилки, обману або ж погрози чи насильства, інших протиправних дій.

Подання відзиву здійснюється відповідно до норм статті 178 ГПК України. Згідно частини першої вказаної статті у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, **відповідач має право надіслати:**

1) суду – відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо доставити до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову;

2) позивачу, іншим відповідачам, а також третім особам – копію відзиву та доданих до нього документів.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи.

Згідно статті 166 ГПК України судову справу формує відповідь позивача на відзив позивача.

У відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень та мотиви їх визнання або відхилення.

Відповідь на відзив підписується позивачем або його представником. Згідно частини третьої статті 166 ГПК України до відповіді на відзив

застосовуються правила, встановлені частинами третьою – шостою статті 165 ГПК України.

Відповідь на відзив подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання відповіді на відзив, який дозволить **позивачу** підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази, іншим учасникам справи – отримати відповідь на відзив завчасно до початку розгляду справи по суті, а **відповідачу** – надати учасникам справи заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Згідно ГПК України, наступним процесуальним документом є заперечення відповідача (ст. 167), який формує свою правову позицію, відповідно викладеної позиції позивачем у відповіді на відзив (ст. 166).

Згідно частини першої статті 167 ГПК України у запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених

позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань та аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

Заперечення підписується відповідачем або його представником.

До заперечення застосовуються правила, встановлені частинами третьою – шостою статті 165 ГПК України.

Заперечення подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання заперечення, який дозволить іншим учасниками справи отримати заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

2. Заяви по суті справи.

Вимоги до заяв, клопотань і заперечень визначає стаття 169 ГПК України. При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань.

Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених ГПК України, або на вимогу суду заяви і клопотання подаються

тільки в письмовій формі, розглядаються в порядку, встановленому ГПК України, а якщо такий порядок не встановлений, він встановлюється судом.

Загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення визначає стаття 170 ГПК України.

Згідно частини першої статті 170 ГПК України будь-яка письмова заява, клопотання, заперечення повинні містити:

1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає заяву, клопотання або заперечення, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для такої фізичної особи), ідентифікаційний код юридичної особи у Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України;

2) найменування суду, до якого вона подається;

3) номер справи, прізвище та ініціали судді (суддів), якщо заява (клопотання, заперечення) подається після постановлення ухвали про відкриття провадження у справі;

4) зміст питання, яке має бути розглянуто судом, та прохання заявника;

5) підстави заяви (клопотання, заперечення);

6) перелік документів та інших доказів (за наявності), що додаються до заяви (клопотання, заперечення);

7) інші відомості, які вимагаються ГПК України.

Вимога вказати в заяві по суті справи, скарзі, заяві, клопотанні або запереченні ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стосується лише юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України. Іноземна юридична особа подає документ, що є доказом її правосуб'єктності за відповідним іноземним законом (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо).

Письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником.

Учасник справи має право додати до письмової заяви, клопотання проект ухвали, постановити яку він просить суд.

Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду.

3. Пред'явлення позову.

Підставою порушення провадження у справі господарського судочинства є позовна заява, що надійшла до суду першої інстанції, якщо її оформлено і подано в установленому ГПК України порядку.

Відкриття провадження у справі є стадією господарського процесу і складається із взаємопов'язаних дій:

- пред'явлення позову;
- відкриття провадження у справі.

Згідно частини першої статті 171 ГПК України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається ГПК України.

Надсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів здійснюється відповідно до вимог викладених у статті 172 ГПК України.

Позивач, особа, яка звертається з позовом в інтересах іншої особи, зобов'язані до подання позовної заяви надіслати учасникам справи її копії та копії доданих до неї документів листом з описом вкладення.

Такий самий обов'язок покладається на позивача у разі залучення судом до участі у справі іншого відповідача, заміни неналежного відповідача, залучення або вступу у справу третьої особи.

Подання письмових доказів, якщо їх не додано до позовної заяви чи до відзиву на неї, має здійснюватися:

або з супровідним листом через канцелярію суду;

або безпосередньо в судовому засіданні за резолюцією судді (із зазначенням про це в протоколі відповідного судового засідання, якщо про долучення доказів до справи стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, заявлено усне клопотання) та з подальшою їх реєстрацією в канцелярії суду.

У разі неподання оригіналів документів на вимогу суду справа розглядається за наявними доказами.

Складовою господарського процесу виступає об'єднання і роз'єднання позовів, яке має суто процедурний характер.

Процедуру об'єднання і роз'єднання позовів визначає стаття 173 ГПК України, згідно частини першої вказаної статті в одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідні позовні вимоги. Похідною позовною вимогою є вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги).

Суд з урахуванням положень частини першої цієї статті може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами:

- 1) одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача;
- 2) одного й того самого позивача до різних відповідачів;
- 3) різних позивачів до одного й того самого відповідача.

Об'єднання справ в одне провадження допускається до початку підготовчого засідання, а у спрощеному позовному провадженні – до початку розгляду справи по суті у кожній із справ.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам.

Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання господарського судочинства. Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Про об'єднання справ в одне провадження, роз'єднання позовних вимог, про відмову в об'єднанні справ в одне провадження, роз'єднанні позовних вимог суд постановляє ухвалу.

Справи, що перебувають у провадженні господарського суду, в разі об'єднання їх в одне провадження передаються на розгляд судді, який раніше за інших суддів відкрив провадження у справі.

Якщо провадження у справах було відкрито в один день, справи, в разі об'єднання їх в одне провадження, передаються на розгляд судді, який першим прийняв рішення про їх об'єднання.

Подання позовної заяви з порушенням вимог господарського процесуального законодавства, має наслідком залишення позовної заяви без руху та її повернення позивачу. **Такими підставами є:**

- порушення вимог до позовної заяви (ст. 162);
- неподання до позовної заяви документів, визначених (ст. 164);
- ненадсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів з порушенням вимог (ст. 172);
- порушення вимог встановлених (ч. 5 ст. 174).

Господарське процесуальне законодавство визначає наслідки подання позовної заяви з порушенням вимог, встановлених статтею 174 ГПК України.

Суддя, встановивши, що позовну заяву подано **без додержання вимог**, викладених у статтях 162, 164, 172 ГПК України, **протягом п'яти днів** з дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і **строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів** з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до господарського суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу в порядку, встановленому статтею 176 ГПК України (ч. 3 ст. 174).

Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається особі, що звернулася із позовною заявою.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи також у разі, якщо:

1) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 173 ГПК України);

3) до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору або заява про відкликання позовної заяви;

4) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

5) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

6) до заяви не додано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом (ч. 5 ст. 174).

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Підставою для повернення позовної заяви є також відсутність викладу обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, та незазначення доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини. Господарський суд повертає позовну заяву, що не містить обґрунтованого розрахунку стягуваної чи оспорюваної суми, або такий розрахунок не додано до заяви.

У разі коли до позовної заяви додано докази надсилання відповідачеві копії лише самої заяви, але відсутні докази надсилання йому копій доданих до неї документів, така заява підлягає поверненню на загальних підставах.

Це означає, що суд відмовив у відкритті провадження у справі.

Припинення провадження у справі – це форма закінчення розгляду господарської справи без прийняття судового рішення у зв'язку з виявленням після порушення провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи.

За загальним правилом відмова у відкритті провадження у справі не допускається, однак стаття 175 ГПК України передбачає правові підстави відмови у відкритті провадження у господарській справі.

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

1) заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства;

2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з

тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) є рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийняте в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення;

5) є рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

6) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено суб'єкта господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

4. Відкриття розгляду справи по суті

Правовою підставою відкриття провадження у справі є відсутність підстав позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження, визначених статтею 175 ГПК України.

Згідно частини першої статті 176 ГПК України за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому статтею 174 ГПК України.

Якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не є підприємцем, суд відкриває провадження протягом п'яти днів з дня отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – відповідача.

Про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначаються:

1) найменування господарського суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;

2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);

3) предмет та підстави позову;

4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;

5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження;

6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;

7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін;

8) строк для подання відповідачем відзиву на позов;

9) строк подання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;

10) строки для подання відповіді на відзив та заперечень, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;

11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію по справі, що розглядається.

Якщо при відкритті провадження у справі було вирішено питання про залучення третіх осіб, позивач не пізніше двох днів з дня вручення копії ухвали про відкриття провадження у справі повинен *направити таким третім особам копії позовної заяви* з додатками, а докази такого направлення надати суду до початку підготовчого засідання або до початку розгляду справи по суті в порядку спрощеного позовного провадження.

Якщо суд в ухвалі про відкриття провадження у справі за результатами розгляду відповідного клопотання позивача вирішує розглядати справу **за правилами спрощеного позовного провадження**, суд визначає строк відповідачу для подання заяви з запереченням проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, який **не може бути меншим п'яти днів** з дня вручення ухвали.

Згідно частини п'ятої статті 176 ГПК України ухвала про відкриття провадження у справі надсилається учасникам справи, а також іншим особам, якщо від них витребовуються докази, в порядку, встановленому статтею 242 ГПК України, та з додержанням вимог частини четвертої статті 120 ГПК (ухвала суду повинна бути вручена завчасно).

У разі **якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, що не є підприємцем, суд не пізніше двох днів** з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця

проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи має бути надана протягом п'яти днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду.

Суддя з метою визначення підсудності може також користуватися даними Єдиного державного демографічного реєстру.

Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 ГПК України (*передача справ з одного до іншого суду*).

Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Суддя, встановивши, після відкриття провадження у справі, що **позовну заяву подано без додержання вимог**, викладених у статтях 162, 164, 172

ГПК України, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому **строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів** з дня вручення позивачу ухвали.

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, суд продовжує розгляд справи, про що постановляє ухвалу не пізніше наступного дня з дня отримання інформації про усунення недоліків.

Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду.

Лекційне заняття № 13. Лекція № 13. Врегулювання

господарського спору за участю судді. Відмова позивача від позову.

Мирова угода

План лекції

1. Підготовче провадження. Підготовче засідання.
2. Врегулювання спору за участі судді
3. Відмова позивача від позову. Мирова угода сторін.

1. Підготовче провадження. Підготовче засідання

Судове провадження у господарському суді для досягнення його мети має здійснюватися таким чином, щоб забезпечити правильний, своєчасний і

безперешкодний розгляд справи по суті, що багато в чому залежить від проведення належної підготовки справи до судового розгляду, яка здійснюється судом у процесі підготовчого провадження.

Мета підготовчого провадження – створення умов, спрямованих на забезпечення правильного, своєчасного та безперешкодного розгляду справи по суті. Завданнями підготовчого провадження є:

- 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;
- 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;
- 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;
- 4) вирішення відводів;
- 5) визначення порядку розгляду справи;
- 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання.

Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів із дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду.

Підготовче провадження має виключно важливе значення для успішного проведення судового розгляду та, відповідно, досягнення кінцевого результату судочинства – прийняття законного і обґрунтованого рішення.

Учасники справи покликані сприяти ефективній підготовці справи до судового розгляду, зокрема остаточному визначенню предмета спору та характеру спірних правовідносин, визначенню обставин справи, які підлягають встановленню судом, тощо. Це може бути реалізовано шляхом подання учасниками справи відповідних заяв по суті справи відповідно до положень ст. 178, 179, 184 ГПК України. Так, у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, відповідач має право надіслати суду відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо доставити до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову, а позивачу, іншим відповідачам, а також третім особам – копію відзиву та доданих до нього документів. У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи. Якщо при відкритті провадження у справі було вирішено питання про залучення третіх осіб, позивач не пізніше двох днів з дня вручення копії ухвали про відкриття провадження у справі повинен направити таким третім особам копії позовної заяви з додатками, а докази такого направлення надати суду до початку підготовчого засідання або до початку розгляду справи по суті в порядку спрощеного позовного провадження.

У строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі

або ухвалі, постановленій у підготовчому засіданні (якщо третіх осіб було залучено у підготовчому засіданні), треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають право подати письмові пояснення щодо позову або відзиву.

Учасники справи мають право подати відповідь на такі пояснення до закінчення підготовчого провадження.

У строк, встановлений судом, позивач має право подати відповідь на відзив, а відповідач – заперечення. Інші учасники справи мають право подати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк.

Якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви.

Для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, проводиться підготовче засідання. Дата і час підготовчого засідання призначаються суддею з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій. Підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі.

Підготовче засідання проводиться судом з повідомленням учасників справи.

У підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді. Ухвалення в підготовчому засіданні судового рішення у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди проводиться в порядку, встановленому ст. 191, 192 ГПК України;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;

6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і

відзиві, а також докази, витребувані судом, чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) направляє судові доручення;

12) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;

13) встановлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;

14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

15) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

16) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;

17) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

18) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань – у разі складності справи) для розгляду справи по суті. При цьому суд з'ясовує думку сторін щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті;

19) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Підготовче засідання проводиться за правилами проведення судового засідання з розгляду справи по суті, з урахуванням особливостей підготовчого засідання, встановлених законом.

У підготовчому засіданні суд постановляє ухвалу (ухвали) про процесуальні дії, що необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи по суті.

За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про:

1) залишення позовної заяви без розгляду;

2) закриття провадження у справі;

3) закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

За результатами підготовчого провадження суд ухвалює рішення суду у випадку визнання позову відповідачем.

2. Врегулювання спору за участі судді

Врегулюванням спору за участю судді є вирішення спору за згодою сторін за участю судді до початку розгляду справи по суті.

Такий спосіб врегулювання спору в процесуальній літературі отримав назву «судова медіація».

Судова медіація має багато переваг порівняно із загальним судовим порядком розв'язання спорів. Зокрема, для сторін це економія як часових, так і фінансових ресурсів, забезпечення вирішення справи на ранній стадії, врегулювання спору на умовах дотримання конфіденційності, можливість збереження або відновлення ділових взаємин з іншою стороною та гарантія виконання рішення у випадку проведення успішної процедури.

Відповідно до ст. 186 ГПК України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Згідно зі ст. 182 ГПК України в підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді, а також встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення. Крім того, сторони, які мають бажання скористатися цією процедурою, можуть самостійно подати відповідне клопотання, не очікуючи ініціативи від суду.

Водночас відповідно до ч. 2 ст. 186 ГПК **проведення врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві не допускається у справах (справах):** – про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом; – за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

– у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі.

У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається.

Відповідно до ст. 190 ГПК України процедура врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення такої процедури продовженню не підлягає.

Врегулювання спору за участю судді проводиться суддею-доповідачем одноособово незалежно від того, в якому складі розглядається справа. Формами проведення врегулювання спору за участю судді процесуальним законодавством визначено наради, які, у свою чергу, можуть бути спільними, що проводяться за участю всіх сторін, їхніх представників і судді, та (або) закритими, що проводяться за ініціативою судді з кожною зі сторін окремо. Ініціювання останніх суддею найбільш доцільним є в тих випадках, коли між

сторонами виникає надмірна емоційність, або вони зайшли в глухий кут під час проведення спільної наради, чи в судді є підозра в приховуванні однією зі сторін тієї чи іншої інформації.

Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку, визначеному законом.

Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору. З урахуванням конкретних обставин проведення наради суддя може оголосити перерву в межах строку проведення врегулювання.

На початку проведення першої спільної наради з врегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін.

Під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування щодо категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору.

В той же час суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі.

Інформація, отримана будь-якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 67 ГПК України суддя не може бути допитаний як свідок про інформацію, яка стала йому відома під час врегулювання спору за його участю.

Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами, забороняється використовувати портативні аудіо-технічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

За необхідності до участі в нарадах залучається перекладач.

Перекладач попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді.

Згідно зі ст. 189 ГПК України врегулювання спору за участю судді припиняється:

– у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді. В такому випадку суддя не пізніше наступного робочого дня після надходження відповідної заяви сторони постановляє ухвалу про припинення врегулювання спору;

– у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді.

Суддя не пізніше наступного дня з дня закінчення строку врегулювання спору за участю судді постановляє ухвалу про припинення врегулювання спору;

– за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою

із сторін;

– у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі. У разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, передбачених п. 1–3 ч. 1 ст. 189 ГПК України, справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому законом.

3. Відмова позивача від позову. Мирова угода сторін

Відповідно до ст. 191 ГПК України позивач може відмовитися від позову на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремії письмовій заяві. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій, перевіряє, чи не обмежений представник відповідної сторони у повноваженнях на їх вчинення. Суд не приймає відмову позивача від позову у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Відмова органів та осіб, які звернулися до суду в інтересах інших осіб, від поданої ними заяви або зміна позовних вимог не позбавляє особу, на захист прав та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі. Якщо особа, яка має процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених позовних вимог, суд залишає заяву без розгляду, крім позову про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, поданого власником (учасником, акціонером) цієї юридичної особи в її інтересах, а також позову прокурора в інтересах держави.

У спорах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, відмова від позову можлива лише за письмовою згодою всіх власників (учасників, акціонерів), які в даній справі діють в інтересах юридичної особи.

Відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

Мирова угода – розпорядча дія сторін, договір сторін про припинення розгляду справи в господарському суді на певних, узгоджених ними умовах.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, брати участь в укладенні мирової угоди не можуть. Треті особи, які заявляють

самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами позивача та вправі укласти мирові угоди на загальних підставах.

Органи та особи, які мають право звертатися до суду в інтересах осіб, за винятком осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах юридичної особи у спорах про відшкодування збитків, заподіяних їй посадовою особою, не мають права укласти мирову угоду. У спорах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, укладення мирової угоди можливе лише за письмовою згодою всіх власників (учасників, акціонерів), які в даній справі діють в інтересах юридичної особи.

Згідно зі ст. 192 ГПК України мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, якщо мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.

Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Затверджуючи мирову угоду, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо:

- умови мирової угоди суперечать закону або порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або
- одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Згідно із ст. 193 ГПК України виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, в порядку і строки, передбачені цією угодою. Ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження». У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень

Лекційне заняття № 14. Лекція № 14. Розгляд справи по суті.

Загальні положення.

План лекції

1. Загальні положення розгляду справи по суті.
2. Відкриття розгляду справи по суті.
3. З'ясування обставин справи та дослідження доказів
4. Судові дебати та ухвалення рішення

1. Загальні положення розгляду справи по суті.

Главою 6 (статті 194–200 ГПК) визначені основні завдання стадії провадження – розгляд господарської справи по суті.

Основним завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат (ст. 194 ГПК).

Важливим моментом розгляду справи по суті є строки розгляду.

Строки розгляду справи по суті визначає стаття 195 ГПК, згідно частини першої якого суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Частиною другої статті 195 ГПК встановлено загальний строк розгляду справи по суті і відлічується від моменту коли її було розпочато і триває впродовж тридцяти днів.

Провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пунктами 1–3 частини першої статті 227 та пунктом 1 частини першої статті 228 ГПК (ч. 3 ст. 195).

Зупинення провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється у разі:

- ◆ смерті або оголошення померлою фізичної особи, яка була стороною у справі або третьою особою з самостійними вимогами щодо предмета спору, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;

- ◆ необхідності призначення або заміни законного представника учасника справи;

- ◆ перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

- ◆ перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі.

Основну форму судового засідання визначає стаття 196 ГПК, відповідно до якого розгляд справи відбувається в судовому засіданні.

Про місце, дату і час судового засідання суд повідомляє учасників справи, кожен із яких має право заявити клопотання про розгляд справи за його відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, судовий розгляд справи здійснюється на підставі наявних у суду матеріалів.

Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду. Під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін.

Окремою формою судового засідання є участь учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 197 ГПК).

Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою.

У разі якщо учасник справи хоче прийняти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, він подає про це заяву не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

Учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

Суд може постановити ухвалу про участь учасника справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні суду, визначеному судом.

Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано не пізніше як за п'ять днів до відповідного судового засідання.

Копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні суду негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена

можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи. Стаття 198 ГПК визначає порядок розгляду справи та роль у судовому засіданні його головуючого.

При одноособовому розгляді справи суддя, який розглядає справу, є головуючим у судовому засіданні.

При колегіальному розгляді справи головуючим у судовому засіданні є суддя-доповідач, визначений ЄСПС під час розподілу справи.

Головуючий відповідно до завдання господарського судочинства:

- ◆ керує ходом судового засідання;

- ◆ забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх прав і виконання ними обов'язків;

- ◆ спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи;

- ◆ вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку з дотриманням прав учасників судового процесу;

- ◆ розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що зазначається в протоколі судового засідання.

Також за приписами статті 207 ГПК головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Проте суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом.

Учасники судового процесу, а також інші присутні у судовому засіданні особи звертаються до суду словами «Ваша честь» (ст. 199 ГПК).

Важливим аспектом судового засідання є дотримання порядку та норм поведінки у судовому засіданні (ст. 200 ГПК).

Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд. Рішення суду особи, присутні в залі, заслуховують стоячи. Учасники судового процесу та інші особи, присутні в залі судового засідання, звертаються до суду та один до одного, дають пояснення, показання, висновки, консультації тощо стоячи (ч. 1 ст. 200).

Відступ від вимог, встановлених частиною першою статті 200 ГПК, допускається з дозволу головуючого.

У разі необхідності учасники справи передають документи та інші матеріали головуючому через судового розпорядника.

Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або встановлених у суді правил.

За прояв неповаги до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання.

2. Відкриття розгляду справи по суті

Відкриття судового засідання здійснюється у попередньо визначений термін головуючим у судовому засіданні. Судовий розгляд у господарській справі складається з ряду послідовних процесуальних дій, кожна з яких виконує свої специфічні завдання і здійснюється відповідно до передбаченої господарським-процесуальним законом процедурою.

Згідно частини першої статті 201 ГПК у призначений для розгляду справи час головуючий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядатиметься. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників судового процесу, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання в порядку, передбаченому ГПК.

З оголошення головуючим судового засідання відкритим розпочинається розгляд справи по суті.

Головуючий встановлює особи тих, хто бере участь у судовому засіданні, а також перевіряє повноваження представників.

Згідно статті 204 ГПК відкриваючи судове засідання головуючий оголошує склад суду, а також прізвища перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання. Перед початком судового засідання головуючий за клопотанням учасника справи роз'яснює права та обов'язки, крім випадків, коли учасника справи представляє адвокат (ст. 205 ГПК).

У разі неявки у судове засідання будь-якого учасника справи за умови, що його належним чином повідомлено про дату, час і місце цього засідання, не перешкоджає розгляду справи по суті, крім випадків, визначених статтею 202 ГПК.

Суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні в межах встановленого частиною другою статті 202 ГПК строку з таких підстав:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини

неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ГПК судове засідання може відбутися без участі такої особи;

4) необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

Якщо учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судове засідання, суд розглядає справу за відсутності такого учасника справи у разі:

1) неявки в судове засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки;

2) повторної неявки в судове засідання учасника справи (його представника) незалежно від причин неявки;

3) неявки представника в судове засідання, якщо в судове засідання з'явилася особа, яку він представляє, або інший її представник;

4) неявки в судове засідання учасника справи, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою (ч. 3 ст. 202).

У разі неявки позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки, суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору (ч. 4 ст. 202).

Наслідки, визначені частинами третьою та четвертою статті 202 ГПК, настають і в разі, якщо учасник справи (його представник) залишить залу судового засідання.

У разі розгляду справи за відсутності позивача або відповідача суддя-доповідач оголошує стислий зміст позовної заяви або відзиву відповідно.

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які з'явилися. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

Про відкладення розгляду справи постановляється ухвала. У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку учасників справи про можливість розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася (ст. 203 ГПК).

За приписами статті 206 ГПК свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення без можливості ознайомлення з ходом судового засідання. Судовий розпорядник вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав.

3. З'ясування обставин справи та дослідження доказів

Порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів визначається судом залежно від складності і характеру справи, з урахуванням думки учасників, що беруть участь в справі, яке починається із вступного слова, під яким слід розуміти стисле викладення змісту та підстав вимог та заперечень щодо предмету господарського спору. Порядок з'ясування обставин та дослідження доказів здійснюється у процесуальній послідовності відповідно до вимог господарського процесуального законодавства, умови реалізації яких зобов'язаний забезпечити суд.

З'ясування обставин справи та дослідження доказів здійснюється у процесуальній послідовності.

Стаття 208 ГПК визначає порядок вступного слова учасників справи.

Спочатку суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи.

У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, дають необхідні пояснення щодо них.

Якщо разом зі стороною, третьою особою у справі беруть участь їх представники, суд після сторони, третьої особи заслуховує їх представників.

За клопотанням сторони, третьої особи виступати зі вступним словом може тільки представник.

Учасники справи можуть ставити питання один одному у черговості, яка визначається головуєчим, та з його дозволу.

Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу.

Якщо учасники судового процесу висловлюються нечітко або з їх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді – «так» чи «ні».

Порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів здійснюється відповідно до вимог стаття 209 ГПК.

Суд, заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються.

З урахуванням змісту спірних правовідносин, обставин справи та зібраних у справі доказів суд під час розгляду справи по суті може змінити порядок з'ясування обставин справи та порядок дослідження доказів, про що зазначається у протоколі судового засідання.

Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази (ч. 1 ст. 210).

Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

Письмові, речові і електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених ГПК, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності – також свідкам, експертам, спеціалістам.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових та електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Згідно частини першої статті 211 ГПК допит свідка здійснюється тільки за ухвалою суду у випадках, встановлених ГПК. Кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Перед допитом свідка головуєчий встановлює його особу, а також попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань.

При допиті свідка першою ставить питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші учасники справи в черговості, встановленій частинами першою та третьою статті 208 ГПК.

Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити свідкові питання в будь-який час його допиту та мають право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання учасників справи, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту учасниками справи.

Головуючий має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета спору.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

Свідок може бути допитаний повторно або одночасно з іншим свідком для з'ясування причин розходжень його показань з показаннями інших свідків.

Свідок, який не може прийти у судове засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин, допитується судом у місці його проживання (перебування).

Свідок, даючи показання, може користуватися записами лише в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду (ст. 212 ГПК).

За приписами статті 212 ГПК свідок зобов'язаний надавати показання усно, проте це не відноситься до певних обчислень, бухгалтерських даних тощо, які важко запам'ятати.

Згідно статті 213 ГПК учасник справи (його представник) може бути

допитаний як свідок згідно із статтями 211, 212 ГПК, якщо обставини, викладені ним у заяві свідка, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх достовірності.

У судовому засіданні також оголошується висновок експерта. Дослідження письмого висновку експерта у судовому засіданні зумовлено тим завданням, які були поставлені перед експертом, підлягають оголошенню. Суд має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи запропонувати експерту дати усне пояснення свого висновку.

Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні під час дослідження письмових доказів. Суд може оголосити тільки стислий зміст висновку експерта.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу висновку експерта (ст. 214).

Крім дослідження письмового висновку експерта, у разі необхідності суд може скористатися консультаціями та роз'ясненнями спеціаліста.

Згідно частини першої статті 215 ГПК під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів.

Спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, та її представник, а потім інші учасники справи. Якщо спеціаліста залучено за клопотанням обох сторін або за ініціативою суду, першим ставить питання спеціалістові позивач і (або) його представник.

Суд має право з'ясовувати суть відповіді спеціаліста на питання учасників справи, а також ставити питання спеціалісту після закінчення його опитування учасниками справи.

Викладені письмово і підписані спеціалістом роз'яснення приєднуються до матеріалів справи.

Під час розгляду господарської справи виникають обставини, коли суд може відкласти справу.

Згідно частини першої статті 216 ГПК суд відкладає розгляд справи у випадках, встановлених частиною другою статті 202 ГПК.

Такими підставами є:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ГПК судове засідання може відбутися без участі такої особи (ч. 2 ст. 202).

Якщо спір, розгляд якого по суті розпочато, не може бути вирішено в

даному судовому засіданні, судом може бути оголошено перерву в межах встановлених ГПК строків розгляду справи, тривалість якої визначається відповідно до обставин, що її викликали, з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

Про відкладення розгляду справи або перерву в судовому засіданні, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд повідомляє під розписку учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми в судовому засіданні.

Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі в судовому процесі, повідомляються про судові засідання ухвалами.

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які прибули. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

Якщо розгляд справи було відкладено, суд продовжує провадження у справі зі стадії, на якій розгляд справи було відкладено. У випадку відкладення розгляду справи під час її розгляду по суті суд може почати розгляд справи по суті спочатку.

Якщо в судовому засіданні було оголошено перерву, провадження у справі після її закінчення продовжується зі стадії, на якій було оголошено перерву.

Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами за приписами статті 217 ГПК фіксується в протоколі судового засідання, після чого суд переходить до судових дебатів.

Після закінчення стадії з'ясування обставин та дослідження доказів, розпочинається наступна стадія судового процесу – судові дебати, підсумком яких є ухвалення судового рішення.

4. Судові дебати та ухвалення рішення

Судові дебати – це певна частина судового розгляду справи, що складається промов учасників справи, в яких вони аналізують та оцінюють досліджені в суді докази, представляють на розгляд суду свої міркування щодо предмету спору та обґрунтовують свою позицію.

Порядок судових дебатів визначає стаття 218 ГПК. Відповідно до норм цієї статті у судових дебатах виступають з промовами (заклучним словом) учасники справи. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні.

В дебатах учасник виступає самостійно або призначає для виступу одного представника.

Порядок проведення, тривалість судових дебатів та черговість виступів учасників справи визначаються головною виходячи з розумно необхідного часу для викладення учасниками справи їх позиції по справі. З дозволу суду

промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові.

За загальним правилом спочатку у судових дебатах виступають позивач (його представник), потім – відповідач (його представник), а також третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, третя особа, яка не заявляє самостійної вимоги (їх представники).

Ухвалення судового рішення та винесення його оголошення є завершальною частиною судового засідання.

Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його оголошення (ст. 219 ГПК).

Ухвалення судового рішення потребує низку обмежень, пов'язаних із таємницею нарадчої кімнати.

Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу.

Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи, а судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті (ст. 220 ГПК).

За наслідками розгляду господарської справи суд ухвалює рішення про судові витрати (ст. 221 ГПК).

Якщо сторона з поважних причин не може до закінчення судових дебатів у справі подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог.

Для вирішення питання про судові витрати суд призначає судові засідання, яке проводиться не пізніше п'ятнадцяти днів з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог (ч. 2 ст. 221).

У випадку, визначеному частиною другою цієї статті 221, суд ухвалює додаткове рішення в порядку, передбаченому статтею 244 ГПК

Лекційне заняття № 15. Лекція № 15. Судові рішення

План лекції

1. Види судових рішень.
2. Порядок ухвалення судових рішень. Вимоги, що пред'являються до судових рішень
3. Зміст рішення.
4. Законна сила судового рішення
5. Усунення недоліків винесеного рішення
6. Ухвали господарського суду

1. Види судових рішень.

Суд є органом державної влади, і відповідно волевиявлення суду з тих чи інших питань мають владний характер і втілюються у відповідній процесуальній формі – у формі судових рішень.

Відповідно до ст. 232 ГПК України видами судових рішень є ухвали, рішення, постанови, судові накази.

Рішення суду – це процесуальний акт суду з приводу вирішення справи по суті (задоволення позову, відмова в задоволенні позову Господарський процес 221 повністю або частково), тобто яким вирішується матеріально-правовий спір сторін та який містить відповідь про права та обов'язки суб'єктів спірних правовідносин.

Судове рішення є найважливішим заключним актом господарського процесу, який підбиває підсумок роботи суду, діяльності учасників справи щодо з'ясування дійсних обставин даної справи. Сутність судового рішення виявляється у впливі на матеріальні правовідносини і виражається в тому, що рішення владно підтверджує відносини суб'єктів матеріального права, створює правову можливість безперешкодної реалізації права або охоронюваного законом інтересу й тим самим надає їм захист. Судове рішення слугує правовою основою примусу, що реалізується у виконавчому провадженні.

Процесуальні рішення, якими розв'язуються окремі процесуальні питання, що виникають під час розгляду та вирішення господарського спору або при виконанні прийнятих господарським судом рішень, називаються ухвалами. Шляхом постановлення ухвал вирішуються судом процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ГПК України.

Процесуальні акти, якими оформлюються результати перегляду рішень господарського суду в апеляційному чи касаційному порядку, називаються **постановами**.

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 148 ГПК України в порядку наказного провадження.

2. Порядок ухвалення судових рішень. Вимоги, що пред'являються до судових рішень

Порядок ухвалення судових рішень закріплений ст. 233 ГПК України. Так, суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження – п'ять днів

з дня закінчення розгляду справи.

Судове рішення, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи.

Виправлення в рішеннях і ухвалах повинні бути застережені перед підписом судді.

Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах. Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду – електронними цифровими підписами всіх суддів, що входять до складу колегії).

Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, яке рішення проголошено – повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення.

Статтею 236 ГПК України закріплено основні вимоги, яким має відповідати судове рішення. Так, судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законність рішення – це відповідність рішення господарського суду вимогам норм матеріального і процесуального права. У рішенні повинні бути зазначені норми матеріального та процесуального права, якими керувався господарський суд у вирішенні справи, що необхідно для контролю за діяльністю судів першої інстанції з боку вищестоящих судів. **Законність із погляду відповідності рішення господарського суду нормам процесуального права** полягає в дотриманні порядку розгляду справи та ухвалення судового рішення, наявності необхідних реквізитів відповідно до закону. При виборі і застосуванні норм права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи. **Обґрунтованість рішення** – рішення, в якому повно викладені обставини, що мають значення для даної справи, висновки суду про встановлення обставин і правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності й підтверджуються достовірними доказами, які досліджувалися в судовому засіданні.

Якщо вимога законності – це вимога до формальної, юридичної сторони судового рішення, то **вимога обґрунтованості** – це вимога до фактичної сторони рішення.

Можна виділити й інші вимоги, що пред'являються до рішення господарського суду – повнота, визначеність, ясність, точність, відповідність процесуальній формі. Повнота судового рішення означає, що в ньому мають

бути вирішені всі заявлені вимоги, зазначений їх розмір, а також вирішено питання про судові витрати.

Вимога визначеності, або категоричності, означає, що в рішенні суду має бути чітко сформульовано, задоволено позов чи в задоволенні його відмовлено; якщо позов задоволено, то що саме присуджено позивачу, яке право визнано за ним, до чого зобов'язується відповідач. Неприпустимим є винесення рішень, виконання яких ставиться в залежність від настання або ненастання певної умови, – умовних рішень. Не вправі суд виносити й альтернативні рішення, передбачаючи як рівнозначні різні способи реалізації суб'єктивних прав і обов'язків. Якщо у стадії виконання стягувач дійде висновку про необхідність вибору іншої з наявних альтернатив, то відповідно до закону необхідно або змінювати спосіб виконання, або пред'являти позов із новою вимогою, або укладати мирову угоду з боржником на умовах, відмінних від рішення господарського суду.

Крім законності, обґрунтованості, повноти і визначеності, рішення суду повинно відповідати встановленій законом формі, рішення має бути оформлено у вигляді письмового документа.

Ясність рішення суду означає, що суд повинен вказати повне і правильне найменування сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, чітко сформулювати свою думку щодо їхніх прав та обов'язків із тим, щоб рішення суду було належним чином виконано.

На відміну від ясності (вимога до форми викладу) точність є вимогою до змісту рішення. Згідно з цією вимогою рішення має бути викладено чітко, грамотно, не повинно містити помилок, описок, явних арифметичних помилок.

3. Зміст рішення

Рішення господарського суду ухвалюється іменем України та має структуру і послідовність викладення, передбачену законом.

Так, відповідно до ст. 238 ГПК України рішення суду як процесуальний документ складається зі вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

У вступній частині вказуються:

дата і місце його ухвалення;

найменування суду;

прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів;

прізвище та ініціали секретаря судового засідання;

номер справи;

ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи;

вимоги позивача;

прізвища та ініціали представників учасників справи.

Описова частина повинна містити

стилий виклад позиції позивача та заперечень відповідача;

заяви, клопотання;

інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів

забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У **мотивувальній частині** вказуються:

фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;

докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;

мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду, та мотиви такого висновку; норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

Резолютивна частина повинна містити

висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог;

розподіл судових витрат;

строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;

повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України.

Висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог не може залежати від настання або ненастання певних обставин (умовне рішення).

У разі необхідності у **резолютивній частині** також вказується про:

порядок і строк виконання рішення;

надання відстрочки або розстрочки виконання рішення;

забезпечення виконання рішення;

повернення судового збору; призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення;

строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат;

дату складення повного судового рішення.

Суд, приймаючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

При розгляді первісного і зустрічного позовів та при розгляді позову третьої особи з самостійними вимогами у рішенні вказуються результати

розгляду кожного з позовів.

У спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проєкт договору.

Рішення викладається в письмовій формі (повне або скорочене) та підписується всім складом суду у день його складення і додається до справи. Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, крім випадків, визначених ГПК України.

4. Законна сила судового рішення

Порядок набрання рішенням суду законної сили врегульовано ст. 241 ГПК України. Так, рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закритті апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Набрання рішенням законної сили має певні правові наслідки, які полягають у набутті рішенням низки властивостей – *обов'язковості, неспростовності, винятковості та преюдиціальності*.

Обов'язковість. Рішення господарського суду, що набрало законної сили, обов'язкове для всіх державних органів і організацій, їх об'єднань, посадових осіб та громадян. Однак законна сила судового рішення має свої межі. Об'єктивні межі полягають у тому, що правова дія судового рішення поширюється на встановлені судом факти і правовідносини. Суб'єктивні межі дії законної сили визначають коло осіб, на яких поширюється законна сила, – сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також їхні правонаступники. Якщо справу розглянуто за заявою осіб, визначених ч. 3 ст. 4 ГПК України, рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для особи, в інтересах якої було розпочато справу.

Неспростовність – неможливість із набранням рішенням законної сили подальшого оскарження рішення в апеляційному порядку і, отже, неможливість його скасування або змін у ньому.

Винятковість рішення господарського суду – неприпустимість порушення та вирішення в господарському суді справи вдруге за тотожним позовом тому, який уже раніше був вирішений господарським судом, за умови, якщо під час розгляду первісного позову було остаточно усунуто спір між сторонами або виявилася відсутність у позивача права на пред'явлення позову.

Преюдиціальність – неприпустимість заперечення та повторної перевірки в іншому процесі фактів і правовідносин, підтверджених рішенням, що набрало законної сили. Усі органи та організації, які досліджують повторно факти й відносини, істинність яких встановлена судом, зобов'язані покласти в основу своєї діяльності і своїх рішень ці факти і відносини в тому вигляді, в якому вони були констатовані в рішенні, що набрало законної сили. Сторона,

яка оснований вимоги на правовідносинах, повністю або частково встановлених у судовому рішенні, що набрало законної сили, не повинна доводити наявності правовідносин та елементів, його складових, а також юридичних фактів, що лежать в основі правовідносин.

Відносини та факти, встановлені в рішенні, вважаються дійсними і не підлягають доведенню до тих пір, поки рішення не скасовано.

Сторона, яка не визнає висунуті до неї вимоги, не може спростовувати відносини та факти, встановлені судом, і вимагати від суду залучення до справи доказів, що спростовують їх.

5. Усунення недоліків винесеного рішення

Кожне рішення має відповідати вимогам, які до нього пред'являються. В разі порушення вимог суд, який постановив рішення, як правило, не вправі сам скасувати або змінити його. Допущені порушення вимог законності та обґрунтованості виправляються вищестоящим судом. Однак деякі з них, пов'язані з неповнотою, неясністю чи неточністю судового рішення, можуть виправлятися тим судом, який постановив це рішення, шляхом ухвалення додаткового рішення, його роз'яснення, а також шляхом виправлення опісок та арифметичних помилок.

Додаткове рішення – це такий акт правосуддя, яким усуваються недоліки судового рішення, пов'язані з порушенням вимог його повноти (повноти викладення резолютивної частини рішення).

Ухвалення додаткового рішення за заявою учасника справи або за ініціативою суду відповідно до ст. 244 ГПК України здійснюється, якщо:

1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що потрібно виконати;

3) судом не вирішено питання про судові витрати.

Суд не вправі під виглядом додаткового рішення змінити зміст рішення або розв'язати нові питання, що не досліджувались, у судовому засіданні.

Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення. Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів з дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й основне судове рішення. У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Додаткове рішення або ухвала про відмову в прийнятті додаткового рішення можуть бути оскаржені.

Роз'яснення рішення – це більш повний і ясний виклад тих частин рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до рішення по

суті та не торкаючись тих питань, які не були предметом судового розгляду (здійснюється для правильного виконання судового рішення). Якщо фактично порушується питання про зміну рішення, або про внесення до нього нових даних, або про роз'яснення мотивів прийняття рішення, господарський суд відмовляє в роз'ясненні рішення.

Відповідно до ст. 245 ГПК України суд роз'яснює судові рішення за заявою учасників справи, державного виконавця чи приватного виконавця. Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судові рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання. Підставою для роз'яснення рішення господарського суду найчастіше може стати невизначеність його резолютивної частини, яка була виявлена в стадії виконавчого провадження під час здійснення виконавчих дій.

Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судові рішення, протягом десяти днів з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судові засідання. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви про роз'яснення рішення.

Про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

Описки та арифметичні помилки у рішенні виправляються судом, який виніс рішення.

Описка – спотворення прізвища, імені, по батькові сторін, назви організації та т. ін.

Арифметична помилка – неточність розрахунку, зрозуміла будь-якій особі при перевірці результатів арифметичної дії з тими ж вихідними даними.

Згідно із ст. 243 ГПК України описки та арифметичні помилки, виявлені в період складання судового рішення, виправляються в тексті зі застереженням перед підписом суддів. Якщо такі недоліки судового рішення будуть виявлені після проголошення рішення, то суд може їх виправити як за власною ініціативою, так і за заявою учасника справи. Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження. Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

Про виправлення описок чи арифметичних помилок виноситься ухвала. Ухвала про внесення виправлень надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судові рішення, що містить описки чи арифметичні помилки.

6. Ухвали господарського суду

Ухвали господарського суду мають на меті вирішення окремих процедурних питань, що виникають у процесі розгляду справи, його

виникнення, руху і припинення. Ухвала, що викладається окремим документом, складається з:

1) вступної частини із зазначенням: дати і місця її постановлення; найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів); імен (найменувань) учасників справи;

2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;

3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) резолютивної частини із зазначенням: висновків суду; строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Ухвали суду проголошуються негайно після їх постановлення за правилами проголошення рішень суду. В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку.

Ухвала набирає законної сили негайно після її оголошення, якщо інше не передбачено ГПК України чи Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Ухвали, постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями).

Класифікувати ухвали господарського суду можна за певними ознаками.

1. За суб'єктивною ознакою:

а) одноосібні – виносяться суддею одноособово головним чином із питань руху справи;

б) колегіальні – виносяться судом при колегіальному розгляді справи з питань руху або закінчення справи без винесення рішення.

2. За формою, в яку вони втілюються:

а) протокольні – заносяться до протоколу судового засідання;

б) у вигляді окремого процесуального документа (наприклад про припинення провадження у справі).

3. За змістом:

а) підготовчі – в них вирішуються питання підготовки справи (наприклад про призначення експертизи);

б) із питань, що виникли у процесі розгляду справи (наприклад про відкладення судового розгляду);

в) заключні – ухвали, що завершують розгляд справи (про припинення провадження та залишення заяви без розгляду);

г) із приводу ухвалення рішення (наприклад про роз'яснення рішення);

г) окремі ухвали – щодо встановлених під час розгляду справи порушень

законності або недоліків у роботі юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу (ст. 246 ГПК України)

Ухвали господарського суду не мають властивості преюдиціальності, тому що висновки, які містяться в ухвалі, не є остаточними та суд вправі їх коригувати без попереднього скасування ухвали.

Специфічною є й неспростовність ухвал, оскільки не всі вони можуть бути самостійним об'єктом апеляційного перегляду. Заперечення проти більшості ухвал включаються лише в скаргу на рішення у справі. Отже, самостійної властивості неспростовності в таких ухвал немає.

Вступаючи в законну силу, деякі ухвали господарського суду набувають властивості звернення їх до виконання (наприклад ухвала про забезпечення позову, ухвала про затвердження мирової угоди).

СЕМІНАРСЬКІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»

Семінарське заняття № 1. Історико-правові передумови відокремлення господарського судочинства

Методичні рекомендації

Виникнення і розвиток органів, що вирішують господарські, комерційні спори має давню історію і обумовлено запровадженням особливого порядку (процесуальної форми) їх розгляду торговими, морськими, ярмарковими, консульськими судами Європи, згодом - комерційними судами Російської імперії, арбітражними комісіями та органами державного арбітражу СРСР, арбітражними судами України.

Слід мати на увазі, що їх створення обґрунтовується необхідністю встановлення пристосованих до оперативних потреб господарсько-торговельного обігу ефективних процедур розв'язання економіко-правових конфліктів. А поштовхом до розвитку відповідних інституцій слід вважати ускладнення торгового обігу, який створив з часом свою особливу сферу, з абсолютно своєрідним світом інтересів і відносин сторін - учасників торгу, що суворо відрізнялись від відносин та інтересів загальногромадянських. Для врегулювання цих відносин виникли особливі норми і створені спеціальні судові установи. Подальша активізація підприємницької діяльності недержавного сектору економіки, а також необхідність захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання публічного сектору економіки в умовах реформування та ринкових перетворень лише підтвердила актуальність існування господарських (арбітражних) судів.

Поширеність системи спеціалізованого судочинства у справах економічного характеру в світі обумовлюється потребами розвитку економіки та окремою увагою держав до стимулювання оперативного та фахового вирішення певних категорій спорів (економічне правосуддя, яке може ґрунтуватися на спеціальній судовій компетенції щодо загалом господарських спорів або стосуватися однієї чи кількох категорій економічних справ). Існування та розвиток бізнесових та комерційних судів є доцільним, а їх рішення є більш якісними у порівнянні зі звичайними.

Досвід функціонування спеціалізованих комерційних судів Європи та господарських судів України засвідчує, що їх існування повністю відповідає європейському досвіду розбудови судових органів. Усунення спеціалізації з розгляду господарських справ в Україні не відповідає європейським стандартам у судочинстві, несе загрозу депрофесіоналізації судової діяльності та дестабілізації юридичної практики у сфері економіки

Сучасна система вітчизняних господарських судів відповідає загальним принципам побудови системи судоустрою України та складається з місцевих господарських судів, апеляційних судів, що утворюються в апеляційних округах, та Верховного Суду, у складі якого діють Касаційний господарський суд та Велика Палата. Система господарських судів покликана виконувати ряд специфічних функцій і завдань, основними серед яких є захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин та сприяння зміцненню законності у сфері господарських відносин.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Причини та суспільні умови, завдяки яким виникли перші торговельні суди й виокремилося торговельне судочинство

2. Значення комерційного суду м. Одеси для розвитку господарської юрисдикції

3. Розвиток господарського судочинства в період НЕПу

4. Розвиток господарських судів в Україні та останні спроби їх реформування

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Порівняйте структуру місцевих та апеляційних господарських судів. Чи відрізняється вона від структури Верховного Суду? Відповідь обґрунтуйте

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу. Практичне завдання - відповідь надати текстом в онлайн-форматі та надіслати через систему Elearn. Обмеження в кількості слів – 500.

Семінарське заняття № 2. Господарське процесуальне право: поняття, система та джерела

Методичні рекомендації

При визначенні поняття господарського процесу слід виходити з широкого підходу до визначення юридичного процесу, що не зводиться власне до судового провадження, а може існувати у попередній досудовій стадії, бути спрямованим на подальший судовий розгляд справ, але не бути ототожненим із ним. У такому контексті в рамках господарського процесу допустимим є розгляд питань досудового (претензійного) порядку розгляду спорів, вирішення

господарських справ третейськими судами та комерційними арбітражами, застосування медіації для вирішення господарських конфліктів, власне, розгляду справ господарськими судами, оскарження та виконання рішень господарських судів.

У свою чергу, господарське процесуальне право слід розглядати як систему правових норм, які регулюють діяльність господарського суду та інших уповноважених та зацікавлених осіб, пов'язану із вирішенням справ, віднесених до юрисдикції господарських судів.

При аналізі джерел господарського процесуального права слід зважати на їх різноманітність. До них необхідно відносити: акти законодавства, міжнародні договори України, процесуальні звичаї, судову та арбітражну практику; доктрину. Окрему увагу слід приділити вивченню ГПК України як основного кодифікованого акта, що визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок здійснення судочинства у господарських судах. ГПК України зазнав істотного оновлення у 2017 році у рамках чергового етапу судової реформи та у зв'язку із уніфікацією судових процесів. Важливу роль при здійсненні судочинства відіграє судова практика та окремі судові рішення, що де-факто набувають ознак судових прецедентів.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття господарського процесуального права та господарського процесу.
2. Предмет, метод господарського процесуального права та інші системоутворюючі елементи.
3. Джерела господарського процесуального права. Аналогія права та аналогія закону у господарському процесі.
4. Загальна характеристика Господарського процесуального кодексу України. Дія господарсько-правових норм у часі та просторі.
5. Зв'язок господарського процесуального права з іншими галузями права України.
6. Господарське процесуальне право як наука і навчальна дисципліна.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Опрацюйте наукову статтю Дяченко С.В., Онофрей В.С. «Застосування аналогії закону та аналогії права у господарському процесі» в Юридичному науковому електронному журналі № 4. 2022 року

Дайте письмово відповіді на питання:

1. Яка роль і значення прогалин та можливість застосування аналогії права та аналогії закону як способу їх подолання?
2. Наведіть приклади застосування аналогії права та аналогії закону у господарському процесі.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу. Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття 3 . Принципи господарського процесуального права

Методичні рекомендації

Система принципів господарського судочинства має вирішальне значення для здійснення судочинства в господарських справах. Принципи господарського судочинства – це основні ідеї, засади, уявлення про порядок здійснення судочинства у господарських справах, що нормативно визначені в господарському процесуальному законі.

Розвиток господарського процесуального законодавства зумовлює появу нових і вдосконалення змісту вже відомих принципів здійснення судочинства.

Оновлення господарського процесуального законодавства в результаті прийняття змін до Господарського процесуального кодексу України 3 жовтня 2017 р. зумовлює появу зміненої системи принципів господарського судочинства.

Серед нових принципів, що були відомі, але на сьогодні стали законодавчо визначеними, слід зазначити: принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках, пропорційності, неприпустимості зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення, розумності строків розгляду справи судом.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття та значення принципів в господарському процесі.
2. Загально-правові принципи та їх реалізація в господарському процесі.
3. Міжгалузеві принципи господарського процесуального права
4. Питання галузевих принципів господарського процесуального права
5. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
6. Відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалено судове рішення

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Написати Есе на тему: Питання реалізації принципу державної мови в господарському судочинстві

Методичні рекомендації до написання Есе

Побудова есе — це розкриття теми, що засновано на класичній системі доказів

Структура есе має бути такою:

1. Вступ: Актуальність, мета та завдання, об'єкт і предмет есе, очікуваний результат роботи в цілому та конкретні результати, які будуть отримуватися в ході розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо студенту правильно сформулювати завдання, на які студент збирається знайти відповідь у ході свого дослідження.

2. Основна частина: теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також їх обґрунтування, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строгі міркування) пропоновану тезу. Залежно від поставленого завдання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина — наслідок, загальне — особливе, форма — зміст, частина — ціле, сталість — мінливість.

У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, наповнюючи розділи аргументацією, необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки. Добре перевірений спосіб побудови есе – використання підзаголовків для позначення в головній частині ключових моментів аргументованого викладення.

3. Висновок: узагальнення й аргументовані висновки до теми й т. д. Висновок за своєю структурою має відповідати переліку завдань, поставлених у вступі. Тобто, висновок підсумовує есе або ще раз підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

4. Загальна кількість сторінок - не більше 3-х

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 4. Загальна характеристика юрисдикції господарських судів

Методичні рекомендації

Вивчення даної теми слід почати з питання визначення таких правових категорій як господарська справа та господарський спір. Студентами має бути враховано, що категорія господарської справи є ключовою для розуміння процесуальної форми судочинства, а саме поняття господарської справи є комплексним. Розмежування господарських спорів за категоріями та видами має важливе значення для правильного визначення підсудності справи, розміру судового збору, надання належних доказів, здійснення різних процесуальних дій.

Студентам варто пам'ятати, що згідно з ГПК України захисту в господарському суді підлягає не лише порушені, оспорювані та невизнані суб'єктивні права, а й законні інтереси.

Необхідно запам'ятати, що при визначенні категорій справ, віднесених до юрисдикції господарських судів, слід враховувати три основні критерії юрисдикції (підвідомчості), які усталені процесуальною доктриною та практикою: об'єктивний (визначає характер спірних правовідносин); суб'єктивний (визначає коло суб'єктів, які мають право на захист своїх прав та законних інтересів в порядку господарського судочинства); предметний (визначає категорії справ, які підвідомчі господарським судам, визначені ст. 12 ГПК України). Застосування цих критеріїв до аналізованої справи дає можливість розмежувати юрисдикцію господарських, адміністративних та загальних судів.

Крім того доцільно з'ясувати, у яких випадках до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів можуть звертатися фізичні особи-негосподарюючі суб'єкти, а також державні органи й органи місцевого самоврядування.

Значення інституту підсудності (територіальної юрисдикції) в господарському процесі, насамперед, полягає у розмежуванні розгляду справ, віднесених до юрисдикції господарських судів, між ланками системи господарських судів. Тому вивчення цього питання представляється доцільним почати з визначення поняття підсудності та характеристики її видів. Потім слід з'ясувати правила предметної (родової), територіальної, в т.ч. альтернативної, виключної підсудності та підсудності за зв'язком справ.

Окремого розгляду студентами потребує порядок передання справи щодо підсудності з одного господарського суду до іншого.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття та правові засади юрисдикції господарських судів. Співвідношення понять «компетенція господарського суду», «господарська юрисдикція», «господарські справи», «господарські спори».

2. Види юрисдикції господарських судів: загальна характеристика, критерії розмежування.

3. Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів

4. Поняття та види територіальної юрисдикції (підсудності) господарських судів.

5. Інстанційна юрисдикція.

6. Загальна характеристика Вищого суду з питань інтелектуальної власності як суду першої інстанції

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Вирішити задачі. Студент повинен дати відповідь на конкретні запитання, що поставлені у задачі, та свою відповідь обґрунтувати з посиланням на конкретні норми Господарського процесуального кодексу України та інших законів.

Задача 1.

Товариство з додатковою відповідальністю «Прометей» звернулося до господарського суду м. Києва з позовною заявою, в якій просить суд спростувати відомості, що не відповідають дійсності і ганьблять ділову репутацію товариства, та були поширені у газеті «Юридичний вісник» в номері 1 за 2018 р.

Чи відносяться спори щодо захисту ділової репутації до юрисдикції господарських судів? Якими мають бути дії суду у вказаній ситуації?

Задача 2.

Фірма «Альбатрос» (місто Київ) звернулася з позовом до господарського суду міста Києва щодо неналежного виконання договору з боку заводу «Фрегат» (місто Миколаїв). Суддя господарського суду відмовив у прийнятті позову, про що виніс ухвалу. Чи правомірні дії суду? Які процесуальні дії повинен виконати суд? Охарактеризуйте територіальну підсудність справ господарському суду.

Методичні рекомендації щодо розв'язання задач

Розв'язування задач дозволяє, по-перше, на практиці довести зв'язок теорії господарського процесуального права з законодавством, а по-друге, об'єднати теорію і господарсько-процесуальне законодавство з правозастосовчою діяльністю. Необхідною умовою успішного виконання завдань є обов'язкова

підготовка студентів до занять. Передусім вони повинні вивчити положення господарсько-процесуального закону, що стосуються відповідної теми, а також повторити навчальний матеріал, який міститься в конспекті лекції, рекомендованій навчальній літературі.

Розпочинаючи розв'язання задачі, необхідно її уважно прочитати, щоб жоден важливий момент не залишити без уваги. Крім того, треба з'ясувати, що вимагається для прийняття рішення, на які конкретні запитання слід відповісти. Задача розв'язується лише на підставі тих обставин, які прямо в ній сформульовані та вважаються встановленими й доведеними.

Будь-яка задача з господарсько-процесуального права передбачає умови й основне питання. Умовами задачі є інформація про поєднання певних фактичних обставин (юридичних фактів). Іноді в умови задачі вводяться оцінки та доводи конкретних суб'єктів господарського судочинства, які також мають бути предметом дослідження при її розв'язанні. У більшості задач основне питання прямо й конкретно сформульоване. Деякі задачі передбачають одне чи кілька додаткових питань, які можуть бути спрямовані на полегшення розв'язання основного питання задачі.

Важливим етапом розв'язання задачі є пошук правових норм, відповідно до яких приймається рішення, їх аналіз і зіставлення. На основі цього студент має оцінити фактичні обставини, викладені в задачі.

Рішення повинне бути вмотивованим, тобто містити обґрунтування, аргументи, з яких воно випливає. Тільки тоді, коли прийняте рішення обґрунтовано відповідними правовими нормами, доведено його істинність, задачу можна вважати розв'язаною.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 5. Склад суду. Відводи

Методичні рекомендації

Вивчення даної теми слід почати з питання стосовно складу господарського суду. Справи у судах першої інстанції залежно від категорії і складності справи розглядаються: одноособово суддею або колегіально у складі трьох суддів (за ініціативою судді або за клопотанням учасника справи до закінчення підготовчого засідання).

Справи у судах першої інстанції в порядку наказного і спрощеного позовного провадження розглядаються одноособово суддею.

Колегія суддів у складі трьох суддів розглядає справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, здійснює перегляд в апеляційному порядку судових рішень судів першої інстанції.

Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій здійснює колегія суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Варто запам'ятати, що основні засади визначення складу суду:

- здійснюється Єдиною судовою інформаційно- телекомунікаційною системою під час реєстрації документів;
- врахування спеціалізації;
- рівномірне навантаження для кожного судді;
- принцип випадковості;
- в хронологічному порядку надходження справ;
- результати автоматизованого розподілу справи оформлюються протоколом.

Повторний автоматизований розподіл справи може бути за умов:

- справа не вирішена;
- є вмотивоване розпорядження керівника апарату суду;
- якщо суддя у передбачених законом випадках не може продовжувати розгляд справи більше 14 днів;
- така ситуація може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені ГПК України.

Студентам потрібно звернути увагу на підстави для відводу (самовідводу) судді:

- він є членом сім'ї або близьким родичем сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

- він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання, або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

- він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

- було порушено порядок визначення судді для розгляду справи є інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді;

- він вже брав участь у вирішенні цієї справи.

До близьких родичів належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб.

Порядок вирішення заявленого відводу вирішує суд, який розглядає справу (обґрунтований відвід); якщо ж вирішує суддя, який не входить до складу суду, що розглядає справу (необґрунтований відвід). Це питання вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу.

Окремого розгляду студентами потребує питання наслідків зміни складу

суду:

- на стадії підготовчого провадження розгляд справи починається спочатку за винятком випадків, передбачених ГПК;

- на стадії розгляду справи по суті суд повторно розпочинає розгляд справи по суті, крім випадку, коли суд ухвалить рішення про повторне проведення підготовчого провадження.

ХІД РОБОТИ

1. Підготуватися усно на практичне заняття по питанням, що наведені нижче

1. Визначення складу господарського суду.
2. Одноособовий або колегіальний розгляд справи.
3. Підстави для відводу (самовідводу) судді.
4. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Семінарське заняття № 6. Учасники господарського процесу

Методичні рекомендації

Господарське процесуальне законодавство не містить визначення поняття «учасники господарського процесу» - ГПК України оперує терміном «учасники судового процесу», яких поділяє на учасників справи, представників та інших учасників судового процесу. У зв'язку з цим, студентам доцільно звернутися до поглядів вчених-процесуалістів з метою визначення поняття «учасник господарського процесу». Крім того, слід встановити склад учасників господарського процесу та визначити, на які групи поділяються ці учасники в залежності від функцій та мети вступу в процес і як це впливає на обсяг їх процесуальних прав та обов'язків.

Особливу увагу варто приділити правовому становищу судді як учаснику господарського процесу. У цьому контексті має бути визначено, в чому полягає особливий статус судді господарського суду, права і обов'язки судді, порядок заявлення та вирішення питання про його відвід (самовідвід).

При розкритті правового становища учасників справи, які діють з метою захисту своїх прав та законних інтересів чи державних і суспільних інтересів, необхідно зупинитись на таких питаннях як юридична заінтересованість учасників справи, їх процесуальних правах і обов'язках. Стосовно сторін

справи має бути досліджено питання процесуальної співучасті, заміни сторони, процесуального правонаступництва у господарському процесі. Потрібно розкрити особливості вступу у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Студенти мають зосередитись на особливостях участі в процесі відособлених підрозділів юридичних осіб.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа практичного заняття (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття і склад учасників господарського процесу.
2. Процесуальний статус судді господарського суду .
3. Процесуальна співучасть та правонаступництво
4. Процесуальна правоздатність та процесуальна дієздатність.
5. Сторони в судовому процесі .
6. Треті особи в господарському процесі.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки).

Напишіть реферат на одну із запропонованих тем

Теми рефератів :

1. Процесуальний статус позивача в господарському процесі.
2. Процесуальний статус відповідача в господарському процесі.
3. Процесуальна рівність позивача та відповідача в господарському процесі.
4. Процесуальне представництво у господарському процесі, його порівняльна характеристика із представництвом у цивільному та адміністративному процесі.
5. Треті особи – учасники господарського судочинства.
6. Правова регламентація участі в господарському процесі прокурора.
7. Участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів.
8. Неприпустимість зловживання процесуальними правами.
9. Процесуальна правоздатність та процесуальна дієздатність учасників господарського процесу.
10. Права та обов'язки учасників справи.
11. Процесуальне правонаступництво.
12. Експерт з питань права.
13. Особливості залучення перекладача як учасника господарського процесу.
14. Загальна характеристика інших учасників судового процесу.
15. Повноваження представника в суді.

Вимоги до оформлення реферату:

За структурою реферат повинен складатися із вступу, основної частини, висновку, списку використаної літератури. Обсяг реферату повинен бути 9-11 сторінок машинописного тексту з міжрядковим інтервалом – 1,5 кегль –14 стандартної щільності (шрифт Times New Roman).

При цьому слід обов'язково робити відступи: зверху і знизу – по 2 см, зліва – 3 см, справа – 1 см. Сторінки реферату обов'язково нумеруються. Нумерація починається з другого аркуша арабською цифрою 2 посередині верхнього берегана відстані не менше 10 мм від краю. Біля цифр не пишуться ніякі позначки чи символи.

На титульному аркуші (перша сторінка реферату) вказується назва міністерства, навчального закладу, факультету, кафедри, тема реферату, прізвище та ініціали, академічна група студента - виконавця, прізвище та ініціали, вчений ступінь викладача, місто і рік написання. Вказуючи тему реферату, треба посередині рядка написати РЕФЕРАТ, а нижче під цим словом – тему, при цьому не варто використовувати двокрапку і брати назву теми в лапки.

Критерії оцінювання :

Викладене розуміння реферату як цілісного авторського тексту визначає критерії його оцінювання: новизна змісту; обґрунтованість вибору джерел; ступінь розкриття сутності питання; дотримання вимог до оформлення.

Новизна змісту :

- а) актуальність теми дослідження;
- б) новизна й самостійність у постановці проблеми, формулювання нового аспекту відомої проблеми у встановленні нових зв'язків (міжпредметних, внутрішньопредметних, інтеграційних);
- в) уміння працювати з дослідженнями, аналітичною літературою, систематизувати й структурувати матеріал;
- г) наявність авторської позиції, самостійність оцінок і суджень;
- д) стильова єдність тексту.

Ступінь розкриття сутності питання:

- а) відповідність плану темі реферату;
- б) відповідність змісту й плану реферату;
- в) повнота й глибина знань з теми;
- г) обґрунтованість способів і методів роботи з матеріалом;
- е) уміння узагальнювати, робити висновки, зіставляти різні точки зору поодному питанню (проблемі).

Обґрунтованість вибору джерел:

- а) оцінка використаної літератури: чи розглянуті найбільш відомі роботи з теми дослідження (у т.ч. журнальні публікації останніх років, останні статистичні дані, довідки й т.д.).

Дотримання вимог до оформлення:

а) правильність оформлення посилання на використану літературу, список літератури;

б) оцінка грамотності й культури викладу (у т.ч. орфографічної, пунктуаційної, стилістичної культури), володіння термінологією;

в) дотримання вимог до обсягу реферату.

Форма подання результатів

Оформити реферат у вигляді файлу PDF і надіслати викладачу. Файл із створеним документом надсилається на сервер за допомогою вікна, розміщеного нижче.

Семінарське заняття № 7. Представники та інші особи як учасники господарського процесу

Методичні рекомендації

Важливого значення набувають питання представництва у господарському процесі. Слід мати на увазі, що в умовах дії адвокатської монополії представником у господарському процесі може бути лише адвокат, крім малозначних справ, до участі в яких у якості представників допускаються особи, що не мають свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Разом з тим, юридична особа в порядку само представництва може брати участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення. Окремо у господарському процесі виділено випадки законного представництва.

ГПК України передбачена можливість звернення до господарського суду органів державної влади (в т.ч. прокурора), органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб у певних випадках в інтересах інших осіб, державних чи суспільних інтересах. Варто звернути увагу на підстави для вступу вказаних осіб до господарського процесу та форми участі у цих справах.

Чинною редакцією ГПК України значно розширено перелік інших осіб, які беруть участь у господарському процесі задля сприяння здійсненню судочинства та не можуть впливати на виникнення, розвиток і припинення господарського процесу. До таких осіб належать помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Особливості участі у господарському процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, державних чи

суспільних інтересах.

2. Представники у господарському процесі.
3. Інші учасники судового процесу. Особливості правового статусу свідка, експерта, експерта з питань права, спеціаліста та перекладача
4. Визначте загальні та спеціальні права сторін у судовому процесі
5. Визначте коло прав та обов'язків представника
6. Порівняйте участь свідків у господарському та цивільному процесі

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Заповніть ордер на надання правничої (правової) допомоги (Додаток № 1 до Положення про ордер адвоката на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Національної асоціації адвокатів України 12.04.2019 р. № 41).

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 8. Докази та доказування в господарському процесі

Методичні рекомендації

Для правильного вирішення господарської справи, прийняття законного і обґрунтованого рішення господарський суд встановлює дійсні взаємовідносини сторін конкретного спору, перевіряє обґрунтованість вимог позивача та заперечень відповідача. Суд з'ясовує, чи було порушено права та інтереси позивача та чи існує обов'язок відповідача щодо відновлення порушених прав. Усі ці обставини, що мають відношення до даного спору, можуть бути з'ясовані господарським судом шляхом вивчення доказів, що містять інформацію стосовно відповідних фактів.

Учені-процесуалісти по-різному підходять до визначення поняття доказів та доказування, тому студентам потрібно охарактеризувати головні концепції щодо цього питання. Розглядаючи питання стосовно видів доказів, необхідно проводити класифікацію доказів за трьома підставами: за характером зв'язку доказів з обставинами справи; за джерелом формування; за процесом формування доказу. Важливо встановити зміст таких властивостей доказів як їх належність, допустимість, достовірність і достатність.

ГПК розширено перелік засобів доказування у господарському процесі та визначено, що фактичні дані й інші обставини, які мають значення для

правильного вирішення господарського спору, встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків. Слід розкрити поняття і зміст кожного вищезазначеного засобу доказування. Особливу увагу слід звернути на електронні докази, застосування яких у господарському процесі набуває значного поширення, та обмеження використання показань свідків для підтвердження обставин, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності. Значний інтерес становить визначення місця висновку експерта з питань права, який має консультативний характер, в доказовій діяльності.

Варто пам'ятати, що правильне встановлення предмета доказування у конкретній справі є умовою цілеспрямованої діяльності господарського суду, забезпечення повноти, всебічності, об'єктивності дослідження обставин справи. При цьому предмет дослідження в кожній господарській справі має свій обсяг, що називається межами доказування.

Необхідно розрізняти три види фактів, що не підлягають доказуванню: визнані господарським судом загальновідомими; преюдиціальні та презумпційні. Між тим останні, як і визнані учасниками справи обставини справи, можуть бути спростовані в загальному порядку.

Слід звернути увагу, що ГПК України змінено підхід щодо порядку подання доказів у справі. Так, позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви. А відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи. Встановлена норма покликана дисциплінувати учасників справи вчасно подавати докази в обґрунтування своїх вимог і заперечень, однак може значно ускладнити встановлення обставин справи у разі пропусчення строків. Втім, суд може встановити додатковий строк для подання доказів, якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин.

Особливу увагу слід приділити порядку дослідження доказів у судовому процесі та надати характеристику оцінки доказів у господарській справі.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття, предмет і межі доказування в господарському процесі. Підстави звільнення від доказування.
2. Поняття та ознаки доказів в господарському процесі. Співвідношення доказів та доказування.
3. Класифікація доказів.
4. Порядок подання, витребування та огляду доказів.
5. Порядок дослідження письмових доказів у господарському процесі. Їх відмінність від речових та електронних доказів.
6. Показання свідків у господарському процесі.

7. Експертний висновок в процесі доказування. Експерт у галузі права.
8. Оцінка доказів господарським судом.
9. Забезпечення доказів

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Як правильно оформити докази письмові, речові, електронні, щоб представити їх суду? Дайте письмову відповідь з посиланням на норми чинного законодавства.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 9. Процесуальні строки. Судові виклики і повідомлення. Судові витрати

Методичні рекомендації

Під процесуальним строком розуміють строк, в межах якого вчиняються певні процесуальні дії. Студентам слід звернути увагу, що будь-які дії в суді, пов'язані зі строками їх здійснення та регламентовані відповідним процесуальним законодавством (строки розгляду справ, подання доказів, оскарження прийнятих рішень, вчинення інших процесуальних дій). Із закінченням встановленого законом або призначеного судом строку право на вчинення процесуальних дій втрачається.

Процесуальні строки у ГПК України поділяються на два види: ті, що встановлені 1) законом; та 2) судом. Проте деякі строки здійснення процесуальних дій одночасно встановлюються як законом, так і судом, наприклад, строк подання відповідачем відзиву на позов. Такий відзив, подається в строк, встановлений судом, який, не може бути меншим 15 днів з дня вручення відповідачу ухвали про відкриття провадження у справі. В цей же строк відповідач має право подати й зустрічний позов. Слід відзначити, що наразі основні групи процесуальних строків для вчинення процесуальних дій є однаковими в господарському, цивільному та адміністративному судочинстві (строки для відкриття провадження у справі, строки, що регламентують подальший «рух» справи по судовим інстанціям).

Нововведенням ГПК є впровадження принципу розумності процесуального строку, яким повинен керуватися суд при встановленні строку для вчинення процесуальних дій. Визначено, що розумним є строк, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства.

Слід мати на увазі, що ГПК України закріплено правила обчислення процесуальних строків, початку закінчення процесуальних строків, зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.

Участь суб'єктів господарювання у господарському процесі пов'язана з несенням судових витрат. Студентам варто врахувати, що судові витрати у господарському процесуальному праві – це грошові кошти, право щодо сплати та обов'язок щодо відшкодування яких виникає в учасників судового процесу на підставі закону або рішення суду з конкретного спору у зв'язку з розглядом справи господарської юрисдикції. Судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

При вивченні питання щодо судового збору обов'язково слід звернутися до Закону України «Про судовий збір» від 28 липня 2011 р. Зокрема, увага студентів має бути зосереджена на понятті судового збору, об'єктах справляння судового збору у господарському судочинстві, способах розрахунку судового збору, підставах повернення судового збору, випадках звільнення від сплати судового збору.

До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: на професійну правничу допомогу; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду. Важливим є те, що розмір цих витрат, на відміну від судового збору, не залежить від характеру спору і ціни позову, а визначається окремо по кожній конкретній справі залежно від фактично здійснених витрат. При розгляді цього питання потрібно з'ясувати, яким чином відшкодовуються витрати на проведення судової експертизи; огляд і дослідження доказів у місці їх знаходження; послуги перекладача та адвоката тощо.

Слід звернути увагу, що ГПК запроваджено ряд положень, направлених на мінімізацію ризиків щодо несення витрат учасниками судового процесу у разі пред'явлення їм необґрунтованих вимог, зокрема, шляхом внесення забезпечення на депозитний рахунок суду та попередньої оплати судових витрат.

Крім того, студентам варто розкрити механізм розподілу судових витрат між сторонами за результатами вирішення спору.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття та склад судових витрат.
2. Судові виклики і повідомлення.
3. Поняття і види процесуальних строків у господарському процесі.
4. Обчислення процесуальних строків.
5. Відновлення та продовження процесуальних строків.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Розрахуйте розмір судового збору, що підлягає оплаті при поданні позовної заяви із вимогами щодо:

- 1) витребування майна з чужого незаконного володіння вартістю 120 тис. грн.;
- 2) визнання недійсним договору поставки обладнання на суму 2 млн. грн. від 12.12.2017 р. та застосування наслідків недійсності договору (реституції);
- 3) про визнання права власності на нерухоме майно вартістю 3 млн. грн.;
- 4) стягнення заборгованості за договором оренди на суму 10 тис. грн. та стягнення пені у сумі 1,5 тис. грн.
- 5) витребування майна з чужого незаконного володіння вартістю 450 тис. грн.;

Форма подання результатів

Оформити роботу у вигляді файлу в текстовому редакторі Word 2003 (Шрифт Times New Roman 14 пт, міжрядковий інтервал 1,5) і відправте викладачу.

Файл із створеним файлом надсилається на сервер за допомогою вікна.

Семінарське заняття № 10. Заходи процесуального примусу. Забезпечення позову

Методичні рекомендації

Новелою нового ГПК є заходи процесуального примусу, під якими слід розуміти процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ГПК випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства (ст. 131). Заходи процесуального примусу застосовуються судом шляхом постановлення ухвали. Під час вивчення цієї теми перш за все необхідно надати увагу видам заходів процесуального примусу, як :

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) штраф.

Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених ГПК.

Розглядаючи питання заходів забезпечення позову, потрібно пам'ятати, що господарський суд за заявою учасника справи має право їх вживати за статтею 137 ГПК. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття

таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Зустрічне забезпечення, як правило, здійснюється шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів в розмірі, визначеному судом. Якщо позивач з поважних причин не має можливості внести відповідну суму, зустрічне забезпечення також може бути здійснене шляхом:

1) надання гарантії банку, поруки або іншого фінансового забезпечення на визначену судом суму та від погодженої судом особи, щодо фінансової спроможності якої суд не має сумнівів;

2) вчинення інших визначених судом дій для усунення потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі) - підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу.
2. Види заходів процесуального примусу.
3. Підстави для забезпечення позову.
4. Заходи забезпечення позову.
5. Порядок подання заяви про забезпечення позову.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Вирішити задачу. Під час розгляду справи у господарському суді, один із свідків порушував встановлений порядок, не виконував розпорядження судді, за це суддя застосував до порушника такий вид процесуального примусу як видалення із зали судового засідання.

Чи обґрунтовані дії судді? Які існують види заходів процесуального примусу?

Методичні рекомендації до вирішення задач

Перед початком розв'язання задачі чи ситуації студент повинен ознайомитися із змістом лекції в електронному вигляді, що розміщена на платформі Elearn. Поряд з цим, приділити належну увагу літературним джерелам та нормативно-правовим актам, що регулюють питання, винесені на розгляд на практичне заняття (перелік яких міститься в електронному конспекті лекцій, що є невід'ємною частиною навчально-методичного комплексу з дисципліни «Господарський процес»), а також дотримуватись схеми вирішення задач та ситуацій із застосуванням судової практики.

Форма подання результатів:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на практичному занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 11. Наказне провадження

Методичні рекомендації

Господарський процесуальний кодекс України у редакції, яка почала діяти 15 грудня 2017 року, запровадив нову для господарського процесу форму наказного провадження. Але, якщо для цивільного процесу на відміну від інших проваджень наказне не є новим, то господарське судочинство на стадії ознайомлення та перейняття досвіду. Запровадження наказної форми провадження у господарському процесі покликане спростити ведення справ про стягнення коштів, сума по яких має незначний розмір і щодо неї відсутній спір.

Наказне провадження розглядається як певний самостійний вид судового провадження у господарському процесі, у якому особа наділена правом вимоги про стягнення грошової заборгованості за договором, подає заяву до суду, який надалі видає судовий наказ.

Судовий наказ видається лише за умови, що вимога про стягнення грошової заборгованості укладена у письмовій або електронній формі, а сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. За видачею судового наказу особа звертається до суду першої інстанції. Нових вимог щодо заяви кодекс не містить, тобто необхідним є дотримання загальних вимог до позовної заяви, зокрема вона має містити такі реквізити: найменування суду та заявника, вимоги і обставини, що підтверджують їх правомірність, перелік доказів, підпис та дата. До заяви додається документ про сплату судового збору, копія договору, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості з копіями документів, які доводять правомірність вимог, документ, що підтверджує повноваження представника, якщо ним підписується заява.

Кодекс встановлює умови використання електронної форми подання позовної заяви, до яких, зокрема, належать наявність у боржника офіційної електронної адреси, подавання в подальшому усіх документів, що необхідні для розгляду справи виключно в електронній формі.

Суд заяву про видачу судового наказу розглядає протягом п'яти днів, без проведення судового засідання і виклику заявника і боржника. За наслідками розгляду заяви суд або видає судовий наказ, або постановляє ухвалу про відмову у його видачі.

Коли ж судовий наказ видано, суд, не пізніше наступного дня, надсилає боржнику його копію та копію заяви стягувача (заявника) з додатками на його електронну або поштову адресу, рекомендованим або цінним листом з описом вкладеного. Інформацію та текст судового наказу можна знайти також у Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів.

Проте, важливо зазначити, що якщо особа не погоджується з рішенням суду, вона не може його оскаржити в апеляційному порядку, а тільки скасувати. Кодекс зазначає, що боржнику потрібно лише вказати на необґрунтованість вимог заявника, без подальшого доведення обставин, тобто зміст заяви є формальним, але складеним відповідно до вимог законодавства. Після чого суд постановляє ухвалу про скасування судового наказу і роз'яснює, що заявник не позбавлений права звернутися в порядку спрощеного позовного провадження.

Боржник може протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу подати заяву про його скасування до суду, який його видав. Заява про скасування судового наказу може, також, бути подана органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб в письмовій формі. А будь-яке виправлення, визнання його неможливим для виконання, відстрочення, зміна способу та порядку його виконання здійснюється за загальними правилами процесуального законодавства.

Отже, наказне провадження є певною альтернативою позовного провадження, яке покликане скоротити строки розгляду справ та зменшити фінансові витрати, незважаючи на те, що і містить окремі ризики.

При дослідженні питання поняття, сутності та підстав застосування наказного провадження, доцільно врахувати його призначення - розгляд справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Поняття наказного провадження
2. Підстави видачі судового наказу.
3. Порядок виконання судового наказу.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Визначте, в яких випадках господарські суди видають судовий наказ на прикладах з ЄДРСР. Відповідь напишіть письмо.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 12. Позовне провадження

Методичні рекомендації

Позов у господарському процесі є важливим процесуальним засобом захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або законного інтересу. У процесі вивчення вказаної теми, слід звернути увагу, насамперед, на поняття та елементи позову. Необхідно розрізнити поняття «позов» і «позовна заява». Оскільки позовна заява є встановленою законом процесуальною формою подання позову до місцевого суду. Позов доцільно розглядати у процесуальному та матеріальному розумінні.

У свою чергу позов складається з таких елементів: предмет, підстави і зміст позову. Студентам необхідно розкрити зазначені елементи позову. Крім того, потрібно дати обґрунтовану класифікацію позовів та розкрити кожний з цих видів. Особливої уваги потребує така категорія як «право на позов».

При поданні позовної заяви слід дотримуватися процесуального порядку. Студенти мають чітко усвідомити вимоги щодо змісту та форми позовної заяви, встановлені ГПК, та які наслідки їх недотримання. При цьому важливе значення має правильне визначення ціни позову. У питанні визначенні ціни позову студентам слід керуватися ст. 163 ГПК України. Окремо слід звернути увагу на документи, що додаються до позовної заяви. Необхідно відрізнити право позивача на об'єднання позовних вимог позивачем від об'єднання господарським судом в одне провадження кількох позовних вимог, що містяться в різних позовах.

Варто звернути увагу на підстави і правові наслідки залишення позовної заяви без руху та повернення позовної заяви без розгляду, а також підстави і правові наслідки відмови у відкритті провадження у справі.

Після ознайомлення з позовною заявою, доданими до неї матеріалами і, переконавшись, що підстави для залишення позовної заяви без руху або її повернення чи відмови у відкритті провадження відсутні, суддя виносить ухвалу про прийняття позовної заяви та відкриття провадження у справі. Порядок відкриття провадження у справі має бути обов'язково розглянутий студентами. Для створення умов, направлених на забезпечення правильного і своєчасного вирішення спорів, покликаний інститут підготовчого провадження, регламентація якого здійснюється в межах ст. 177-185 ГПК України.

Варто розглянути, крім позовної заяви, також інші письмові заяви учасників господарського процесу, які поділяються на заяви по суті справи та заяви з процесуальних питань. Слід звернути увагу на те, що в господарському процесі існують процесуальні засоби захисту відповідача проти позову – заперечення, зустрічний позов, відзив на позовну заяву, сутність яких потребує дослідження. У цьому контексті варто врахувати взаємну пов'язаність зустрічного та первісного позовів.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Позов в господарському процесі, умови та підстави його пред'явлення. Право на позов у матеріальному та процесуальному значенні.
2. Поняття і елементи позову. Способи захисту господарських прав, що можуть бути покладені в основу позовних вимог.
3. Форма та зміст позовної заяви, порядок її подання до господарського суду.
4. Розрахунок ціни позову. Додатки до позову.
5. Залишення господарським судом позовної заяви без руху і повернення позовної заяви.
6. Відкриття господарським судом провадження у справі.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Складіть письмово позовну заяву з моделюванням обставин справи з приводу звернення до господарського суду Одеської області підприємства «Н» до приватного підприємця «К» з приводу порушення умов договору поставки, а саме прибуття вантажу від ПП «К» до підприємства «Н» у вагоні, в якому не були пошкоджені пломби, та з нестачею продукції у кількості 10 одиниць двигунів загальною вартістю 100000 гривень.

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Семінарське заняття № 13. Врегулювання господарського спору за участю судді. Мирова угода

Методичні рекомендації

Після ознайомлення з позовною заявою, доданими до неї матеріалами і, переконавшись, що підстави для залишення позовної заяви без руху або її повернення чи відмови у відкритті провадження відсутні, суддя виносить ухвалу про прийняття позовної заяви та відкриття провадження у справі. Порядок відкриття провадження у справі має бути обов'язково розглянутий студентами. Для створення умов, направлених на забезпечення правильного і своєчасного вирішення спорів, покликаний інститут підготовчого провадження, регламентація якого здійснюється в межах ст. 177-185 ГПК України.

Розглядаючи питання, які стосуються примирення сторін, слід мати на увазі, що інститути примирення існують в кількох формах: досудове врегулювання господарських спорів; досудове врегулювання розбіжностей, що

виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів; медіація; мирова угода; угода про передачу справи на розгляд третейського суду чи комерційного арбітражу.

Однією із новел ГПК України є впровадження врегулювання спору за участю судді. Подібні процедури примирення у формі судової медіації давно вже існують в інших країнах, зокрема, Великій Британії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Республіці Білорусь, Казахстані та ін. Як відзначають практики, така примирювальна процедура є досить вагомим альтернативним звичній судовій, оскільки врегулювання спору за участю судді дозволяє сторонам досягти взаєморозуміння, зняти зайву емоційну напругу та налагодити взаємодію з метою прийняття найбільш взаємовигідного рішення. Проте слід мати на увазі, що така процедура проводиться лише за взаємною згодою сторін у рамках загального позовного провадження

Необхідно детально розглянути механізм укладання та затвердження мирової угоди у господарському процесі та окремо визначити особливості застосування мирової угоди у справах про банкрутство. Слід звернути увагу, що ГПК України усунуто формальні перепони на шляху до вільного укладання мирових угод на будь-якій стадії судового провадження, в т.ч. в апеляції та касації.

ХІД РОБОТИ

1. Теоретична основа семінарського (готується усно для відповіді на семінарі)

1. Підстави та порядок врегулювання господарського спору за участю судді.
2. Порядок укладання мирової угоди в господарському процесі та її процесуального оформлення (реалізації). Відмежування мирової угоди від відмови від позову або визнання позову.
3. Поняття та значення медіації при вирішенні господарських спорів. Види медіації.

2. Практичні завдання (виконуються студентами на платформі Elearn і надсилаються викладачу для перевірки)

Підготуйте проект мирової угоди у позовному провадженні / провадженні у справі про банкрутство із моделюванням необхідних обставин

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичне завдання готується усно, опитування на семінарському занятті, відповідно до розкладу.

Практичне завдання - відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»

Самостійна робота № 1 модуля 1

ХІД РОБОТИ

Скласти бібліографію до однієї запропонованих тем:

1. Поняття юрисдикції господарських судів.
2. Предметна юрисдикція господарських судів.
3. Територіальна юрисдикція господарських судів.
4. Інстанційна юрисдикція господарських судів.

Методика виконання

Бібліографія є видом діяльності виявленню, опрацюванню та систематизації друкованих творів з певної проблеми. Для того, щоб виконати це завдання необхідно здійснити такі три кроки:

- 1) знайти літературу по заданій темі;
- 2) опрацювати її на предмет відповідності обраній темі;
- 3) систематизувати по трьом таким напрямам:

- спеціальна література у вигляді монографій, довідників, енциклопедичних словників;

- спеціальна література у вигляді наукових статей, тез доповідей, розміщених у фахових наукових журналах

- спеціальна література у вигляді гіперпосилань на сторінки інтернету.

Загальна кількість джерел - не менше 10, по 3-4 джерела з кожного напрямку!

3. Джерела:

1. Бібліотечні фонди
2. Інтернет-сайти

Засоби:

Підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, конспекти лекцій, наукова література, періодичні видання.

Хід виконання роботи:

1. Обрату тему.
2. Зробити підбір літератури, що стосується теми.
3. Опрацювати обрану літературу.
4. Систематизувати літературу по трьом заданим напрямам.
5. Здати роботу для перевірки.

Самостійна робота № 2 модуля 1

Хід роботи

Зміст завдання: вирішити справу, надати письмові відповіді на запитання, скласти заяву про відвід експерта по задачі

Фабула справи

Позивач звернувся до господарського суду з позовом про визнання відповідача банкрутом. Господарський суд ухвалою зупинив провадження у справі та на клопотання позивача призначив судово-бухгалтерську експертизу щодо виявлення реального стану боржника. Проведення експертизи було доручено працівнику аудиторської фірми. Як стало відомо в подальшому раніше між позивачем та аудиторською фірмою було укладено договір про надання постійних аудиторських послуг.

Питання:

1. Чи є підстави для відводу експерта?
2. Які права й обов'язки має судовий експерт?
3. Який порядок призначення експертиз в господарському процесі?

Завдання:

Складіть заяву про відвід експерта

Методичні рекомендації по складанню заяви про відвід

Заява про відвід є офіційним документом, який господарському суду подає учасник господарського процесу. Тому даний документ повинен мати всі необхідні складові, властиві офіційним документам, що подаються до суду.

Зокрема, у вступній частині заяви необхідно зазначити офіційну назву суду, прізвище, ім'я та по батькові (для фізичної особи) або найменування заявника-юридичної особи із вказівкою процесуального статусу (додатково можна зазначити відомості з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань і контактний номер зв'язку представника), номер справи, назву документа – заява.

Особливістю заяв про відвід (самовідвід) є відсутність описової частини, оскільки заява не повинна містити ані стислого викладу вимог сторін, ані опису дій, виконаних господарським судом або судовим експертом, адже вказане може бути ані прямо, ані опосередковано не пов'язаним з обґрунтуванням відводу цієї особи.

Мотивувальна частина заяви про відвід має викладати мотивування відводу. Вмотивованість відводу гарантується переліком підстав, що виключають можливість розгляду даної справи конкретним суддею або проведення судової експертизи конкретною особою. В заяві про відвід повинно міститися конкретне посилення та аргументовано доведено можливість впливу вказаних факторів (підстав) на вирішення даної справи.

Відповідно до ч. 3 ст. 13 ГПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом.

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим протягом десяти днів з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження

Форма подання результатів виконаної роботи:

Самостійну роботу потрібно оформити і надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Самостійна робота № 1 модуля 2

Самостійна робота також має за мету прищепити студентам навички та вміння працювати з рекомендованою літературою, самостійно опанувати її, розширювати та поглиблювати знання з програми курсу. Самостійна робота студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Господарський процес» обумовлена змістом робочої навчальної програми із зазначеного курсу.

Хід роботи

Проведіть детальний огляд нормативно-правових актів (спеціальних), які регламентують правовий статус інших осіб, які беруть участь у господарському процесі (з детальним описом і характеристикою).

Нормативно-правові акти оформляти згідно бібліографічного опису.

Скласти табличку

Форма подання результатів: Самостійну роботу потрібно оформити і надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

Самостійна робота № 2 модуля 2

Хід роботи

Скласти кросворд по темі «Судові витрати. Процесуальні строки. Судові виклики і повідомлення»

1. Зробити підбір літератури, що стосується теми.
2. Опрацювати обрану літературу.
3. Скласти питання, які будуть викладені у кросворді

Вимоги до складання тематичного кросворду

1. кросворд охоплює тему в цілому, містить не менше 20 термінів;

2. кросворд має бути компактним і відповідати основному правилу складання класичних кросвордів – слова можуть перетинатися, але не можуть мати суміжних клітин;

3. українська мова;

4. не допускається використання скорочень та абревіатур;

5. завдання до включених до кросворду термінів мають бути у вигляді їх повних визначень; поруч у дужках подається правильна відповідь;

6. кількість слів по вертикалі і по горизонталі повинна бути приблизно однаковою.

Форма подання результатів:

Кросворд, набраний на комп'ютері (шрифт 14, інтервал 1,5) відправляється викладачеві через систему Elearn викладачеві в охайному вигляді за такою структурою:

1. титульний лист,

2. заповнена сітка кросворд у з проставленою нумерацією клітин;

3. перелік завдань повинен бути надрукований у стовпчик (із зазначенням у дужках поряд із завданням правильних відповідей);

4. перелік відповідей, надрукованих у стовпчик (з відповідною нумерацією);

Якісна оцінка змістовності враховуватиме повноту розкриття змісту теми.

Самостійна робота № 2 модуля 2

Хід роботи

Написати Есе на одну з обраних тем:

1. Проблема форми ухвал господарського суду за чинним Господарським процесуальним кодексом України.

2. Проблемні питання судової практики роз'яснення судових рішень у господарському судочинстві.

3. Вплив правових позицій Верховного Суду на єдність судової практики вирішення спорів.

4. Специфіка написання ухвал господарських судів на стадії виконавчого провадження.

5. Роль та оформлення окремої думки судді господарського суду.

Методичні рекомендації до написання Есе

Побудова есе — це розкриття теми, що засновано на класичній системі доказів

Структура есе має бути такою:

1. Вступ: Актуальність, мета та завдання, об'єкт і предмет есе, очікуваний результат роботи в цілому та конкретні результати, які будуть отримуватися в ході розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо студенту правильно сформулювати завдання, на які студент збирається знайти відповідь у ході свого дослідження.

2. Основна частина: теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також їх обґрунтування, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строги міркування) пропоновану тезу. Залежно від поставленого завдання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина — наслідок, загальне — особливе, форма — зміст, частина — ціле, сталість — мінливість.

У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, наповнюючи розділи аргументацією, необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки. Добре перевірений спосіб побудови есе – використання підзаголовків для позначення в головній частині ключових моментів аргументованого викладення.

3. Висновок: узагальнення й аргументовані висновки до теми й т. д. Висновок за своєю структурою має відповідати переліку завдань, поставлених у вступі. Тобто, висновок підсумовує есе або ще раз підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

4. Загальна кількість сторінок - не більше 3-х

Форма подання результатів виконаної роботи:

відповідь надати файлом в PDF-форматі та надіслати через систему Elearn

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТАМИ

1. Поняття, предмет і методи господарського процесуального права.
2. Поняття та стадії господарського процесу.
3. Принципи господарського процесу.
4. Джерела господарського процесуального права.
5. Система господарських судів України.
6. Місцеві господарські суди – суди першої інстанції.
7. Апеляційні господарські суди – суди апеляційної інстанції господарського судочинства.
8. Вищий господарський суд України – вищий суд в системі господарських судів.
9. Права та обов'язки суддів.
10. Кваліфікаційні комісії суддів: склад та компетенція.
11. Кваліфікаційна атестація суддів.
12. Дисциплінарна відповідальність суддів.
13. Незалежність суддів та правові гарантії їх забезпечення.
14. Недоторканість суддів.
15. Порядок і строки пред'явлення претензії.
16. Відповідальність за порушення строків розгляду претензії.
17. Досудове врегулювання розбіжностей, що виникають при укладенні, зміні та розірванні господарських договорів.
18. Господарські справи, підвідомчі господарському суду.
19. Підсудність господарських справ: поняття і види.
20. Передача господарських справ за підсудністю.
21. Поняття і склад учасників господарського процесу.
22. Процесуальний статус судді господарського суду. Відвід судді.
23. Сторони в судовому процесі.
24. Права та обов'язки сторін.
25. Процесуальна співучасть.
26. Залучення до участі у справі іншого відповідача та заміна неналежного відповідача.
27. Представник у господарському судочинстві як учасник господарського процесу.
28. Процесуальне правонаступництво.
29. Треті особи в господарському процесі.
30. Правовий статус прокурора як учасника господарського процесу.
31. Участь у судовому процесі судового експерта.
32. Інші особи які беруть участь в господарському процесі.
33. Поняття і види доказів в господарському процесі.
34. Належність доказів і допустимість засобів доказування.
35. Підстави для звільнення від доказування.
36. Порядок витребування доказів.

37. Запобіжні заходи: поняття, видів, порядок застосування.
38. Докази в господарському процесі.
39. Огляд і дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження.
40. Повернення письмових і речових доказів.
41. Призначення і проведення судової експертизи.
42. Оцінка доказів господарським судом при вирішенні господарського спору.
43. Поняття і види судових витрат в господарському процесі.
44. Державне мито, його розміри та порядок сплати (стягнення).
45. Визначення розміру витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.
46. Розподіл судових витрат.
47. Звільнення від сплати державного мита.
48. Повернення державного мита.
49. Поняття та види строків у господарському процесі.
50. Встановлення та обчислення процесуальних строків.
51. Наслідки пропуску процесуального строку в господарському процесі.
52. Суми, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи та послуги перекладача.
53. Закінчення процесуальних строків.
54. Зупинення процесуальних строків.
55. Відновлення та продовження процесуальних строків в господарському процесі.
56. Поняття та елементи позову.
57. Форма і зміст позовної заяви. Ціна позову.
58. Порядок подання позову. Документи, що додаються до позовної заяви.
59. Об'єднання позовних вимог. Зміна позову.
60. Відзив на позовну заяву.
61. Подання зустрічного позову.
62. Прийняття позовної заяви.
63. Порухення провадження у справі.
64. Відмова у прийнятті та повернення позовної заяви.
65. Процесуальні дії судді господарського суду по підготовці справи до розгляду.
66. Забезпечення позову. Підстави для забезпечення позову.
67. Скасування забезпечення позову.
68. Права учасників господарського процесу.
69. Порядок і строк розгляду справи місцевим господарським судом
70. Вирішення спору при неподанні відзиву на позовну заяву і витребуваних господарським судом матеріалів.
71. Відкладання розгляду справи, перерва в засіданні.
72. Відмова позивача від позову.
73. Визнання позову відповідачем.
74. Судовий збір, його розміри та порядок сплати (стягнення).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Світличний О.П. Господарський процес. Підручник. 2 вид. перероб. і змін. К: Вид-во НУБіП України, 2018. – 332 с.
2. Тетарчук І.В. Господарське процесуальне право України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Центр нав. літ. Київ, 2021. 224 с.
3. Тетарчук І. В. Юридичне документознавство. Навч. посіб. для підготовки до іспитів. Центр нав. літ. Київ, 2020. 164 с.
4. Короєд С. Науково-практичний коментар до Господарського процесуального кодексу України. 2021 р. Вид-во «Професіонал». 2021. 412 с.
5. Господарське процесуальне право: навчальний посібник для студентів спеціальності 081 «Право» / КПП ім. Ігоря Сікорського; уклад. С.І. Бевз. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 103 с.

Допоміжна

1. Світличний О. П., Сулім В. В. Адміністративно-правовий статус господарських судів України: проблеми та перспективи: монографія. К: Вид-во НУБіП України, 2019. – 196 с.
2. Пономарьова О.О Функції касаційного господарського суду у складі Верховного Суду в Україні. Вісник кримінального судочинства. 2019. №4. С. 123–129.
3. Світличний О. П., Сулім В. В. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація ГПК України. Право. Людина. Довкілля. Науково-практичний журнал. 2021. Vol. 12 (4). С. 78–84.
4. Світличний О.П. Роль органів суддівського самоврядування у формуванні суддівського корпусу в Україні. Visegrad Journal on Human Rights. 2022. № 1. С. 152–156.
5. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <https://www.rada.gov.ua/> – Верховна Рада України / Офіційний вебпортал парламенту України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/> – Кабінет Міністрів України / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні.
3. <https://www.president.gov.ua/> – Президент України / Офіційне інтернетпредставництво.
4. <http://www.arbitr.gov.ua/> – Вищий Господарський Суд України / Офіційний веб-портал
5. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
6. <http://www.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень